

ACTI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI LIBRI QUI
SUPERSUNT.

SCHOLARUM IN USUM

EDIDIT

IGNATIUS PRAMMER.

PARS PRIOR.

LIBRI I—VI.

VINDOBONAE.

SUMPTIBUS ET TYPIS CAROLI GEROLD FILLI.

MDCCCLXXXVIII.

5, 9, 10
VII 28

CORNELII TACITI
AB EXCESSU DIVI AUGUSTI LIBRI QUI
SUPERSUNT.

SCHOLARUM IN USUM

EDIDIT

IGNATIUS PRAMMER.

PARS PRIOR.

LIBRI I - VI.

VINDOBONAE
SUMPTIBUS ET TYPIS CAROLI GEROLD FILII.
MDCCCLXXXVIII.

PROOEMIUM.

I.

De historicis Romanis, qui ante Tacitum fuerunt.

Romani iam antiquissimis temporibus dederunt operam historiae scribendae, quae quidem ars sicut reliquae primo imperfecta erat; nam pontifices, penes quos historiae scribendae potestas fuit, ea tantummodo, quae singulis annis memoratu digna facta erant, posteris tradiderunt. hi libri annales pontificum vel annales maximi appellabantur. quae consuetudo ab antiquissimis temporibus usque ad bellum Punicum secundum per quinque saecula duravit. tum demum non solum pontifices sed etiam profani res gestas populi Romani perscribere studuerunt, idque ita, ut rationem illorum retinerent, qua de causa „annalistae” ut ita dicam nominati sunt. materiam porro quam tractabant in tres partes diviserunt, quarum prima enarrabant, quo modo Roma condita esset, altera historiam antiquioris aetatis leviter tangebant, tertia quae suis temporibus facta erant, uberrime memoriae prodebant. primi illorum historicorum res gestas populi Romani graece scripserunt, quia lingua latina tum rudis et imperfecta erat.

In eo numero Q. Fabius Pictor primus fuit, qui historiam ab Aenea usque ad suam memoriam tradidit. posteriores eum potissimum auctorem secuti sunt in iis rebus, quae ad bellum Punicum secundum pertinerent. cuius fere aequalis fuit L. Cincius Alimentus (anno CCX. praetor). ille pariter ac Fabius res gestas ab initio Romae narravit. Catonis temporibus graece scripserunt Aulus Postumius Albinus et C. Acilius senator, quorum ille anno ante Christum natum CLV. praetor et quattuor annis post consul fuit, hic interpres legatorum Atheniensium, qui anno CLV. Romam venerunt.

Iam eos enumerabo, qui lingua latina usi sunt ad res gestas populi Romani enarrandas. primi autem versibus, non prosa oratione libros composuerunt. pertinent huc Cn. Naevius, qui bellum Punicum primum uno volumine cecinit et sub finem secundi Punici belli obiit, et Q. Ennius Rudiis in Calabria anno CCXXXIX. natus, qui res gestas Romanorum decem et octo complexus est libris. idem M. Fulvium Nobiliorem consulem anno CLXXXIX. in Aetoliam comitatus victoriam amici insigni laude celebravit.

Is autem, qui primus multa industria et diligentia historiam oratione prosa composuit ideoque quasi conditor historiae Romanae iudicari potest, M. Porcius Cato Censorius fuit. Tusculi prope Romam natus anno CCXXXIV. usque ad extremam senectutem vixit; obiit enim anno CXLIX. iam senex historias scribere instituit, quas septem

libris complexus origines appellavit. de argumento illius operis Cornelius Nepos in vita Catonis haec fere scripsit: „Primus liber continet res gestas regum populi Romani, secundus et tertius, unde quaeque civitas orta sit Italica, ob quam rem omnes Origines videtur appellasse. in quarto autem bellum Punicum est primum, in quinto secundum: atque haec omnia capitulatim sunt dicta.”

Exemplum Catonis omnes posteriores historici sunt imitati. aequalis eius L. Cassius Hemina historiam populi Romani quattuor libris scripsit. iisdem fere temporibus L. Calpurnius Piso Frugi et C. Sempronius Tuditanus vixerunt, quorum uterque historiam Romanam ab Urbe condita usque ad suam memoriam composuit. Gai Fannii, qui res gestas Gracchorum conscripsit, quorum aequalis fuit, Sallustius Crispus veritatem laudat in fragmento quodam. Fannii aetati L. Coelius Antipater coniunctus fuit, qui res gestas belli Punici secundi septem libris memoriae prodidit. cuius Livius nonnullis locis mentionem facit. Sempronius Asellio, qui bello Numantino tribunus militum fuit, historias vel rerum gestarum libros quattuordecim composuit. item Cn. Gellius ab Urbe condita annales, qui minimum nonaginta septem libros sunt complexi.

Multo gravior historicus L. Cornelius Sisenna fuit, qui res gestas temporum Sullanorum posteris tradidit. vixit circa annis CXIX.—LXVII., quo anno legatus Cn. Pompei Magni in insula Creta bello praedonum diem obiit supremum. hic facile omnes

priores historicos superat, ut ait Cicero. Sallustius Iug. 95, 2 eum quidem laudat, quod Sullae res optime et diligentissime omnium persecutus est, sed simul vituperat, quod parum libero ore locutus videtur.

Eodem tempore Q. Claudius Quadrigarius et Valerius Antias scripserunt, quorum ille omnes res gestas populi Romani ab Urbe condita usque ad Sullae aetatem composuit. cuius opere inde a sexto libro usus est Livius eumque saepius affert. saepissime autem inter omnes commemorat Valerium Antiatem. is immodice omnium rerum numerum auget, ita ut nullus mentiendi sit modus. propterea eum Livius haud raro castigat obiurgatque. scripsit ille mendacissimus res gestas populi Romani ab Urbe condita usque ad suam memoriam libris minimum LXXV.

Praeterea Livius ex C. Licinio Macro hausit, ut ex aliquot locis patet. ille pater Calvi poetae et oratoris fuit. ipse post praeturam anno LXVI. repetundarum accusatus mortem sibi conscivit. annales eius ab Urbe condita minimum XXI libros complexi sunt.

Ii omnes, de quibus hucusque sermo fuit, aut fragmenta aut nihil nobis reliquerunt. nunc ad eos pervenio, quorum opera etiamsi non omnia, tamen magna ex parte nobis servata sunt. primus eorum Gaius Iulius Caesar est, qui septem commentariis de bello Gallico suas res gestas ab anno LVIII.—LII. enarravit. Aulus Hirtius legatus eius octavum librum, quo res gestae annorum LI. et L.

continentur, superioribus addidit commentariis. praeterea Caesar commentarios tres de bello civili scripsit, quos confecto bello anno XLV. vel XLIV. in lucem edidit; priores autem de bello Gallico anno LI. post mortem eius A. Hirtius bellum Alexandrinum composuit, alius quis ignotus bellum Africanum, item alius bellum Hispaniense. multum gratia valuit apud Caesarem C. Sallustius Crispus, qui anno LXXXVI. Amiterni in Sabinis natus et anno XXXV. vel XXXIV. Romae mortuus est. anno LII. tribunus plebis fuit, biennio post ab Appio Claudio censore senatu motus in pristinam dignitatem a Caesare restitutus est. deinde anno XLIX. in Illyrico rem male gessit; itemque anno XLVII. praetor factus legiones in Campania seditiose agentes frustra ad obsequium reducere conatus est. insequenti anno cum Caesare in Africa fuit et provinciam recens constitutam Africam novam vel inferiorem pro consule cum imperio obtinuit. quam in pace crudeliter avareque vastavit et ob id de repetundis postulatus a Caesare protectus est, ne damnaretur. Romae ditissimus in otio vitam finivit. opera historica post Caesaris mortem composuit. pertinent huc bellum Catilinae et bellum Iugurthinum et historiarum libri quinque, qui omnes praeter quattuor orationes duasque epistulas et lacunosa fragmenta perierunt. bellum Catilinae et bellum Iugurthinum exstant.

Minor aequalis Ciceronis Cornelius Nepos fuit, cuius patria Gallia cisalpina erat, quare Plinius maior eum Padi accolam nominavit. quamquam

multa scripsit, tamen pauca tantum exstant. opus maximum eius de viris illustribus inscribitur, cuius ad nos nomine „de excellentibus ducibus exterarum gentium” viginti vitae ducum Graecorum pervenerunt. regibus adiectae sunt vitae Hannibalis eiusque patris. finem autem illius operis vitae Catonis et Pomponii Attici faciunt, quarum utraque ex libro de historicis latinis sumpta est.

Augusti temporibus C. Clodius Licinus consul suffectus anno post Christum natum IV. rerum Romanarum libros XXI contexuit. sed longe celeberrimus omnium historicorum Romanorum Titus Livius fuit. natus erat Patavii anno ante Christum natum LIX. et ibidem anno post Christum natum XVII. mortuus est. historiam Romanam CXXXII libris confecit, quae res gestas ab Urbe condita usque ad Drusi mortem i. e. annum IX. ante Christum natum continet. non omnes libros simul edidit, sed singulas partes. divisio operis in decades, quae nunc in usu est, primum a pontifice Romano Gelasio (492—496) facta est.

Sed quod illud opus tot libros complectebatur, facile fieri potuit, ut magna pars eorum periret. deperditorum pauca fragmenta exstant. ex toto numero non amplius quam quinque et triginta libri reliqui sunt: I—X, quibus res gestae ab Urbe condita usque ad finem tertii belli Samnitici i. e. ad annum CCXCIII. ante Christum natum enarratae sunt; praeterea libri XXI—XLV, qui historiam rerum gestarum ab anno CCXVIII. usque ad annum CLXVII. complectuntur i. e. ab

initio secundi Punici belli usque ad finem tertii Macedonici belli, quo Perses rex victus est captusque in potestatem Romanorum venit.

Item sub Augusto Trogus Pompeius Gallica origine historias Philippicas quattuor et quadraginta libris composuit, ex quibus M. Iunianus Iustinus fortasse M. Aurelio imperante epitomen et prologos confecit, qui adhuc exstant et scholarum in usum eduntur.

Tiberii temporibus Velleius Paterculus historias Romanas ad M. Vinicium consulem duobus libris confecit. in utroque libro complures lacunae sunt. quorum in priore res gestae Romanorum ab Urbe condita usque ad excidium Carthaginiis narrantur, altero usque ad consulatum M. Vinicii i. e. ad annum XXX. post Christum natum. imperatore Claudio Q. Curtius Rufus historiam Alexandri Magni decem libris composuit, quorum primus et secundus perierunt. item Claudius ipse natus anno ante Christum natum X. et veneno necatus anno post Christum natum LIV. dedit operam historiae scribendae hortante T. Livio. inter alia historiam scripsit, quae initium cepit a caede dictatoris Caesaris.

C. Asinius Pollio natus anno ante Christum natum LXXVI. historiam bellorum civilium ab anno LX. usque ad pugnam Philippensem anno XLII. commissam composuit. eandem materiam Augusti et Tiberii temporibus A. Cremutius Cordus tractavit et laudato M. Bruto C. Cassium

ultimum Romanorum dixit. ob id accusatus vitam abstinentia finivit. confer Tac. ann. IV, 34 et 35.

Historiam Titi Livii Aufidius Bassus persecutus est. scripsit enim a fine Titi Livii res gestas temporibus Augusti et Tiberii, praecipue bella Germanica. eius opere sine dubio usus est Tacitus in priore parte annalium eximiamque eloquentiam in dialogo de oratoribus laudat. item sub Claudio M. Servilius Nonianus tradendis rebus Romanis celebris fuit, quem Tacitus dial. 23 et ann. XIV, 19 multa cum laude commemorat. a fine Aufidii Bassi eandem materiam porro tractavit C. Plinius Secundus Taciti aequalis, qui eruptione Vesuvii montis anno LXXIX. interit. fuit bellorum Germanicorum scriptor et historiae sui temporis auctor, quem Tacitus saepius commemorat. confer ann. I, 69; XIII, 20; XV, 53.

II.

De vita Taciti scriptisque.

Cornelius Tacitus¹⁾ imperante Nerone equestri genere Romae natus est, fortasse anno post Christum natum LIV. nondum igitur togam virilem sumpserat, cum Nero seditione Galbae percussus est fatalisque ille annus incepit, qui plerumque

¹⁾ Praenomen consulto omisi, quod parum constat, utrum *Gaius* fuerit an *Publius*.

quattuor imperatorum vocatur, quod eo anno Galba, Otho, Vitellius, Vespasianus rerum potiebantur. iam adulescens grammaticorum disciplina diligenter institutus summo studio in eloquentiam incubuit eiusque artis praestantissimis praeceptoribus, qui tum erant, est usus, in his Quintiliano. ita brevi effecit, ut ipse optimis adnumeraretur oratoribus.

Anno LXXVII. Cn. Iulii Agricolae unicam filiam²⁾ uxorem duxit, priusquam ille in Britanniam abiit, ut ibi Caledonios ferocissimos devinceret. cursum honorum sub Vespasiano ingressus est, quo imperante quaesturam gessit, sed incertum quo anno. a patre inchoatam dignitatem auxit Titus, sub quo Tacitus aedilitatem vel tribunatum plebis accepit. imperante Domitiano anno LXXXVIII. praetor fuit ac simul sacerdotio quindecimvirali praeditus ludis saecularibus, quos ille edidit, intentius affuit, ut ipse refert XI, 11. biennio post cum uxore urbem omisit, ut legatus pro praetore imperatoriam provinciam administraret, fortasse Galliam Belgicam. unde nondum reverterat, cum anno XCIII. socer eius Agricola, quem Domitianus suspicax aliquot annis ante ex Britannia revocaverat, Romae diem obiit supremum. neque multo post in urbem reversus tres ultimos et gravissimos Domitiani annos vidit, donec post saevissimi tyranni caedem beatissimum ortum est saeculum. nam anno XCVI. senex ille clemen-

²⁾ Ei nomen *Iuliam* fuisse veri simile est ex patris nomine gentili. sed nequeo satis mirari, quod Tacitus nomen uxoris in vita Agricolae soceri sui prorsus omisit.

tissimus Cocceius Nerva imperium suscepit et, id quod multo maius feliciusque fuit, Ulpium Traianum adoptavit. biennio post L. Verginius Rufus consul idemque tutor Plinii minoris mortuus est, cui Nerva Tacitum in consulatu suffecit. is igitur veterem amicum, qui Nerone deiecto saepius imperium a militibus delatum magna animi constantia recusaverat, oratione funebri, uti mos erat, ornavit, ita ut ille vir clarissimus laudatorem nactus sit eloquentissimum. anno centesimo consularis Tacitus eiusque familiarissimus Plinius consul designatus ab senatu iussi sunt Afris provincialibus in iudicio adesse, qui Marium Priscum proconsulem de repetundis postulaverant. cuius causa cum in senatu ageretur, triduo ambo illi amici non sine magna contentione effecerunt, ut nocentissimus reus condemnaretur. qua in re Tacito, ut videtur, partes aliquanto difficiliores obtigerunt quam Plinio. senatus igitur patronos victores honorificentissime colaudavit, quod munere diligenter fortiterque functi essent.

De extrema Taciti vita nobis nihil quidem certi constat; attamen imperatori Traiano, qui anno CXVII. mortuus est, paululum superstes fuisse videtur.

Opera, quae in lucem edidit, partim maiora partim minora sunt. ex quibus tria minora prius apparuere et quidem *Agricola* et *Germania* eodem anno XCVIII. imperante Traiano. eodem fere tempore etiam primum opus, *dialogum de oratoribus*, composuisse videtur, quo continetur disceptatio,

utrum sit praestantior ars oratoria an poetica simulque causae afferuntur, de quibus eloquentia Romanorum sub imperatoribus dilapsa est magis magisque. qui liber a multis criticis Quintiliano rhetori assignatur, quod scriptor in eo prorsus alio dicendi genere utitur ac Tacitus in reliquis libris, quibus res gestas describit. nam dialogus Ciceronis potissimum stilum exhibet.

Amore et admiratione Agricolae soceri plenus vitam eius posteritati narravit exemplumque insignis moderationis ad imitationem omnium proposuit, sed pietatem professus nusquam veritatem laedit. hic liber inscribitur *de vita et moribus Iulii Agricolae*.

Proximus libellus, qui inscribitur *de origine, situ, moribus ac populis Germanorum* et vulgo breviter *Germania* dicitur, fructus est studiorum, quibus Tacitus diligenter materiam praeparabat ad historias scribendas. quem libellum ideo singillatim composuit ediditque separatim, quod putabat se veriore ac pleniore Germaniae notitiam aequalibus tradere posse, quam quae tum inter eos vulgata erat. simul materia ipsa dignissima fuit, quae tractaretur copiosius. nam nulla alia gens tam apta fuit ad animos legentium movendos retinendosque quam Germani a Romanis totiens bello petiti neque unquam devicti.

Duo maiora opera nostri historici sunt *historiarum* libri quattuordecim et sedecim *ab excessu divi Augusti*, quos vulgo *annales* vocant. prius *historias* anno CV. edidit imperante Traiano. qui-

bus continentur res ab imperatoribus Galba, Othone, Vitellio et a tribus Flaviis Vespasiano, Tito, Domitiano annis 69—96 gestae. sed plus quam duae partes historiarum iniquitate temporum interierunt. nam exstant tantummodo quattuor primi libri et viginti sex capita quinti libri, vix qui duos illos fatales annos 69 et 70 complectuntur. quippe tres primi libri continent res gestas unius anni 69 bellis internis externisque mirum in modum turbati.

Aliquanto post historias editi sunt sedecim libri ab excessu divi Augusti anno CXVI. vel initio insequentis anni. quibus libris conscribitur historia quattuor imperatorum Iuliae et Claudiae gentis Tiberii, Gai Caesaris sive Caligulae, Claudii, Neronis ab anno XIV. usque ad annum LXVIII. desunt finis libri quinti et initium libri sexti id est interitus Seiani et quae sequuntur, item libri VII. VIII. IX. X. initiumque libri undecimi id est totum quadriennium (37—41) quo rerum potiebatur vesanus ille Caligula et sex primi anni, quibus imperavit Claudius animo parum validus. neque minus intercidit libri sexti decimi finis, quo descripti erant duo ultimi anni saevissimi imperatoris Neronis. quod attinet ad Tiberium, Tacitus prorsus stat a partibus optimatum, qui principibus adversantur, favetque rebus Germanici eiusque uxoris Agrippinae. quare fit, ut illum imperatorem eiusque facta et dicta nimis laceret improbetque.

Genus scribendi quo usus est Tacitus omnino proprium est aetatis argenteae³⁾. idem multas locutiones ex Livio sumpsit, plures ex Sallustio, plurimas ex Vergilii Aeneide. Sallustii brevitatem et variandi studium imitatus multum auxit, ita ut in his rebus facile principem obtineat locum. sed nimia brevitatis saepius efficit, ut obscurus fiat. tertia proprietas Tacitei stili est poetica color quem vocant, cum partes versuum singulasque locutiones a poetis mutuatur, praesertim a Vergilio, quem supra memoravi.

Iam restat ut paucis dicam, quid senserit Tacitus de re publica constituenda. est igitur ut Livius totus ab optimatum partibus habetque in votis, ut custos et columen libertatis omnium solus sit senatus. sed cum intellegat suis temporibus liberam rem publicam esse non posse, tantummodo bonos principes optat, quibus imperantibus sentire quae velis et quae sentias dicere licet. idem ex diversis philosophorum praeceptis eligit, ut plerumque Romani, quae potiora censet, attamen magis Stoicorum sententiam sequitur, qui quidem fatum esse credunt, sed nihilo minus aliquid libertati hominum concedunt.

³⁾ Haec pertinet ab excessu divi Augusti usque ad mortem imperatoris Marci Aurelii i. e. ab anno XIV. usque ad annum CLXXX.

PRAEFATIO CRITICA.

Ad textum constituendum potissimum editiones Caroli Halmii et Joannis Muelleroi contuli, quae his proximis annis in lucem sunt editae. simul sine mora iis sum usus, quae nuper Clemm, Cornelissen, Madvig alique doctissimi viri plus minusve ingeniose coniecerunt. postremo haud ita pauca sunt, quae ipse in tradita scriptura aut mutavi aut addidi expunxique. iam restat ut commemorem, quibus in locis quosque auctores secutus ab editoribus quos supra demonstravi discreperim.

I, 7, 4 ante *primordio* pro tradito vocabulo *tristior*, quod editores plerumque in *tristiores* convertunt, Doederlein coniecit *tristi ore* et ignotus quidam addidit *essent*. scripsi simpliciter *tristiores essent*, quod mihi persuadere non possum enuntiatum finale sine coniunctivo positum recte se habere. item Hist. I, 85, 15 scribendum videtur *ne contumax esset silentium, ne suspecta libertas*. — cap. 8, 38 Gitlbauer haud absurde *eius* post *sepultura* expunxit. — cap. 10, 26 cum F. A. Wolfio et I. Muellero *Q. Pedii* scripsi omissa interpretationis cruce, quam Halm hic posuit. — cap. 11, 2 ante *sua* addidi *de*. — cap. 19, 2 post *pervicacia* Schütz

addidit *eius*, qui genetivus hic desideratur. — cap. 21, 8 Bezenbergerum secutus traditam collocationem verborum *quisque cuius in cuius quisque* mutavi. — cap. 30, 7 ante *congregari* Ritter haud absurde voculam *non* adiciendam censet. — cap. 35, 13 coniunctis Ernestii et Ritteri coniecturis post *laboribus* duo verba *obire sineret* inserui, ut locus plane desperatus legi saltem posset. — ibid. 17 pro codicis lectione *promptas* Iac. Gronovius optime coniecit *promptos se*. — cap. 41, 8 cum Nipperdeio *externam fidem* pro tradito genetivo vel dativo *externae fidei* scripsi. — cap. 43, 15 *vosque* pro *vos quoque* coniecit Nipperdey, cuius auctoritatem nuper secutus est Gitlbauer. — cap. 44, 10 post *stabant* duo verba *pro contione* delevi, quod mihi glossema insequentium verborum *in suggestu* alieno loco in textum irrepsisse videntur. — cap. 49, 6 lectionem codicis *cetera* haud absurde in *cuncta* mutavit Andresen. — cap. 51, 11 veterem correctionem secutus inter *proelio* et *pars* inserui participium *paratus*. — cap. 55, 17 ex Nipperdey coniectura *inimicus* pro tradito *inimici* recepi, quod neque pro genetivo singularis neque pro nominativo pluralis acceptum hoc loco quadrat. — cap. 59, 15 certe *hominum* post *sacerdotium* recte se habere nequit. sed coniecturae Wolfii et Halmii (*Romanum* et *hostium*) mihi aequae displicent. quare neutram recepi. — cap. 60, 17 *annes* post *Lupiam* recte delevit Gitlbauer. — cap. 61, 23 ex Heraei coniectura *inluserit*, quod in Arminium ducem non quadrat, in pluralem numerum *inluserint* mutavi. — cap.

65, 10 Sirker apte *manum intendentis* correxit in *manus intendentem*. nam accusativus *manum* non simul ad participium *intendentis* et ad verbum finitum *reppulisse* referendum videtur. — cap. 70, 25 cum traditum *Visurgin* nullo modo in contextum loci quadret, Altingio auctore *Unsingim* recepi. — cap. 77, 1 *proximo* ante *priore* delevit Burmann.

II, 9, 8 lacunam a Nipperdeio inter *permissu* et *progressusque* indicatam eiusdem auctoritatem secutus his quattuor verbis explevi: *imperatoris deducitur a Stertinio*. — cap. 13, 8 inter *perfidos* et voculam *et* inserui *hostes*, quod substantivum hoc loco valde desideratur. — cap. 14, 2 Beroaldi ingeniosam correctionem *sacro* pro tradito genetivo *sacri* in textum recepi. — cap. 15, 4 ante *Variani* vocabulum *Romanos* delendum videtur. — cap. 17, 12 ante *campis* cum Nipperdeio praepositionem *in* addidi. — cap. 24, 5 traditum *mare* Gronovio auctore in ablativum *mari* converti et in versu priore post *profundo* inserui, ut locus difficilis intellegi posset. — cap. 33, 18 ante *locis* cum Nipperdeio voculam *qui* addidi; in versu insequenti corruptum *talis* Grotium secutus in *et aliis* mutavi, ut locus difficilis atque confusus legi saltem posset. — cap. 34, 9 fortasse prima syllaba traditi *doloris* ex insequenti verbo *documentum* orta ideoque scribendum est *oris*. — cap. 42, 15 optime Haase pro tradito verbo simplici *precandum* compositum *deprecandum* coniecit, quam coniecturam recepi. — 43, 26 ex Halmii coniectura (quam ipse

non in textum recepit) *insectari* scripsi pro lectione codicis *insectandi*, quem genetivum gerundii intellegere non possum. — ibid. v. 32 ante *Druso* adieci voculam *in*. sed fortasse melius et simplicius dativus in genetivum *Drusi* mutandus est. — cap. 54, 20 bene Heraeus *exitium* ut mendum scripturae in *exitum* mutavit. — cap. 55, 17 ante *possetque* nomen *Pisonem* excidisse videtur. — cap. 60, 14 ante *habitasse* magnopere desideratur vocula *hic*, quae sine dubio facile excidere potuit. an potius ex contextu tacite supplendum est *in Aegypto*? — cap. 62, 13 cum Nipperdeio et Wölffino traditum *postremum* in *postremo* correxi. — cap. 73, 3 post *formam* Muellero auctore *fortunam* adieci, ut v. 6 insequens ablativus *genere insigni* quo referatur habeat. — cap. 76, 4 pro tradito *consultanti* ablativum absolutum *consultantibus* scil. *iis* scripsi. item XI, 3, 1 *consultanti* in *consultantibus* correxi. nam uterque locus mendi manifestus est. — cap. 80, 17 post *militum* Mureti auctoritatem secutus voculam *vis* adieci, nam audax zeugma quod vocant *militum asperitas* parum placet. — cap. 84, 6 vocabulum *viro* spurium iudico.

III, 3, 5 post alterum *non* Wurm optime addidit praepositionem *in*, quae propter praecedens *apud* deesse non potest. — cap. 14, 14 lacunam, quae sine dubio est inter verba *interisse* et *scripsissent*, Rittero auctore sic explevi: *accusatoresque intendere suspiciones, proferris quae Piso et Plancina ad principem Liviamque*. — cap. 22, 7 ante *dictum* quondam inserui *diu*. — cap. 24, 19 post *fratris*

Bezenberger apte addidit *fretus*, quod vocabulum librarius hic facile omittere potuit. — cap. 38,3 ante *repetundis* Nipperdey praepositionem *de*, quae hoc loco deesse nequit, adiecit. — cap. 42,12 cum eodem Nipperdeio vocem *adhuc* transposui ante *multitudinem*. haud scio an recte Gitlbauer molestum vocabulum prorsus deleverit. — cap. 43,4 Lipsii auctoritatem secutus voculam *et* inserui post *occupaverat* neque ultra traditam scripturam mutavi. — cap. 46,13 ex Ritteri coniectura post *circumfudit* obiectum *terga* addidi. — cap. 47,2 Beroaldi et Ritteri correctionem *senatui* pro lectione codicis *senatus* recepi. — ibid. v. 7 lacunam manifestam, quae est inter verba *turbet* et *omissa*, Muellero auctore explevi inserto infinitivo *occurrere* vel *occurrere*. — [cap. 54,32 pro tradito *aut* fortasse scribendum est *at*. — cap. 59,12 traditum *bellum* Pichena suo iure in *bello eum* correxit. — cap. 62,16 post *passuum* adverbium *circum*, quod hic valde desideres, excidisse videtur. an potius *passuum* in *circum* mutandum est? cf. IV, 49,6 *quattuor milia passuum ambitu amplexus est*.

IV, 3,3 cum Nipperdeio voculam *et* ante *quia* expunxi. — cap. 7,6 causam non video, quare lectio codicis *odis et* corrigenda sit in *odii set*. — cap. 11,8 post *unicum* propter oppositum *extraneos* vocabulum *filium* addendum censeo. — cap. 12,17 traditum *atque* ex coniectura Madvigii in *alique* mutavi. — cap. 26,8 Haasio auctore *ut* pro tradito *et* scripsi. — cap. 32,13 *erat* post *incuriosus* delendum videtur. — cap. 33,10 Madvigii auctori-

tatem secutus pro lectione codicis *alia*, quod pronomen recte se habere nequit, *aliter salva* recepi. — ibid. 19 Pichena recte pro tradito *exitu* coniecit *exitii*. — ibid. 20 particulam *quod* post *tum*, quae contextum perturbat, expunxi. idem fecit Gitlbauer in editione sua. — cap. 40,24 correctionem Beroaldi *invito* pro mendo manifesto codicis *invite* recepi. — cap. 44,10 ante ablativum *caereditu* praepositionem *cum* addendam censeo. — cap. 50,13 Ricklefs bene traditum *properum* in *properandum* correxit, quam coniecturam cum Gitlbauero in textum recepi. — cap. 53,7 lacunam, quae post *civitate* exstat, tribus his verbis explevi: *insignes viros, qui*. an potius scribendum est *qui domum suam?* — cap. 71,17 Mureto auctore *opperiretur* pro tradito *aperirentur* scripsi. — cap. 72,3 pro codicis lectione *iusserat* optime coniecit Cornelissen *iniunxerat*.

V, 7,1 *adsistere* propter insequens participium *dimittens* in *absistere* mutandum esse recte monuit Pfitzner. — cap. 10,12 Nipperdey coniecturam *inani* pro tradito genetivo *inanium* recepi, qui nullo modo explicari potest.

VI, 2,22 Madvig nuper bene coniecit *ne quid* pro corrupto *neque*. — cap. 9,12 alterum *venas* ante *resolvit* expunxit Ritter, quem secutus est Gitlbauer. — cap. 21,4 ex lectione codicis scripsi quidem *imminet*. sed malim *imminebat*. — cap. 23,3 *an* pro codicis lectione *vel* correxit Ursinus. — cap. 24,16 post *nepotes* Rittero auctore addidi *necasset*. — cap. 28,12 traditum scripturae mendum

aliter Rhenanus facile feliciterque in *alites* correxit. — cap. 31, 24 voculam *ut* ante *genus* expunxit Brotier. — cap. 36, 10 verba *occultos consilii* recte se habere nequeunt. veri simile est post *consilii* similitudine litterarum excidisse *conscios*. confer XIV, 32, 15 *occulti rebellionis conscii consilia turbabant*. — cap. 40, 2 lacunam, quam Doederlein ante vocabulum *morte* notavit, Ritteri auctoritatem secutus his septem verbis explevi: *exsul rediret neque quod eo accusante multi*. sic locus graviter mutilatus legi saltem potest.

Scribebam Vindobonae mense Februario anni MDCCCLXXXVIII.

ARGUMENTA.

Lib. I. qui complectitur duos annos post Christum natum XIV. et XV.

Cap. 1. Praefatio brevis; status rei Romanae ante Augustum. — 2. eius artes et via ad imperium. — 3. varii ab eo destinati successores. — 4. status rerum et affectus civium imperante Augusto. iudicia de successoribus. — 5. Augustus Nolae moritur, accitur ad successionem Tiberius. — 6. caedes Agrippae Postumi in insula Planasia. — 7. Romae omnes in servitium ruunt; Tiberii callida cunctatio et dissimulatio. — 8. testamentum Augusti et honores eximii in funere. — 9 et 10. imprudentium et prudentium iudicia de Augusto multum discrepantia. — 11. Tiberius imperium subdole renuit urgente senatu. rationarium imperii. — 12 et 13. Asinio iratus Tiberius, mox Arruntio, Haterio, Scauro. — 14. senatus adulatio in Liviam, a Tiberio temperata. — 15. comitia e campo Martio ad patres translata. Iudi Augustales. — 16—30. seditio trium Pannonicarum legionum (VIII. IX. XV.), a Percennio concitata. eius seditiosae conationes. furentes milites Blaesus retinere conatur. legatione ad principem decreta modicum otium.

seditione Nauporti orta etiam in castris redintegratur seditio, cui Blaesus frustra obnititur. Vibuleni fallacia Blaesus paene opprimitur, pelluntur tribuni militum ac praefectus castrorum, centurio Lucilius interficitur. Tiberius ad seditionem sedandam Drusum filium mittit. is in castris litteras Tiberii recitat. militum postulata differens clamore obturbatur. acrior inde tumultus, Lentuli periculum. postremo lunae defectio seditiosos terret, qua occasione celeriter utitur Drusus. milites ad modestiam flexi legatos ad Tiberium mittunt. Vibulenus et Percennius ceterique seditionis principes caesi, legiones hibernis suis redditae. — 31—49. multo gravior seditio octo legionum Germanicarum. saevitia militum in centuriones, audax Chaereae facinus. Germanici Caesaris origo moresque. is ad legiones e Gallia properat easque ad fidem cohortatur. milites querelas promunt, imperium offerunt acriter abnuerunt. consultatur de remedio. oblata missione et pecunia paulum oppressa seditio. at in Chaucis seditionem coeptant vexillarii, quos fortiter reprimit M. Ennius castrorum praefectus. denuo legiones I. et XX. turbant. Caesari vim, Planco mortem intentant. Germanicus uxorem et parvulum filium dimittit. qua re militi pudorem et paenitentiam inicit, tum eum facunda oratione alloquitur. mutati poscunt, ut ignosceret lapsis; noxios ipsi puniunt. inde dux centurionatum agit. idem in turbidas adhuc legiones V. et XXI. vim parat. trepidae urbis sinistri rumores. Tiberius iter ad exercitus simulat. Germanicus minis seditiosos

terret, qui suos turbatores ipsi caedunt. — 50. furorem expiaturi in hostem eunt Marsosque opprimunt. — 51. Tamfanae templum dirutum. insidiae Germanorum in reditu irritae. — 52. Tiberius in senatu Germanicum Drusumque laudat. — 53. Iuliae mors et mores. Gracchi caedes. — 54. sodales Augustales instituti. histrionum turbae.

55. Proximo anno repentinus in Chattos excursus. Arminius eiusque socer invitus Segestes. — 56. Chatti improvise oppressi, Mattium incensum. — 57. Segestem obsessum liberat Germanicus, uxor Arminii capta. — 58. Segestis oratio. idem cum suis benigne habitus. — 59. Arminius in eum et Romanos invehitur. — 60. Cherusci aliique populi rebellant. Bructeri a Stertino fusi. — 61. Germanicus cum exercitu Teutoburgiensem saltum ingreditur. reliquiae cladis Varianae. — 62. tumultus exstructus improbante Tiberio. — 63. pugna cum Arminio. manibus aequis discessum. Romani ad Rhenum revertuntur. — 64. Arminius Caecinam intrepidum loco iniquo aggreditur. — 65. milites consternati. Caecinae somnium infaustum. caesi paene Romani. — 66. falsus militum pavor, quibus Caecina suo corpore viam claudit. — 67. prudens eius consilium de recessu. — 68. felix eruptio Romanorum ex castris. clades Germanorum. — 69. Agrippinae viriles curae Tiberium offendunt. — 70. duae legiones itinere terrestri redeuntes aestu maris graviter vexantur. — 71. frater Segestis Segimerus cum filio in deditionem acceptus. exercitus damna suppleta. — 72. Tiberii ficta modestia.

lex maiestatis revocata. — 73. delationum pestis magis magisque ingruit. — 74. Marcellus maiestatis postulatus absolvitur. Tiberii ira in eum incautior. — 75. idem iudiciis adsidet. honeste pecuniam erogare cupit. — 76. Tiberis urbem inundat. Achaia et Macedonia onere levatae. Drusus ludos gladiatorios edit. — 77. theatri licentia coërcita. — 78. Augusto templum ab Hispanis exstructum. centesima non remissa. — 79. de Tiberis exundationibus moderandis frustra consultatur. — 80. Tiberius cur praesides provinciarum raro mutaverit. — 81. comitorum consularium confusa ratio.

Liber II. quo continentur res gestae quattuor annorum (XVI. usque ad XIX.)

1. Initia belli Parthici. Vonones obses Augusto quondam datus a Phraate patre. — 2. is a primoribus Parthis Roma accitus popularibus mox invisus. — 3. ab Artabano pulsus ad Armenios profugit. — 4. in Armenia mutatio regum. — 5. Germanicus a Tiberio revocatus ad componendas res Orientis. ideo accelerandae victoriae intentior Germanos confestim aggredi parat. — 6. classis eius. Rheni cursus describitur. — 7. irruptio in Chattos. Drusi ara restituta. — 8. Germanicus fossam Drusianam ingressus lacus et Oceanum usque ad Amisiam pervehitur. in rebelles Ampsivarios animadversum. — 9 et 10. Arminii cum Flavio fratre colloquium, inde iurgia et ira. —

11. Visurgim transeunt Romani. Chariovalda dux Batavorum caesus. — 12 et 13. Germanicus de Arminii consilio certior factus noctu militum animos explorat. transfugis praemium promissum a Germanis, mox castris Romanis adsultatum. — 14. Germanici somnium laetum. oratio ad milites. — 15. Arminii oratio ad suos. — 16. locus pugnacae, campus Idisiaviso. utrimque acies instructa. — 17. faustum Romanis augurium. fuga Germanorum et clades. — 18. agger exstructus in modum trophaeorum. — 19. quo dedecore accensi hostes bellum resumunt. — 20. acriter pugnatum. — 21. vincunt tandem Romani, quamquam equites ambigue certant. — 22. congeriem armorum struit Caesar superbo cum titulo. — 23. milites classe revecti. — 24. ex tempestate calamitas et paene exitium. collecti naufragi. — 25. hac fortuna erectos Germanos denuo aggreditur Germanicus caeditque, simul defossam Varianae legionis aquilam recipit. — 26. Germanicus iterum a Tiberio revocatus haud ultra cunctatur. — 27. Romae Libo Drusus ab amico delatus. — 28. a Fulcinio Trione accusatus in senatu. — 29. patronos non reperit. — 30. cum non tam sceleris quam vecordiae convinci posset, novo iure ex servis in caput eius quaeritur. — 31. iam frustra orato principe Libo se ipse conficit. — 32. in defunctum sententiae senatorum. mathematici et magi ex Italia pulsi. — 33. in senatu agitur de luxu coërcendo, contra disserit Asinius. — 34. Pisonis libertas, Urgulaniae nimia potentia. — 35. de rebus proferendis

certamen in senatu. — 36. Asinii sententia de magistratuum comitiis habendis a Tiberio reiecta. — 37. Hortali levamentum inopiae suae poscentis oratio. — 38. Tiberius aspere in Hortalum invec-tus liberis eius ducena sestertia dat, sed posthac dōmum eius ad foedam paupertatem delabi patitur. — 39. Clementis servi audax facinus. is Postu-mum Agrippam se esse mentitus principi curam inicit. — 40. sed Sallustii Crispi dolo captus in Palatio interficitur. — 41. Romae dedicantur nova opera.

Proximo anno triumphat Germanicus. — 42. Archelaus rex Cappadociae in urbem accitus perit. — 43. Oriens turbatus committitur Germa-nico, Suria Pisoni. eius ferocia. discors aula. — 44. Drusus in Illyricum missus, Suebis auxilium adversus Cheruscos orantibus. — 45. ita inter se discordes Germani accinguntur ad pugnam. Ar-minii ad suos oratio. — 46. item Marobodui. atrox proelium. Maroboduus pro victo. — 47. terrae motus in Asia. eo affictas urbes sublevat Tiberius. — 48. in alios non minus liberalem se praebet. — 49. templa quaedam dedicata. — 50. Varilla maie-statis postulata. — 51. de praetore substituendo contentio. — 52. Tacfarinatem et Mazippam bellum in Africa moventes fundit Camillus. triumphalia ei decreta.

53. Germanici varia itinera. — 54. consulit in reditu ex Thracia Clarium Apollinem. eius oraculi ratio. — 55. Piso et uxor Plancina Germanicum in-sectantur; etiam castra corrumpunt. — 56. Germa-

nicus Armeniae regem imponit, Cappadociam et Commagenen in formam provinciae redigit. — 57. superbia Pisonis. aperta odia. — 58. Vonones in contumeliam Pisonis Suria demotus.

59. Germanicus Aegyptum petit improbante Tiberio. — 60. et 61. visit Canopum, veterum Thebarum vestigia, statuam Memnonis, pyramides, alia miracula. — 62. Drusus Germanos ad discor-dias illicit. Catualda in regiam Marobodui irrum-pit. — 63. is pulsus ad Romanos confugit. idem mox Catualdae casus. — 64. Germanico et Druso de-creta ovatio. Rhescuporis, Thraciae rex, Cotye fratris filio contempto, fines egreditur, illius par-tem appetit. — 65. ipso Cotye per fraudem com-prehenso universam Thraciam occupat. — 66. a Tiberio ad causam dicendam vocatus Cotyn occi-dit. — 67. Romam perductus et damnatus Alexan-driam devehitur ibique fugam temptans interficitur. — 68. Vonones ad Armenios effugere conatus a Remmio evocato confoditur. — 69. Germanicus ex Aegypto reversus aegrotat scelere, ut creditur, Pisonis. — 70. per litteras ei amicitiam renuntiat. — 71. Caesar moriens adsistentes amicos allo-quitur mandatque ultionem. — 72. datis Agrip-pinae coniugi monitis moritur. — 73. Alexandro Magno comparatus et praelatus. — 74. Sentius Suriae praeficitur. — 75. Agrippina ultionis cu-pida in urbem properat. — 76. Pisoni Germanici morte exsultanti reditum in Suriam dissuadet M. Piso filius. — 77. suadet contra Domitius Celer ac persuadet. — 78. Piso missa ad Tiberium epi-

stula incusat Germanicum. vim parat in successorem Sentium. — 79. in Suriam pergens obviam fit Agrippinae. litterae Sentii ad Pisonem missae. — 80. is castellum occupat, aciem instruit; sed pellitur a Sentio. — 81. victo tutum in urbem iter conceditur. — 82. ibi magna ob necem Germanici ira et luctus. — 83. eximii honores ei decreti. — 84. Livia Druso gemellos parit. id ad gloriam vertit Tiberius. — 85. senatus decreta in libidinem mulierum. pulsa sacra Aegyptia et Iudaica. — 86. Pollionis filia Vestalis capta post mortem Occiae. — 87. frumento pretium constitutum. Tiberius adulationem aspernatur. — 88. Arminius regnum adfectat. caedes eius et praeconium.

Lib. III. qui complectitur tres annos (XX. usque ad XXII.)

Cap. 1. Agrippina cum urna ferali Brundisium adpellit magnoque planctu passim excipitur. — 2. funerum sollemnia. primores urbis obvii. — 3. Tiberius et Augusta publico abstinent, item Antonia, mater Germanici. — 4. reliquiae tumulo Augusti inlatae. maeror publicus. — 5. Tiberius comparata Drusi fratris pompa funebri parcus visus in honorando Germanici funere. — 6. ideo excusat se et populum edicto erigit. — 7. iustitium omissum. Drusus ad Illyricos exercitus abit. — 8. Piso ad Drusum pergit, qui omne secretum vitat. — 9. inde cum Plancina urbem ingreditur alacri vultu. — 10. mox accusatur. princeps cau-

sam ad senatum remittit. — 11. Drusi adventus ex Illyrico. reus patronos petit. — 12. Tiberii longior oratio ad patres. — 13. accusatorum criminationes. — 14. plerasque earum male diluit reus. haud proni in eum iudices, infensor populus. — 15. Plancina causam suam dissociat. Pisonis mors. — 16. Tiberius codicillos a Pisone compositos in senatu recitat. — 17. Piso filius absolvitur, Plancina Augustae precibus condonatur. — 18. sententias in Pisonem filiosque princeps mitigat. adulatione intempestiva contempto Claudio. — 19. Drusi ovatio. Vipsania moritur. — 20. Tacfarinas bellum in Africa renovat. — 21. id Apronii severitate opprimitur. — 22. Lepida suppositi partus, adulterii, veneficii accusatur. — 23. Tiberio perplexe agente damnatur bonis non publicatis. — 24. Augusti fortuna domi impropera. Silanus Iuniae familiae redditus. — 25. refertur de moderanda lege Papia Poppaea; malignae delatorum interpretationes. — 26 et 27. excursus de origine legum, quae initio paucae et simplices, paulatim deinde in immensum auctae. — 28. earum correctio temptata. modicum in praesens levamentum. — 29. Nero Germanici filius ad honores promotus Iuliam uxorem ducit, Drusi filiam. — 30. Volusii et Sallustii mors et elogium. Sallustius cum Maecenate comparatus.

31. Tiberius et Drusus consules. irreverentia iuventutis notata. viarum cura. — 32. Tacfarinas turbat iterum. Lepidus Asiae pro consule praeficitur. — 33. Caecina censet magistratum uxores a provinciis arcendas. — 34. cui repugnat Vale-

rius Messalinus assentiente Druso. — 35. Blaesus proconsul Africae eligitur. — 36. Cestii oratio de abusu imaginum Caesaris reprimendo. punitur Annia Rufilla. — 37. auctores fictorum maiestatis criminum puniti. laus Drusi. — 38. accusati repetundarum, maiestatis. Thraciae motus. — 39. quem Vellaeus comprimit. — 40. Gallia Floro et Sacroviro ducibus rebellat. — 41. Andecavos coërcet Aviola, idem Turonos opprimit. — 42. Florus sua manu cadit. finis Treverici tumultus. — 43. Aeduos turbat Sacrovir. certamen ducum Romanorum. — 44. ea seditio Romam percellit, non Tiberium. — 45. Silius contra Sacrovirum proficiscitur. — 46. Gallos fundit, cruppellarios caedit. victus Sacrovir sua manu occidit. — 47. Tiberius iter in Gallias simulat. — 48. Quirinii mors publicis exsequiis celebrata. haud laeta memoria eius. — 49. Clutorius Priscus maiestatis accusatur. — 50. frustra defenditur a Lepido. — 51. ductus in carcerem statim exanimatur. senatus consultum de supplicio differendo.

52. Aediles de luxu coërcendo agunt. senatus rem odiosam ad principem differt. — 53 et 54. is litteras ad senatum mittit, quibus remedium mali a tempore sperandum docet. — 55. paulatim sponte mutati mores; praecipuus auctor Vespasianus. — 56. tribunicia potestas petita Druso. — 57. facile impetrata cum exquisita adulatione patrum. — 58. flamen Dialis provinciam Asiam postulat. — 59. alii obsistunt. Tiberius differt notionem de iure flaminis. Drusi superbia notatur. —

60—63. Tiberius imaginem antiquae libertatis senatui praebet, qui asyla Graecarum civitatum Asiae examinat et modum praescribit. — 64. Augustae morbus. supplicationes dis ludique magni decernuntur. — 65. tempora foeda adulatione infecta. — 66—68. C. Silanus repetundarum et maiestatis postulatus a multis urgetur et a principe ipso, postremo damnatur. — 69. Dolabellae adulationem reprimat Tiberius et sententias mitigat. — 70. Cordus repetundarum damnatus. Ennius maiestatis postulatus inter reos non recipitur asperrante Capitone quasi per libertatem. — 71. donum equestri Fortunae Antii statuitur. responsum de iure flaminio. — 72. Pauli basilica a Lepido restituta. Pompei theatrum Caesar se exstructurum pollicetur. — 73. Tacfarinatis petitio impudens. — 74. Blaesus contra eum missus fratre eius capto nec bello confecto regreditur. sed nihilo minus a legionibus imperator salutatur. — 75 et 76. mors Salonini, Capitonis, Iunia, cuius sollemne funus.

Lib. IV. qui sexennium complectitur (annum XXIII. usque ad XXVIII.)

Cap. 1. Tiberius saevire coepit. causa penes Aelium Seianum dominationis cupidum. eius origo, ingenium, mores. — 2. Seianus cohortes praetorias antea per urbem dispersas in una castra conducit. — 3. Druso Tiberii filio insidiatur per uxorem eius Liviam stupro pollutam. assumitur in conscientiam

sceleris Eudemus medicus. — 4. Drusus Germanici filius togam virilem sumit. Tiberius denuo simulat proficiscendi in provincias consilium. — 5. status publicus, numerus legionum. earum et cohortium et classium loca exponuntur. — 6. civilis administratio qualis hactenus fuerit. — 7. aucta Seiani potentia palam conquerente Druso. — 8. quo per venenum sublato Tiberius animum firmat, senatum erigit eique Germanici filios Nerone et Drusum commendat ut imperii heredes. — 9. funus Drusi imaginum pompa illustrissimum. — 10 et 11. falsus de Drusi nece rumor, qui prompte refutatur. — 12. populi favor filiis Germanici noxius. iis et Agrippinae Seianus insidias struit. — 13. Tiberius legationes et accusationes civitatum et provinciarum audit. periculum insontis C. Gracchi. — 14. iterum de asyulis actum. histriones ex Italia pulsi. — 15. alter ex geminis Drusi liberis moritur, item Lucilius Longus principis amicus. eius censorium funus. Capito damnatur. — 16. lex lata de flamine Diali. Vestalibus habitus honos.

17. sollemnia vota pro principe, item pro Nerone et Druso. hinc offensio Tiberii, quem stimulat Seianus. — 18. idem Germanici amicos aggreditur. — 19. Silius repetundarum et maiestatis accusatus imminentem damnationem voluntaria morte praevenit. — 20. uxor eius Sosia in exsilium pellitur. M. Lepidi laudes. — 21. Calpurnius Piso maiestatis reus opportune moritur. Cassius Severus in saxum Seriphum relegatur. — 22. Plautius Silvanus coniuge interfecta

accusatus venas exsolvit. — 23—25. Tacfarinas rursus bellum in Africa movet. Thubuscum oppidum circumsidet, quod Dolabella obsidione liberat. postremo ad castellum Auzeam a Romanis subito oppressus cadit. — 26. Dolabella triumphalia ornamenta non impetrat. Ptolemaeus Maurorum rex munera accipit. — 27. servilis belli semina per Italiam oppressa. — 28—30. Vibius Serenus a filio accusatus. Cornutus sua manu cadit. Serenus damnatus Amorgum reportatur; praemia delatoribus statuta. — 31. C. Cominius liberatur, P. Sullius deportatur, Firmius Catus senatu movetur. — 32 et 33. horum annalium cum priore historia comparatio.

34 et 35. Cremutius Cordus rerum scriptor ob Bruti et Cassii laudes accusatus libere se defendit et senatu egressus vitam abstinentia finit. libri eius cremati. — 36. Cyzicenis adempta libertas. Capito absolvitur. — 37 et 38. templi honorem ab Hispanis oblatum Tiberius longiore oratione spernit. — 39 et 40. Seianus nimia fortuna socors Liviam sibi uxorem a principe petit, qui modeste negat et Seiani rationes refellit. — 41 et 42. tum ad augendam potentiam Tiberio recessum ab urbe suadet, qui auditis in causa Votieni Montani contumeliis senatum vitare statuit. — 43. legationes Graecorum auditae de templis. — 44. mors Lentuli, Domitii, Antonii. — 45. L. Piso praetor in Hispania ab agresti quodam in itinere interficitur. contumacia comprehensi.

46—51. Thracæ montani rebellant. a Sabino pulsus in angustiis obsidentur. Thracum auxilia repentino incursu caedunt. discordia obsessorum. pars se Romanis dedit, alii ipsi se caedunt, Turesis cum suis noctu erumpit neque pervadit. ita coacta deditio. — 52. Claudia Pulchra Romæ adulterii accusata cum Furnio damnatur. — 53. Agrippina maritum petit a Tiberio neque impetrat. — 54. Seianus Agrippinæ insidias struit. — 55. undecim urbes Asiæ certant de templo Tiberio exstruendo. — 56. rogati sententiam patres Zmyrnaeos præferunt. — 57 et 58. Tiberius dubia de causa in Campaniam abscedit arto comitatu. discessus eius multis exitii causa. — 59 et 60. in spelunca repentino lapidum lapsu periclitatus a Seiano servatur; hinc maior eius fides. Neronem Germanici filium aggressus calumniis et ipsius imprudentia pervertit. — 61. mors Asinii Agrippæ et Q. Haterii.

62 et 63. Amphitheatri casu Fidenis multa hominum milia debilitata vel obruta. — 64 et 65. Romæ incendium deurit Caelium montem, sic appellatum a Caele Vibenna Etruscorum duce. — 66. Varus accusatur. P. Dolabella socius delationis. — 67. princeps in insulam Capreas se abdit.

68—70. Titius Sabinus turpi fraude circumventus damnatur ipsis anni Kalendis et ad supplicium trahitur. — 71. Tiberius mentem suam recludi indignatur. Iulia neptis Augusti mortem obit. — 72 et 73. Frisii avare habitati rebellant. eos L. Apronius repressum it, parum feliciter. — 74. Tiberius

damna belli dissimulat. turpis adulatio senatus. Seiani arrogantia. — 75. Cn. Domitius Agrippinam, Germanici filiam, uxorem accipit.

Lib. V. qui complectitur initium anni XXIX.

Cap. 1. Liviæ Augustæ mors et elogium. — 2. Tiberius etiam mortuæ iniquus. — 3. Seiani potentia crescit. Agrippina et Nero a principe per litteras incusantur. — 4 et 5. in eos populi favor irato Seiano. Tiberius probra repetit.

Manco libro V. desunt reliqua anni XXIX., item omnia anni XXX. acta, postremo quæ anno XXXI. usque ad mensem Octobrem gesta sunt, quo caesus est Seianus detecta coniuratione.

Lib. VI. quo continentur res gestæ sex fere annorum (XXXI. usque ad mensem Martium anni XXXVII.).

V, 6 et 7. Saevitur in amicos Seiani, ex quibus unus in coetu amicorum gladio incumbit. — 8. relatum de P. Vitellio et Pomponio Secundo; hic Tiberio superstes. — 9. crudeliter in Seiani liberos animadvertitur. — 10. rumor acer magis quam diurnus de iuvene quodam, qui se Drusum Germanici filium ferebat. — 11. discordia consulum.

VI, 1. Tiberii foedæ libidines. — 2. in Seiani et Liviæ memoriæ saevitur. Togonii adulationem princeps reicit verbis moderans. — 3. Gallionem

violenter increpat et punit. iisdem litteris Paconianus percussus supplicium effugit. — 4. Latianrem accusat magno gaudio patrum. discidium consulum prioris anni sedat Maximus. — 5. Cotta Messalinus accusatus absolvitur. — 6. Tiberii confessio; tyrannorum occulta supplicia. — 7. Caecilianus, Servaeus, Thermus damnati tractique in eundem casum alii. infimae delationes etiam a primoribus exercitae. — 8 et 9. M. Terentius ob Seiani amicitiam accusatus egregie libereque se defendit et absolvitur, accusatores multantur. Vitilius se interimit. iam plures acervatim maiestatis accusati. — 10. feminae quoque ob lacrimas incusatae. Flaccus ac Marinus ad mortem acti. L. Pisonis pontificis mors et funus publicum. — 11. praefecturae urbis origo et progressus. — 12. de Sibyllinis carminibus consultatio. — 13. seditio Romae ob caritatem annonae exorta coërcetur. — 14. tres equites Romani coniurationis crimine cadunt. Rubrius Fabatus a freto Siculo retrahitur.

15. Germanici filiae Drusilla et Iulia L. Cassio et M. Vinicio collocatae. — 16. faeneratores accusati; repressae usurae. — 17. inopia rei nummariae liberalitate Caesaris tollitur fidesque reficitur. — 18 et 19. iterum accusationes maiestatis. omnes societatis cum Seiano rei in carcere necati. saevitia crescente miseratio arcetur. — 20. Gaius Caesar Claudiam uxorem ducit. Tiberii praesagium de Servio Galba. — 21. Thrasulli ars Chaldaea, quam Tiberius Rhodi experitur. — 22. de

fato dubitatio. — 23. Asinius Gallus obit. mors Drusi miseranda. — 24. in eum atrox Tiberii animus. — 25. Agrippina inedia perit. — 26. Cocceius Nerva sua sponte vita decedit. Plancina sua manu serum supplicium persolvit. — 27. Iulia, Tiberii neptis, in domum Rubellii Blandi denubit. mors Aelii Lamiae, Pomponii Flacci, M. Lepidi.

28. Avis phoenix in Aegypto visa; variae de ea narrationes et iudicia. — 29. Labeo cum coniuge Paxaea venas abrumpit invidiam amoliente Tiberio. item Scaurus Macronis odio percussus damnationem anteit Sextia uxore mortis particeps. — 30. accusatores urbe exacti. Gaetulicus mira constantia periculum effugit.

31. Parthi Artabanum amoturi Sinnace auctore regem petunt a Tiberio. — 32. is destinat Phraatem et hoc mortuo Tiridatem. rebus Orientis Vitellium praeficit. — 33—35. inter Parthos et Armenios oritur bellum; hos Albani Hiberique Thessalis orti iuvant. Parthi proelio victi, Orodes dux graviter vulneratus. — 36. Artabanus iterum victus in Scythiam profugit. — 37. Tiridates rex Parthorum sufficitur. — 38 et 39. Romae Tiberius per litteras saevire pergit. Poppaeus Sabinus obit.

40. mors Vibuleni Agrippae, Tigranis quondam regis Armeniae, C. Galbae, duorum Blaesorum, Aemiliae Lepidae. — 41. Clitae a Trebellio ad deditionem coacti. Tiridates Parthica oppida recipit. — 42—44. idem Seleuciae exquisitis honoribus excipitur, Ctesiphontem petit, insigne regium accipit. sed mox procerum discidio pellitur et Ar-

tabanus restituitur. — 45. Romae Aventinus deuritur, quod grave damnum Tiberius liberalitate mitigat. Macro praefectus Gai Caesaris gratiam captat.

46. Tiberius de successore deliberat, consilium fato permittit. eius praesagium de Gaio Caesare. gravescentem valetudinem dissimulat. — 47. Acutia damnatur. Albucilla defertur impietatis in principem, conecuntur complures adulteri ut consci. — 48. ex quibus Arruntius taedio periculorum venas resolvit. Albucilla in carcerem defertur, adulteri puniti. — 49. Papinius se praecipitat, mater eius in decem annos urbe prohibetur. — 50. Tiberii manifestam defectionem astu detegit Charicles medicus. Macro senem iniecta multa veste opprimit. — 51. interfecti imperatoris varii casus et mores.

CORRIGENDA.

I, 7, 5 post *Sex* typhotheta punctum omisit.

I, 27, 3 dele comma post voculam *et* idque pone in versu insequenti post *Lentulo*.

II, 3, 5 et III, 7, 5 in sinistro margine index versuum 5 excidit; item III, 54 (pag. 144) numeri 5 et ex parte 20.

II, 33, 4 scribe *Serica* pro *serica*.

item saepius impressio litterarum *e* et *s* parum perspicua videtur. sic V, 4, 14 *die* pro *dic* scribendum est.

I. P.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER I.

1. Urbem Romam a principio reges habuere; libertatem et consulatum L. Brutus instituit. dictaturae ad tempus sumebantur; neque decemviralis potestas ultra biennium, neque tribunorum militum consulare ius diu valuit. non Cinnae, non 5 Sullae longa dominatio; et Pompei Crassique potentia cito in Caesarem, Lepidi atque Antonii arma in Augustum cessere, qui cuncta discordiis civilibus fessa nomine principis sub imperium accepit. sed veteris populi Romani prospera vel 10 adversa claris scriptoribus memorata sunt; temporibusque Augusti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliscente adulatione deterrerentur. Tiberii Gaique et Claudii ac Neronis res florentibus ipsis ob metum falsae, postquam occiderant, recentibus 15 odiis compositae sunt. inde consilium mihi pauca de Augusto et extrema tradere, mox Tiberii principatum et cetera, sine ira et studio, quorum causas procul habeo.

2. Postquam Bruto et Cassio caesis nulla iam publica arma, Pompeius apud Siciliam oppressus exutoque Lepido, interfecto Antonio ne Iulianis quidem partibus nisi Caesar dux reliquus, posito

5 triumviri nomine consulem se ferens et ad tuendam
plebem tribunicio iure contentum, ubi militem donis,
populum annona, cunctos dulcedine otii pellexit,
insurgere paulatim, munia senatus magistratuum
legum in se trahere, nullo adversante, cum fero-
10 cissimi per acies aut proscriptione cecidissent,
ceteri nobilium, quanto quis servitio promptior,
opibus et honoribus extollerentur ac novis ex rebus
aucti tuta et praesentia quam vetera et periculosa
mallerent. neque provinciae illum rerum statum
15 abnuebant, suspecto senatus populique imperio ob
certamina potentium et avaritiam magistratuum,
invalido legum auxilio, quae vi, ambitu, postremo
pecunia turbabantur.

3. Ceterum Augustus subsidia dominationi
Claudium Marcellum sororis filium admodum adu-
lescentem pontificatu et curuli aedilitate, M. A-
grippam, ignobilem loco, bonum militia et victo-
5 riae socium, geminatis consulatibus extulit, mox
defuncto Marcello generum sumpsit, Tiberium Ne-
ronem et Claudium Drusum privignos imperatoriis
nominibus auxit, integra etiam tum domo sua.
nam genitos Agrippa Gaium ac Lucium in familiam
10 Caesarum induxerat, necdum posita puerili prae-
texta principes iuventutis appellari, destinari con-
sules specie recusantis flagrantissime cupiverat.
ut Agrippa vita concessit, Lucium Caesarem eun-
tem ad Hispaniensis exercitus, Gaium remeantem
15 Armenia et vulnere invalidum mors fato propera
vel novercae Liviae dolus abstulit, Drusoque pridem
exstincto Nero solus e privignis erat, illuc cuncta

vergere: filius, collega imperii, consors tribuniciae
potestatis adsumitur omnisque per exercitus osten-
tatur, non obscuris, ut antea, matris artibus, sed
20 palam hortatu. nam senem Augustum devinxerat
adeo, uti nepotem unicum Agrippam Postumum
in insulam Planasiam proiecerit, rudem sane bona-
rum artium et robore corporis stolide ferocem,
nullius tamen flagitii conpertum. at hercule Ger-
25 manicum Druso ortum octo apud Rhenum legioni-
bus inposuit adscirique per adoptionem a Tiberio
iussit, quamquam esset in domo Tiberii filius
iuvenis, sed quo pluribus munimentis insisteret.
bellum ea tempestate nullum nisi adversus Ger-
30 manos supererat, abolendae magis infamiae ob
amissum cum Quintilio Varo exercitum quam cu-
pidine proferendi imperii aut dignum ob praemium.
domi res tranquillae, eadem magistratuum voca-
35 bula; iuniores post Actiacam victoriam, etiam senes
plerique inter bella civium nati: quotus quisque
reliquus, qui rem publicam vidisset?

4. Igitur verso civitatis statu nihil usquam
priscae et integri moris: omnes exuta aequalitate
iussa principis aspectare, nulla in praesens formi-
dine, dum Augustus aetate validus seque et domum
5 et pacem sustentavit. postquam provecta iam
senectus aegro et corpore fatigabatur aderatque
finis et spes novae, pauci bona libertatis in cassum
disserere, plures bellum pavescere, alii cupere.
pars multo maxima imminentis dominos variis
10 rumoribus differebant: trucem Agrippam et igno-
minia accensum non aetate neque rerum experientia

tantae moli parem, Tiberium Neronem maturum an-
 nis, spectatum bello, sed vetere atque insita Clau-
 diae familiae superbia, multaue indicia saevi-
 15 tiae, quamquam premantur, erumpere. hunc et
 prima ab infantia eductum in domo regnatrice; con-
 gestos iuveni consulatus, triumphos; ne iis quidem
 annis, quibus Rhodi specie secessus exsul egerit,
 aliud quam iram et simulationem et secretas lubi-
 20 dines meditatum. accedere matrem muliebri inpo-
 tentia: serviendum feminae duobusque insuper adu-
 lescentibus, qui rem publicam interim premant,
 quandoque distrahant.

5. Haec atque talia agitantibus gravescere
 valetudo Augusti, et quidam scelus uxoris su-
 spectabant. quippe rumor incesserat, paucos ante
 menses Augustum, electis consociis et comite uno
 5 Fabio Maximo, Planasiam vectum ad visendum
 Agrippam; multas illic utrimque lacrimas et signa
 caritatis spemque ex eo fore ut iuvenis penatibus
 avi redderetur: quod Maximum uxori Marciae
 aperuisse, illam Liviae] gnarum id Caesari; neque
 10 multo post extincto Maximo, dubium an quaesita
 morte, auditos in funere eius Marciae gemitus
 semet incusantis, quod causa exitii marito fuisset.
 utcumque se ea res habuit, vixdum ingressus
 Illyricum Tiberius properis matris litteris accitur;
 15 neque satis conpertum est, spirantem adhuc Augu-
 stum apud urbem Nolam an exanimem reppererit.
 acribus namque custodiis domum et vias saepserat
 Livia, laetique interdum nuntii vulgabantur,
 donec provisus quae tempus monebat simul exces-

sisse Augustum et rerum potiri Neronem fama 20
 eadem tulit.

6. Primum facinus novi principatus fuit Po-
 stumi Agrippae caedes, quem ignarum inermumque
 quamvis firmatus animo centurio aegre confecit.
 nihil de ea re Tiberius apud senatum disseruit:
 patris iussa simulabat, quibus praescripsisset 5
 tribuno custodiae adposito, ne cunctaretur Agrip-
 pam morte adficere, quandoque ipse supremum diem
 explevisset. multa sine dubio saevaue Augustus
 de moribus adulescentis questus, ut exsilium eius
 senatus consulto sanciretur, perfecerat: ceterum 10
 in nullius unquam suorum necem duravit, neque
 mortem nepoti pro securitate privigni inlatam
 credibile erat. propius vero Tiberium ac Liviam,
 illum metu, hanc novercalibus odiis, suspecti et
 15 invisi iuvenis caedem festinavisse. nuntianti cen-
 turioni, ut mos militiae, factum esse quod impe-
 rasset, neque imperasse sese et rationem facti
 reddendam apud senatum respondit. quod post-
 quam Sallustius Crispus particeps secretorum (is
 ad tribunum miserat codicillos) comperit, metuens, 20
 ne reus subderetur, iuxta periculoso ficta seu vera
 promeret, monuit Liviam ne arcana domus, ne
 consilia amicorum, ministeria militum vulgarentur,
 neve Tiberius vim principatus resolveret cuncta
 ad senatum vocando: eam condicionem esse im- 25
 perandi, ut non aliter ratio constet, quam si uni
 reddatur.

7. At Romae ruere in servitium consules,
 patres, eques. quanto quis inlustrior, tanto magis

falsi ac festinantes, vultuque composito, ne laeti excessu principis neu tristiores essent primordio, lacrimas gaudium, questus adulationem miscebant. Sex Pompeius et Sex. Appuleius consules primi in verba Tiberii Caesaris iuravere, apudque eos Seius Strabo et C. Turranius, ille praetoriarum cohortium praefectus, hic annonae; mox senatus milesque et populus. nam Tiberius cuncta per consules incipiebat, tamquam vetere re publica et ambiguus imperandi: ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi tribuniciae potestatis praescriptione posuit sub Augusto acceptae. verba edicti fuere pauca et sensu permodesto: de honoribus parentis consulturum, neque abscedere a corpore idque unum ex publicis muneribus usurpare. sed defuncto Augusto signum praetoriis cohortibus ut imperator dederat; excubiae, arma, cetera aulae; miles in forum, miles in curiam comitabatur. litteras ad exercitus tamquam adepto principatu misit, nusquam cunctabundus nisi cum in senatu loqueretur. causa praecipua ex formidine, ne Germanicus, in cuius manu tot legiones, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium quam exspectare mallet. dabat et famae, ut vocatus electusque potius a re publica videretur quam per uxorium ambitum et senili adoptione inrepsisse. postea cognitum est ad introspectiendas etiam procerum voluntates inductam dubitationem: nam verba vultus in crimen detorquens recondebat.

[8. Nihil primo senatus die agi passus est nisi de supremis Augusti, cuius testamentum inlatum

per virgines Vestae Tiberium et Liviam heredes habuit. Livia in familiam Iuliam nomenque Augustum adsumebatur; in spem secundam nepotes pronepotesque, tertio gradu primores civitatis scripserat, plerosque invisos sibi, sed iactantia gloriaque ad posteros. legata non ultra civilem modum, nisi quod populo et plebi quadringentiens triens quinquens, praetoriarum cohortium militibus singula nummum milia, urbanis quingenos, legionariis aut cohortibus civium Romanorum trecentos nummos viritim dedit. tum consultatum de honoribus; ex quis (qui) maxime insignes [visi,] ut porta triumphali duceretur funus, Gallus Asinius, ut legum latarum tituli, victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur, L. Arruntius censuere. addebat Messalla Valerius renovandum per annos sacramentum in nomen Tiberii; interrogatusque a Tiberio, num se mandante eam sententiam prompsisset, sponte dixisse respondit, neque in iis quae ad rem publicam pertinerent consilio nisi suo usurum, vel cum periculo offensionis: ea sola species adulandi supererat. conclamant patres corpus ad rogum umeris senatorum ferendum. remisit Caesar adroganti moderatione, populumque edicto monuit ne, ut quondam nimis studiis funus divi Iulii turbassent, ita Augustum in foro potius quam in campo Martis, sede destinata, cremari vellent. die funeris milites velut praesidio stetero, multum inridentibus qui ipsi viderant quique a parentibus acceperant diem illum crudi adhuc servitii et libertatis inprosperae repetitae, cum

occisus dictator Caesar aliis pessimum, aliis pulcher-
 35 rimum facinus videretur: nunc senem principem,
 longa potentia, provisus etiam heredum in rem
 publicam opibus, auxilio scilicet militari tuendum,
 ut sepultura eius quieta foret.

9. Multus hinc ipso de Augusto sermo, ple-
 risque vana mirantibus, quod idem dies accepti
 quondam imperii princeps et vitae supremus, quod
 Nolae in domo et cubiculo in quo pater eius Octa-
 5 vius vitam finivisset. numerus etiam consulatum
 celebrabatur, quo Valerium Corvum et C. Marium
 simul aequaverat, continuata per septem et triginta
 annos tribunicia potestas, nomen imperatoris semel
 atque viciens partum aliaque honorum multipli-
 10 cata aut nova. at apud prudentes vita eius varie
 extollebatur arguebaturve. hi pietate erga paren-
 tem et necessitudine rei publicae, in qua nullus
 tunc legibus locus, ad arma civilia actum, quae
 neque parari possent neque haberi per bonas artes.
 15 multa Antonio, dum interfectores patris ulciscere-
 tur, multa Lepido concessisse. postquam hic so-
 cordia senuerit, ille per libidines pessum datus
 sit, non aliud discordantis patriae remedium fuisse
 quam ut ab uno regeretur. non regno tamen neque
 20 dictatura, sed principis nomine constitutam rem
 publicam; mari Oceano aut omnibus longinquis
 saeptum imperium; legiones, provincias, classes,
 cuncta inter se conexas; ius apud cives, modestiam
 apud socios; urbem ipsam magnifico ornatu; pauca
 25 admodum vi tractata, quo ceteris quies esset.

10. Dicebatur contra: pietatem erga parentem
 et tempora rei publicae obtentui sumpta: ceterum
 cupidine dominandi concitos per largitionem vete-
 ranos, paratum ab adolescente privato exercitum,
 corruptas consulis legiones, simulatam Pompeiana-
 5 rum gratiam partium; mox ubi decreto patrum
 fasces et ius praetoris invaserit, caesis Hirtio et
 Pansa, sive hostis illos, seu Pansam venenum
 vulneri adfusus, sui milites Hirtium et machinator
 doli Caesar abstulerat, utriusque copias occupa-
 10 visse; extortum invito senatu consulatum, armaque
 quae in Antonium acceperit contra rem publicam
 versa; proscriptionem civium, divisiones agrorum
 ne ipsis quidem qui fecere laudatas. sane Cassii
 et Brutorum exitus paternis inimicitiis datos,
 15 quamquam fas sit privata odia publicis utilitatibus
 remittere: sed Pompeium imagine pacis, sed Lepi-
 dum specie amicitiae deceptos; post Antonium,
 Tarentino Brundisinoque foedere et nuptiis sororis
 inlectum, subdolae adfinitatis poenas morte ex-
 20 solvisse. pacem sine dubio post haec, verum cru-
 entam: Lollianas Varianasque clades, interfectos
 Romae Varrones, Egnatios, Iulos. nec domesticis
 abstinebatur: abducta Neroni uxor et consulti per
 ludibrium pontifices, an concepto necdum edito
 25 partu rite nuberet; Q. Pedii et Vedii Pollionis
 luxus; postremo Livia gravis in rem publicam
 mater, gravis domui Caesarum noverca. nihil deo-
 rum honoribus relictum, cum se templis et effigie
 30 numinum per flamines et sacerdotes coli vellet.
 ne Tiberium quidem caritate aut rei publicae cura

successorem adscitum, sed quoniam adrogantiam saevitiamque eius introspexerit, comparatione deterrima sibi gloriam quaesivisse. etenim Augustus paucis ante annis, cum Tiberio tribuniciam potestatem a patribus rursus postularet, quamquam honora oratione, quaedam de habitu cultuque et institutis eius iecerat, quae velut excusando exprobraret. ceterum sepultura more perfecta templum et caelestes religiones decernuntur.

11. Versae inde ad Tiberium preces. et ille varie disserebat de magnitudine imperii, de sua modestia. solam divi Augusti mentem tantae molis capacem: se in partem curarum ab illo vocatum experiendo didicisse quam arduum, quam subiectum fortunae regendi cuncta onus. proinde in civitate tot inlustribus viris subnixa non ad unum omnia deferrent: plures facilius munia rei publicae sociatis laboribus executuros. plus in oratione tali dignitatis quam fidei erat; Tiberioque etiam in rebus, quas non occuleret, seu natura sive ad-suetudine, suspensa semper et obscura verba: tunc vero nitenti, ut sensus suos penitus abderet, in incertum et ambiguum magis implicabantur. at patres, quibus unus metus, si intellegere viderentur, in questus lacrimas vota effundi; ad deos, ad effigiem Augusti, ad genua ipsius manus tendere, cum proferri libellum recitarique iussit. opes publicae continebantur, quantum civium socjorumque in armis, quot classes, regna, provinciae, tributa aut vectigalia, et necessitates ac largitiones. quae cuncta sua manu perscripserat Augustus

addideratque consilium coercendi intra terminos imperii, incertum metu an per invidiam.

12. Inter quae senatu ad infimas obstestationes procumbente, dixit forte Tiberius se ut non toti rei publicae parem, ita quaecumque pars sibi mandaretur, eius tutelam suscepturum. tum Asinius Gallus 'interrogo' inquit, 'Caesar, quam partem rei publicae mandari tibi velis'. percussus improvisa interrogatione paulum reticuit: dein collecto animo respondit nequaquam decorum pudori suo legere aliquid aut evitare ex eo, cui in universum excusari mallet. rursus Gallus (etenim vultu offensionem coniectaverat) non idcirco interrogatum ait, ut divideret quae separari nequirent, sed ut sua confessione argueretur, unum esse rei publicae corpus atque unius animo regendum. addidit laudem de Augusto Tiberiumque ipsum victoriarum suarum quaeque in toga per tot annos egregie fecisset admonuit. nec ideo iram eius lenivit, pridem invisus, tamquam ducta in matrimonium Vipsania M. Agrippae filia, quae quondam Tiberii uxor fuerat, plus quam civilia agitaret Pollionisque Asinii patris ferociam retineret.

13. Post quae L. Arruntius haud multum discrepans a Galli oratione perinde offendit, quamquam Tiberio nulla vetus in Arruntium ira: sed divitem, promptum, artibus egregiis et pari fama publice, suspectabat. quippe Augustus supremis sermonibus cum tractaret, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent aut in pares vellent vel iidem possent cuperentque, M. Lepidum dixerat

capacem sed aspernantem, Gallum Asinium avidum et minorem, L. Arruntium non indignum et, si casus daretur, ausurum. de prioribus consentitur, pro Arruntio quidam Cn. Pisonem tradere; omnesque praeter Lepidum variis mox criminibus struente Tiberio circumventi sunt. etiam
 15 Q. Haterius et Mamercus Scaurus suspicacem animum perstrinxere, Haterius cum dixisset 'quo usque patieris, Caesar, non adesse caput rei publicae?', Scaurus quia dixerat, spem esse ex eo non inritas fore senatus preces, quod relationi consul
 20 lum iure tribuniciae potestatis non intercessisset. in Haterium statim invecus est; Scaurum, cui inplacabilius irascebatur, silentio tramisit. fessusque clamore omnium, expostulatione singulorum flexit paulatim, non ut fateretur suscipi a se imperium,
 25 sed ut negare et rogari desineret. constat Haterium, cum deprecandi causa Palatium introisset ambulantisque Tiberii genua advolveretur, prope a militibus interfectum, quia Tiberius casu an manibus eius inpeditus prociderat. neque tamen
 30 periculo talis viri mitigatus est, donec Haterius Augustam oraret eiusque curatissimis precibus protegeretur.

14. Multa patrum et in Augustam adulatio. alii parentem, alii matrem patriae appellandam, plerique ut nomini Caesaris adscriberetur 'Iuliae filius' censebant. ille moderandos feminarum honores
 5 dictitans eademque se temperantia usurum in iis quae sibi tribuerentur, ceterum anxius invidia et muliebri fastigium in deminutionem sui acci-

piens ne lictorem quidem ei decerni passus est aramque adoptionis et alia huiusce modi prohibuit. at Germanico Caesari proconsulare imperium petivit,
 10 missique legati qui deferrent, simul maestitiam eius ob excessum Augusti solarentur. quo minus idem pro Druso postularetur, ea causa quod designatus consul Drusus praesensque erat. candidatos praeturae duodecim nominavit, numerum ab Augusto
 15 traditum; et hortante senatu ut augeter, iure iurando obstrinxit se non excessurum.

15. Tum primum e campo comitia ad patres translata sunt: nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio principis, quaedam tamen studiis tribuum fiebant. neque populus ademptum ius questus est nisi inani rumore, et senatus largitionibus ac pre-
 5 cibus sordidis exsolutus libens tenuit, moderante Tiberio ne plures quam quattuor candidatos commendaret, sine repulsa et ambitu designandos. inter quae tribuni plebei petivere, ut proprio sumptu
 10 ederent ludos, qui de nomine Augusti fastis additi Augustales vocarentur. sed decreta pecunia ex aerario, utque per circum triumphali veste uterentur: curru vehi haud permissum. mox celebratio
 15 annua ad praetorem translata, cui inter cives et peregrinos iurisdictio evenisset.

16. Hic rerum urbanarum status erat, cum Pannonicas legiones seditio incessit, nullis novis
 5 causis, nisi quod mutatus princeps licentiam barbarum et ex civili bello spem praemiorum ostendebat. castris aestivis tres simul legiones habebantur, praesidente Iunio Blaeso, qui fine Augusti

et initiis Tiberii auditis ob iustitium aut gaudium intermiserat solita munia. eo principio lascivire miles, discordare, pessimi cuiusque sermonibus
 10 praebere aures, denique luxum et otium cupere, disciplinam et laborem aspernari. erat in castris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua et miscere
 15 coetus histrionali studio doctus. is inperitos animos et quaenam post Augustum militiae condicio ambigentes impellere paulatim nocturnis colloquiis aut flexo in vesperam die et dilapsis melioribus deterrimum quemque congregare.

17. Postremo promptis iam et aliis seditionis ministris velut contionabundus interrogabat, cur paucis centurionibus, paucioribus tribunis in modum servorum oboedirent. quando ausuros ex
 5 poscere remedia, nisi novum et nutantem adhuc principem precibus vel armis adirent? satis per tot annos ignavia peccatum, quod tricena aut quadragena stipendia senes et plerique truncato
 10 ex vulneribus corpore tolerant. ne dimissis quidem finem esse militiae, sed apud vexillum tendentes alio vocabulo eosdem labores perferre. ac si quis tot casus vita superaverit, trahi adhuc diversas in terras, ubi per nomen agrorum uligines paludum
 15 ipsam gravem, infructuosam: denis in diem assibus animam et corpus aestimari: hinc vestem arma tentoria, hinc saevitiam centurionum et vacationes munerum redimi. at hercule verbera et vulnera, duram hiemem, exercitas aestates, bellum atrox

aut sterilem pacem sempiterna. nec aliud levamen- 20
 tum quam si certis sub legibus militia iniretur, ut singulos denarios mererent, sextus decumus stipendii annus finem adferret, ne ultra sub vexillis tenerentur, sed isdem in castris praemium pecunia solveretur. an praetorias cohortes, quae binos 25
 denarios acceperint, quae post sedecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? non obtrectari a se urbanas excubias: sibi tamen apud horridas gentes e contuberniis hostem
 30 aspicere.

18. Adstrepebat vulgus, diversis incitamentis, hi verberum notas, illi canitiem, plurimi detrita tegmina et nudum corpus exprobrantes. postremo eo furoris venere, ut tres legiones miscere in unam
 5 agitaverint. depulsi aemulatione, quia suae quisque legioni eum honorem quaerebant, alio vertunt atque una tres aquilas et signa cohortium locant; simul congerunt caespites, exstruunt tribunal, quo magis conspicua sedes foret. properantibus Blaesus advenit, increpabatque ac retinebat singulos, clami- 10
 tans 'mea potius caede imbuite manus: levioere flagitio legatum interficietis quam ab imperatore desciscitis. aut incolumis fidem legionum retinebo aut iugulatus paenitentiam adcelerabo.'

19. Aggerabatur nihilo minus caespes iamque pectori usque adcreverat, cum tandem pervicacia victi inceptum omisere. Blaesus multa dicendi arte non per seditionem et turbas desideria militum ad Caesarem ferenda ait, neque veteres ab im- 5
 peratoribus priscis neque ipsos a divo Augusto

tam nova petivisse; et parum in tempore incipientis principis curas onerari. si tamen tenderent in pace temptare quae ne civilium quidem bellorum victores expostulaverint, cur contra morem obsequii, contra fas disciplinae vim meditentur? decernerent legatos seque coram mandata darent. adclamavere ut filius Blaesi tribunus legatione ea fungeretur peteretque militibus missionem ab sedecim annis: cetera mandatuos, ubi prima provenissent. profecto iuvene modicum otium: sed superbire miles, quod filius legati orator publicae causae satis ostenderet necessitate expressa quae per modestiam non obtinuissent.

20. Interea manipuli ante coeptam seditionem Nauportum missi ob itinera et pontes et alios usus, postquam turbatum in castris acceperere, vexilla convellunt direptisque proximis vicis ipsoque Nauporto, quod municipii instar erat, retinentis centuriones inrisu et contumeliis, postremo verberibus insectantur, praecipua in Aufdienum Rufum praefectum castrorum ira, quem dereptum vehiculo sarcinis gravant aguntque primo in agmine, per ludibrium rogantes an tam immensa onera, tam longa itinera libenter ferret. quippe Rufus diu manipularis, dein centurio, mox castris praefectus, antiquam duramque militiam revocabat, vetus operis ac laboris et eo inimitior, quia toleraverat.

21. Horum adventu redintegratur seditio, et vagi circumiecta populabantur. Blaesus paucos, maxime praeda onustos, ad terrorem ceterorum adfici verberibus, claudi carcere iubet; nam etiam

tum legato a centurionibus et optimo quoque manipularium parebatur. illi obniti trahentibus, pressare circumstantium genua, ciere modo nomina singulorum, modo centuriam cuius quisque manipularis erat, cohortem, legionem, eadem omnibus imminere clamitantes. simul probra in legatum cumulant, caelum ac deos obtestantur, nihil reliqui faciunt quo minus invidiam misericordiam metum et iras permoverent. adcurritur ab universis, et carcere effracto solvunt vincula desertoresque ac rerum capitalium damnatos sibi iam miscent.

22. Flagrantior inde vis, plures seditioni duces. et Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blaesi adlevatus circumstantium umeris, apud turbatos et quid pararet intentos 'vos quidem' inquit 'his innocentibus et miserrimis lucem et spiritum reddidistis: sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem missum ad vos a Germanico exercitu de communibus commodis nocte proxima iugulavit per gladiatores suos, quos in exitium militum habet atque armat. responde, Blaese, ubi cadaver abieceris: ne hostes quidem sepultura invident. cum osculis, cum lacrimis dolorem meum implevero, me quoque trucidari iube, dum interfectos nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus, hi sepeliant'.

23. Incendebat haec fletu et pectus atque os manibus verberans. mox disiectis quorum per umeros sustinebatur, praeceps et singulorum pedibus advolutus tantum consternationis invidiaeque

5 concivit, ut pars militum gladiatores, qui e servitio
 Blaesi erant, pars ceteram eiusdem familiam vin-
 cirent, alii ad quaerendum corpus effunderentur.
 ac ni propere neque corpus ullum reperiri, et
 servos adhibitibus cruciatibus abnuere caedem, neque
 10 illi fuisse umquam fratrem pernotuisset, haud
 multum ab exitio legati aberant. tribunos tamen
 ac praefectum castrorum extrudere, sarcinae fugi-
 entium direptae, et centurio Lucilius interficitur,
 cui militaribus facetiis vocabulum 'cedo alteram'
 15 indiderant, quia fracta vite in tergo militis alteram
 clara voce ac rursus aliam poscebat. ceteros
 latebrae texere, uno retento Clemente Iulio, qui
 perferendis militum mandatis habebatur idoneus
 ob promptum ingenium. quin ipsae inter se legiones
 20 octava et quinta decuma ferrum parabant, dum
 centurionem cognomento Sirpicum illa morti de-
 poscit, quintadecumani tuentur, ni miles nonanus
 preces et adversum aspernantis minas interiecisset.

24. Haec audita quamquam abstrusum et
 tristissima quaeque maxime occultantem Tiberium
 perpulere, ut Drusum filium cum primoribus civi-
 tatis duabusque praetoriis cohortibus mitteret,
 5 nullis satis certis mandatis, ex re consulturum.
 et cohortes delecto milite supra solitum firmatae.
 additur magna pars praetoriani equitis et robora
 Germanorum, qui tum custodes imperatori aderant;
 simul praetorii praefectus Aelius Seianus, collega
 10 Straboni patri suo datus, magna apud Tiberium
 auctoritate, rector iuveni et ceteris periculorum
 praemiorumque ostentator. Druso propinquanti

quasi per officium obviae fuere legiones, non laetae,
 ut adsolet, neque insignibus fulgentes, sed inlucie
 deformi et vultu, quamquam maestitiam imitarentur,
 15 contumaciae propiores.

25. Postquam vallum introiit, portas stationi-
 bus firmant, globos armatorum certis castrorum
 locis opperiri iubent: ceteri tribunum ingenti agmine
 circumveniunt. stabat Drusus silentium manu
 poscens. illi quotiens oculos ad multitudinem
 5 rettulerant, vocibus truculentis strepere, rursus
 viso Caesare trepidare; murmur incertum, atrox
 clamor et repente quies; diversis animorum motibus
 pavebant terrebantque. tandem interrupto tumultu
 litteras patris recitat, in quis perscriptum erat,
 10 praecipuam ipsi fortissimarum legionum curam,
 quibuscum plurima bella toleravisset; ubi primum
 a luctu requiesset animus, acturum apud patres
 de postulatis eorum; misisse interim filium, ut sine
 cunctatione concederet quae statim tribui possent;
 15 cetera senatui servanda, quem neque gratiae ne-
 que severitatis expertem haberi par esset.

26. Responsum est a contione, mandata Cle-
 menti centurioni quae perferret. is orditur de mis-
 sione a sedecim annis, de praemiis finitae militiae,
 ut denarius diurnum stipendium foret, ne veterani
 5 sub vexillo haberentur. ad ea Drusus cum arbi-
 trium senatus et patris obtenderet, clamore tur-
 batur. cur venisset, neque augendis militum stipen-
 diis neque adlevandis laboribus, denique nulla bene
 faciendi licentia? at hercule verbera et necem
 cunctis permitti. Tiberium olim nomine Augusti
 10

desideria legionum frustrari solitum: easdem artes Drusum rettulisse. numquamne ad se nisi filios familiarum venturos? novum id plane quod imperator sola militis commoda ad senatum reiciat.
 15 eundem ergo senatum consulendum, quotiens supplicia aut proelia indicantur: an praemia sub dominis, poenas sine arbitro esse?

27. Postremo deserunt tribunal, ut quis praetorianorum militum amicorumve Caesaris occurreret, manus intentantes, causam discordiae et initium armorum, maxime infensi Cn. Lentulo,
 5 quod is ante alios aetate et gloria belli firmare Drusum credebatur et illa militiae flagitia primus aspernari. nec multo post digredientem cum Caesare ac provisu periculi hiberna castra repetentem circumstant, rogantes quo pergeret, ad imperatorem an ad patres, ut illic quoque commodis
 10 legionum adversaretur; simul ingruunt, saxa iaciunt. iamque lapidis ictu cruentus et exitii certus, ad cursu multitudinis quae cum Druso advenerat protectus est.

28. Noctem minacem et in scelus erupturam fors lenivit: nam luna claro repente caelo visa languescere. id miles rationis ignarus omen praesentium accepit, suis laboribus defectionem sideris
 5 adsimulans, prospereque cessura qua pergerent, si fulgor et claritudo deae redderetur. igitur aeris sono, tubarum cornuumque concentu strepere; prout splendidior obscuriorve, laetari aut maerere; et postquam ortae nubes offecere visui creditumque
 10 conditam tenebris, ut sunt mobiles ad supersti-

tionem percussae semel mentes, sibi aeternum laborem portendi, sua facinora aversari deos lamentantur. utendum inclinatione ea Caesar et quae casus obtulerat in sapientiam vertenda ratus circumiri tentoria iubet; accitur centurio Clemens
 15 et si alii bonis artibus grati in vulgus. hi vigiliis, stationibus, custodiis portarum se inserunt, spem offerunt, metum intendunt. 'quo usque filium imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennione et Vibuleno sacramentum dicturi
 20 sumus? Percennius et Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? denique pro Neronibus et Drusis imperium populi Romani capessent? quin potius, ut novissimi in culpam, ita primi ad paenitentiam sumus? tarda sunt quae
 25 in commune expostulantur: privatam gratiam statim mereare, statim recipias.' commotis per haec mentibus et inter se suspectis, tironem a veterano, legionem a legione dissociant. tum redire paulatim amor obsequii: omittunt portas, signa
 30 unum in locum principio seditionis congregata suas in sedes referunt.

29. Drusus orto die et vocata contione, quamquam rudis dicendi, nobilitate ingenita incusat priora, probat praesentia; negat se terrore et minis vinci: flexos ad modestiam si videat, si supplices audiat, scripturum patri ut placatus
 5 legionum preces exciperet. orantibus rursus idem Blaesus et L. Apronius, eques Romanus e cohorte Drusi, Iustusque Catonius, primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur. certatum inde sententiis,

10 cum alii opperiendos legatos atque interim comi-
tate permulcendum militem censerent, alii fortio-
ribus remediis agendum: nihil in vulgo modicum;
terrere, ni paveant; ubi pertimuerint, inpune con-
temni: dum superstitio urgeat, adiciendos ex duce
15 metus sublatis seditionis auctoribus. promptum ad
asperiora ingenium Druso erat: vocatos Vibulenum
et Percennium interfici iubet. tradunt plerique
intra tabernaculum ducis obrutos, alii corpora
extra vallum abiecta ostentui.

30. Tum ut quisque praecipuus turbator con-
quisiti, et pars, extra castra palantes, a centurio-
nibus aut praetoriarum cohortium militibus caesi:
quosdam ipsi manipuli documentum fidei tradidere.
5 auxerat militum curas praematura hiems imbribus
continuis adeoque saevis, ut non egredi tentoria,
non congregari inter se, vix tutari signa possent,
quae turbine atque unda raptabantur. durabat et
formido caelestis irae, nec frustra adversus impios
10 hebescere sidera, ruere tempestates: non aliud
malorum levamentum, quam si linquerent castra
infausta temerataque et soluti piaculo suis quisque
hibernis redderentur. primum octava, dein quinta
decuma legio rediere: nonanus opperiendas Tiberii
15 epistulas clamitaverat, mox desolatus aliorum dis-
cessione imminentem necessitatem sponte praevenit.
et Drusus non exspectato legatorum regressu, quia
praesentia satis consederant, in urbem rediit.

31. Isdem ferme diebus isdem causis Ger-
manicae legiones turbatae, quanto plures, tanto
violentius, et magna spe fore ut Germanicus Caesar

imperium alterius pati nequiret daretque se legio-
nibus vi sua cuncta tracturis. duo apud ripam 5
Rheni exercitus erant: cui nomen superiori, sub
C. Silio legato, inferiorem A. Caecina curabat.
regimen summae rei penes Germanicum, agendo
Galliarum censui tum intentum. sed quibus Silius
moderabatur, mente ambigua fortunam seditionis 10
alienae speculabantur: inferioris exercitus miles
in rabiem prolapsus est, orto ab unetvicensimanis
quintanisque initio, et tractis prima quoque ac vi-
censima legionibus: nam isdem aestivis in finibus
Ubiorum habebantur per otium aut levia munia. 15
igitur audito fine Augusti vernacula multitudo,
nuper acto in urbe dilectu, lasciviae sueta, labo-
rum intolerans, implere ceterorum rudes animos:
venisse tempus quo veterani maturam missionem,
iuves largiora stipendia, cuncti modum miseriarum 20
exposcerent saevitiamque centurionum ulcisceren-
tur. non unus haec, ut Pannonicas inter legiones
Percennius, nec apud trepidas militum aures, alios
validiores exercitus respicientium, sed multa sedi-
tionis ora vocesque: sua in manu sitam rem Ro- 25
manam, suis victoriis augeri rem publicam, in
suum cognomentum adscisci imperatores.

32. Nec legatus obviam ibat: quippe plurium
vecordia constantiam exemerat. repente lymphati
dstrictis gladiis in centuriones invadunt: ea ve-
tustissima militaribus odiis materies et saeviendi
principium. prostratos verberibus mulcant, sexageni 5
singulos, ut numerum centurionum adaequarent:
tum convulsos laniatosque et partim exanimos ante

vallum aut in annem Rhenum proiciunt. Septimius cum perfugisset ad tribunal pedibusque Caecinae
 10 advolveretur, eo usque flagitatus est, donec ad exitium dederetur. Cassius Chaerea, mox caede Gai Caesaris memoriam apud posteros adeptus, tum adulescens et animi ferox, inter obstantes et armatos ferro viam patefecit. non tribunus
 15 ultra, non castrorum praefectus ius obtinuit: vigiliis, stationes, et si qua alia praesens usus indixerat, ipsi partiebantur. id militares animos altius coniectantibus praecipuum indicium magni atque inplacabilis motus, quod neque disiecti aut
 20 paucorum instinctu, sed pariter ardescerent, pariter silerent, tanta aequalitate et constantia, ut regi crederes.

33. Interea Germanico per Gallias, ut diximus, census accipienti excessisse Augustum adfertur. neptem eius Agrippinam in matrimonio pluresque ex ea liberos habebat, ipse Druso fratre
 5 Tiberii genitus, Augustae nepos, sed anxius occultis in se patrum aviaeque odiis, quorum causae acriores, quia iniquae. quippe Drusi magna apud populum Romanum memoria, credebaturque, si rerum potitus foret, libertatem redditurus; unde in
 10 Germanicum favor et spes eadem. nam iuveni civile ingenium, mira comitas et diversa ab Tiberii sermone vultu, adrogantibus et obscuris. accedebant muliebres offensiones novercalibus Liviae in Agrippinam stimulis, atque ipsa Agrippina paulo
 15 commotior, nisi quod castitate et mariti amore quamvis indomitum animum in bonum vertebat.

34. Sed Germanicus quanto summae spei propior, tanto impensius pro Tiberio niti. Sequanos proximos et Belgarum civitates in verba eius adigit. dehinc audito legionum tumultu raptim profectus obvias extra castra habuit, deiectis in ter-
 5 ram oculis velut paenitentia. postquam vallum iniit, dissoni questus audiri coepere. et quidam prensa manu eius per speciem exosculandi inseruerunt digitos, ut vacua dentibus ora contingeret; alii curvata senio membra ostendebant.
 10 adsistentem contionem, quia permixta videbatur, discedere in manipulos iubet: sic melius audituros responsum; vexilla praeferrere, ut id saltem discerneret cohortes: tarde obtemperavere. tunc a veneratione Augusti orsus flexit ad victorias trium-
 15 phosque Tiberii, praecipuis laudibus celebrans quae apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima fecisset. Italiae inde consensum, Galliarum fidem extollit; nil usquam turbidum aut discors. silentio haec vel murmure modico audita sunt.

35. Ut seditionem attigit, ubi modestia militaris, ubi veteris disciplinae decus, quonam tribunos, quo centuriones exegissent, rogitans, nudant universi corpora, cicatrices ex vulneribus, verberum notas exprobrant; mox indiscretis vo-
 5 cibus pretia vacationum, angustias stipendii, duritiam operum ac propriis nominibus incusant vallum, fossas, pabuli materiae lignorum adgestus, et si qua alia ex necessitate aut adversus otium castrorum quaeruntur. atrocissimus veteranorum
 10 clamor oriebatur, qui tricena aut supra stipendia

numerantes, mederetur fessis, neu mortem in isdem laboribus obire sineret, sed finem tam exercitae militiae neque inopem requiem orabant. fuere etiam
 15 qui legatam a divo Augusto pecuniam reposerent, faustis in Germanicum ominibus; et si vellet imperium, promptos se ostentavere. tum vero, quasi scelere contaminaretur, praeceps tribunali desiluit. opposuerunt abeunti arma, minitantes, ni regrederetur; at ille moriturum potius quam fidem exueret
 20 clamitans, ferrum a latere diripuit elatumque deferebat in pectus, ni proximi prensam dextram vi adtinuissent. extrema et conglobata inter se pars contionis ac, vix credibile dictu, quidam singuli propius incedentes, feriret hortabantur; et
 25 miles nomine Calusidius strictum obtulit gladium, addito acutiorem esse. saevum id malique moris etiam furentibus visum, ac spatium fuit, quo Caesar ab amicis in tabernaculum raperetur.

36. Consultatum ibi de remedio; etenim nuntiabatur parari legatos, qui superiorem exercitum ad causam eandem traherent: destinatum excidio Ubiorum oppidum, imbutasque praeda manus in
 5 direptionem Galliarum erupturas. augebat metum gnarus Romanae seditionis et, si omitteretur ripa, invasurus hostis: at si auxilia et socii adversum abscedentis legiones armarentur, civile bellum suscipi. periculosa severitas, flagitiosa largitio: set
 10 nihil militi sive omnia concederentur, in ancipiti res publica. igitur volutatis inter se rationibus placitum ut epistulae nomine principis scriberentur: missionem dari vicena stipendia meritis, ex-

auctorari qui sena dena fecissent ac retineri sub vexillo ceterorum immunes nisi propulsandi hostis,
 15 legata quae petiverant exsolvi duplicarique.

37. Sensit miles in tempus conficta statimque flagitavit. missio per tribunos maturatur, largitio differebatur in hiberna cuiusque. non abscessere quintani unetvicensimanique, donec isdem in aestivis contracta ex viatico amicorum ipsiusque Caesaris pecunia persolveretur. primam ac vicensimam
 5 legiones Caecina legatus in civitatem Ubiorum reduxit, turpi agmine, cum fisci de imperatore rapti inter signa interque aquilas veherentur. Germanicus superiorem ad exercitum profectus secundam et tertiam decumam et sextam decumam
 10 legiones nihil cunctatas sacramento adigit. quarta-decumani paulum dubitaverant: pecunia et missio quamvis non flagitantibus oblata est.

38. At in Chaucis coeptavere seditionem praesidium agitantes vexillarii discordium legionum et praesenti duorum militum supplicio paulum repressi sunt. iusserat id M. Ennius castrorum praefectus, bono magis exemplo quam concessio iure.
 5 deinde intumescete motu profugus repertusque, postquam intutae latebrae, praesidium ab audacia mutuatur: non praefectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium imperatorem violari. simul exterritis qui obstiterant, raptum vexillum ad ripam
 10 vertit, et si quis agmine decessisset, pro desertore fore clamitans, reduxit in hiberna turbidos et nihil ausos.

39. Interea legati ab senatu regressum iam apud aram Ubiorum Germanicum adeunt. duae ibi legiones, prima atque vicensima, veteranique nuper missi sub vexillo hiemabant. pavidos et conscientia vecordes intrat metus: venisse patrum iussu qui inrita facerent quae per seditionem expresserant. utque mos vulgo quamvis falsis reum subdere, Munatium Plancum consulatu functum, principem legationis, auctorem senatus consulti incusant; et nocte concubia vexillum in domo Germanici situm flagitare occipiunt, concursuque ad ianuam facto moliuntur fores, extractum cubili Caesarem tradere vexillum intento mortis metu subigunt. mox vagi per vias obvios habuere legatos, audita consternatione ad Germanicum tendentes. ingerunt contumelias, caedem parant, Planco maxime, quem dignitas fuga impediverat; neque aliud periclitanti subsidium quam castra primae legionis. illic signa et aquilam amplexus religione sese tutabatur, ac ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, rarum etiam inter hostes, legatus populi Romani Romanis in castris sanguine suo altaria deum commaculavisset. luce demum, postquam dux et miles et facta noscebantur, ingressus castra Germanicus perducit ad se Plancum imperat recepitque in tribunal. tum fatalem increpans rabiem, neque militum, sed deum ira resurgere, cur venerint legati aperit; ius legationis atque ipsius Planci gravem et inmeritum casum, simul quantum dedecoris adierit legio, facunde misera-

tur, attonitaque magis quam quieta contione legatos praesidio auxiliarium equitum dimittit.

40. Eo in metu arguere Germanicum omnes, quod non ad superiorem exercitum pergeret, ubi obsequia et contra rebellis auxilium: satis superque missione et pecunia et mollibus consultis peccatum. vel si vilis ipsi salus, cur filium parvulum, cur gravidam coniugem inter furentes et omnis humani iuris violatores haberet? illos saltem avo et rei publicae redderet. diu cunctatus aspernantem uxorem, cum se divo Augusto ortam neque degenerem ad pericula testaretur, postremo uterum eius et communem filium multo cum fletu complexus, ut abiret perpulit. incedebat muliebri et miserabile agmen, profuga ducis uxor, parvulum sinu filium gerens, lamentantes circum amicorum coniuges, quae simul trahebantur, nec minus tristes qui manebant.

41. Non florentis Caesaris neque suis in castris, sed velut in urbe victa facies gemitusque ac planctus etiam militum aures oraque advertere: progrediuntur contuberniis. quis ille flebilis sonus? quod tam triste? feminas inlustres, non centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoriae uxoris aut comitatus soliti: pergere ad Treveros et externam fidem. pudor inde et miseratio et patris Agrippae, Augusti avi memoria, socer Drusus, ipsa insigni fecunditate, praeclara pudicitia; iam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo Caligulam appellabant, quia plerumque ad concilianda vulgi stu-

dia eo tegmine pedum induebatur. sed nihil aequae
 15 flexit quam invidia in Treveros: orant obsistunt,
 rediret maneret, pars Agrippinae occursantes, plu-
 rimi ad Germanicum regressi. isque ut erat recens
 dolore et ira, apud circumfusos ita coepit.

42. Non mihi uxor aut filius patre et re pu-
 blica cariores sunt, sed illum quidem sua maie-
 stas, imperium Romanum ceteri exercitus defen-
 dent. coniugem et liberos meos, quos pro gloria
 5 vestra libens ad exitium offerrem, nunc procul a
 furentibus submoveo, ut quidquid istud sceleris
 imminet, meo tantum sanguine pietur, neve occisus
 Augusti pronepos, interfecta Tiberii nurus nocen-
 tiores vos faciant. quid enim per hos dies inau-
 10 sum intemeratumve vobis? quod nomen huic coetui
 dabo? militesne appellem, qui filium imperatoris
 vestri vallo et armis circumsestidistis? an cives,
 quibus tam proiecta senatus auctoritas? hostium
 quoque ius et sacra legationis et fas gentium ru-
 15 pistis. divus Iulius seditionem exercitus verbo uno
 compescuit, Quirites vocando qui sacramentum eius
 detrectabant: divus Augustus vultu et aspectu Ac-
 tiacas legiones exterruit: nos ut nondum eosdem,
 ita ex illis ortos si Hispaniae Suriaeve miles a-
 20 spernaretur, tamen mirum et indignum erat. pri-
 mane et vicensima legiones, illa signis a Tiberio
 acceptis, tu tot proeliorum socia, tot praemiis
 aucta, egregiam duci vestro gratiam refertis? hunc
 ego nuntium patri, laeta omnia aliis e provinciis
 25 audienti, feram? ipsius tirones, ipsius veteranos
 non missione, non pecunia satiatos: hic tantum

interfici centuriones, eici tribunos, includi legatos,
 infecta sanguine castra, flumina, meque precariam
 animam inter infensos trahere.

43. Cur enim primo contionis die ferrum illud,
 quod pectori meo infigere parabam, detraxistis, o
 improvidi amici? melius et amantius ille qui gla-
 dium offerebat. cecidisset certe nondum tot flagi-
 tiorum exercitui meo conscius; legissetis ducem, 5
 qui meam quidem mortem impunitam sineret, Vari
 tamen et trium legionum ulcisceretur. neque enim
 di sinant ut Belgarum quamquam offerentium de-
 cus istud et claritudo sit, subvenisse Romano no-
 10 mini, compressisse Germaniae populos. tua, dive
 Auguste, caelo recepta mens, tua, pater Druse,
 imago, tui memoria isdem istis cum militibus,
 quos iam pudor et gloria intrat, eluant hanc ma-
 culam irasque civiles in exitium hostibus vertant.
 15 vosque, quorum alia nunc ora, alia pectora con-
 tueor, si legatos senatui, obsequium imperatori, si
 mihi coniugem et filium redditis, discedite a con-
 tactu ac dividite turbidos: id stabile ad paeniten-
 tiam, id fidei vinculum erit.

44. Supplices ad haec et vera exprobrari
 fatentes orabant puniret noxios, ignosceret lapsis
 et duceret in hostem: revocaretur coniunx, rediret
 legionum alumnus neve obses Gallis traderetur.
 5 reditum Agrippinae excusavit ob imminentem par-
 tum et hiemem; venturum filium: cetera ipsi exse-
 querentur. discurrunt mutati et seditiosissimum
 quemque vinctos trahunt ad legatum legionis pri-
 mae C. Caetronium, qui iudicium et poenas de

10 singulis in hunc modum exercuit. stabant legiones
 dstrictis gladiis; reus in suggestu per tribunum
 ostendebatur: si nocentem adclamaverant, prae-
 cepts datus trucidabatur. et gaudebat caedibus mi-
 15 les, tamquam semet absolveret; nec Caesar arce-
 bat, quando nullo ipsius iussu penes eosdem sae-
 vitia facti et invidia erat. secuti exemplum vete-
 rani haud multo post in Raetiam mittuntur, specie
 defendendae provinciae ob imminentis Suebos, ce-
 20 terum ut avellerentur castris trucibus adhuc non
 minus asperitate remedii quam sceleris memoria.
 centurionatum inde egit. citatus ab imperatore
 nomen, ordinem, patriam, numerum stipendiorum,
 quae strenue in proeliis fecisset, et cui erant dona
 25 militaria, edebat. si tribuni, si legio industriam
 innocentiamque adprobaverant, retinebat ordinem:
 ubi avaritiam aut crudelitatem consensu obiecta-
 vissent, solvebatur militia.

45. Sic compositis praesentibus haud minor
 moles supererat ob ferociam quintae et unetvicensi-
 5 mae legionum, sexagensimum apud lapidem (loco
 Vetera nomen est) hibernantium. nam primi sedi-
 tionem coeptaverant: atrocissimum quodque faci-
 nus horum manibus patratum; nec poena commi-
 litonum exterriti nec paenitentia conversi iras re-
 tinebant. igitur Caesar arma classem socios de-
 mittere Rheno parat, si imperium detrectetur, bello
 10 certaturus.

46. At Romae nondum cognito, qui fuisset
 exitus in Illyrico, et legionum Germanicarum motu
 audito, trepida civitas incusare Tiberium quod,

dum patres et plebem, invalida et inermia, cunc-
 tatione ficta ludificetur, dissideat interim miles 5
 neque duorum adolescentium nondum adulta auc-
 toritate comprimi queat. ire ipsum et opponere
 maiestatem imperatoriam debuisse cessuris, ubi
 principem longa experientia eundemque severitatis
 et munificentiae summum vidissent. an Augustum 10
 fessa aetate totiens in Germanias commeare po-
 tuisse: Tiberium vigentem annis sedere in senatu,
 verba patrum cavillantem? satis prospectum ur-
 banae servituti: militaribus animis adhibenda fo-
 15 menta, ut ferre pacem velint.

47. Immotum adversus eos sermones fixum-
 que Tiberio fuit non omittere caput rerum neque
 se remque publicam in casum dare. multa quippe
 et diversa angebant: validior per Germaniam exer-
 citus, propior apud Pannoniam; ille Galliarum opi- 5
 bus subnixus, hic Italiae inminens: quos igitur
 anteferet? ac ne postpositi contumelia incende-
 rentur. at per filios pariter adiri maiestate salva,
 cui maior e longinquo reverentia. simul adolescen- 10
 tibus excusatum quaedam ad patrem reicere, re-
 sistentisque Germanico aut Druso posse a se miti-
 gari vel infringi: quod aliud subsidium, si impe-
 ratorem sprevisent? ceterum ut iam iamque itu-
 rus legit comites, conquisivit impedimenta, ador-
 15 navit naves: mox hiemem aut negotia varie cau-
 satus primo prudentes, dein vulgum, diutissime
 provincias fefellit.

48. At Germanicus, quamquam contracto exer-
 citu et parata in defectores ultione, dandum adhuc

spatium ratus, si recenti exemplo sibi ipsi con-
 sulerent, praemittit litteras ad Caecinam, venire
 5 se valida manu ac, ni supplicium in malos prae-
 sumant, usurum promisca caede. eas Caecina aquiliferis signiferisque et quod maxime castrorum sincerum erat occulte recitat, utque cunctos infamiae, se ipsos morti eximant hortatur: nam in pace causas et merita spectari, ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios iuxta cadere. illi temptatis quos idoneos rebantur, postquam maiorem legionum partem in officio vident, de sententia legati statuunt tempus, quo foedissimum quemque et seditioni promptum ferro invadant. tunc signo inter se dato inrumpunt contubernia, trucidant ignaros, nullo nisi consciiis noscente quod caedis initium, quis finis.

49. Diversa omnium, quae umquam accidere, civilium armorum facies. non proelio, non adversis e castris, sed isdem e cubilibus, quos simul vescentis dies, simul quietos nox habuerat, discedunt
 5 in partes, ingerunt tela. clamor vulnera sanguis palam, causa in occulto; cuncta fors regit. et quidam bonorum caesi, postquam intellecto in quos saeviretur pessimi quoque arma rapuerant. neque legatus aut tribunus moderator adfuit: permissa
 10 vulgo licentia atque ultio et satietas. mox ingressus castra Germanicus, non medicinam illud plurimis cum lacrimis, sed cladem appellans, cremari corpora iubet.

Truces etiam tum animos cupido involat eundi
 15 in hostem, piaculum furoris; nec aliter posse pla-

cari commilitonum manes, quam si pectoribus impiis honesta vulnera acceperant. sequitur ardorem militum Caesar iunctoque ponte tramittit duodecim milia e legionibus, sex et viginti socias cohortis, octo equitum alas, quarum ea seditione intemerata
 20 modestia fuit.

50. Laeti neque procul Germani agitabant, dum iustitio ob amissum Augustum, post discordiis attinemur. at Romanus agmine propero silvam Caesiam limitemque a Tiberio coeptum scindit, castra in limite locat, frontem ac tergum vallo,
 5 latera concaedibus munitis. inde saltus obscuros permeat consultatque, ex duobus itineribus breve et solitum sequatur an inpeditus et intemptatum eoque hostibus incautum. delecta longiore via cetera adcelerantur: etenim attulerant exploratores
 10 festam eam Germanis noctem ac sollemnibus epulis ludicram. Caecina cum expeditis cohortibus praeire et obstantia silvarum amoliri iubetur: legiones modico intervallo sequuntur. iuvit nox sideribus industriis, ventumque ad vicus Marsorum et circum-
 15 datae stationes stratis etiam tum per cubilia propterque mensas, nullo metu, non antepositis vigiliis: adeo cuncta incuria disiecta erant neque belli timor, ac ne pax quidem nisi languida et soluta inter temulentos.
 20

51. Caesar avidas legiones, quo latior populatio foret, quattuor in cuneos dispertit; quin-
 quaginta milium spatium ferro flammisque per-
 vastat. non sexus, non aetas miserationem attulit:
 profana simul et sacra et celeberrimum illis gen-
 5

tibus templum quod Tamfanae vocabant solo aequantur. sine vulnere milites, qui semisomnos, inermos aut palantis ceciderant. excivit ea caedes Bructeros, Tubantes, Usipetes, saltusque, per quos
 10 exercitui regressus, insedere. quod gnarum duci incessitque itineri et proelio paratus. pars equitum et auxiliariae cohortes ducebant, mox prima legio, et mediis impedimentis sinistrum latus unetvicensimani, dextrum quintani clausere, vicensima legio
 15 terga firmavit, post ceteri sociorum. sed hostes, donec agmen per saltus porrigeretur, immoti, dein latera et frontem modice adsultantes, tota vi novissimos incurrere. turbabanturque densis Germanorum catervis leves cohortes, cum Caesar
 20 advectus ad vicensimanos voce magna hoc illud tempus obliterandae seditionis clamitabat: pergerent, properarent culpam in decus vertere. exarsere animis unoque impetu perruptionem hostem redigunt in aperta caeduntque: simul primi agminis copiae evasere silvas castraque communivere.
 25 quietum inde iter, fidensque recentibus ac priorum oblitus miles in hibernis locatur.

52. Nuntiata ea Tiberium laetitia curaque adfecere: gaudebat oppressam seditionem, sed quod largiendis pecuniis et missione festinata favorem militum quaesivisset, bellica quoque Germanici
 5 gloria angebatur. rettulit tamen ad senatum de rebus gestis multaque de virtute eius memoravit, magis in speciem verbis adornata quam ut penitus sentire crederetur. paucioribus Drusum et finem Illyrici motus laudavit, sed intentior et fida ora-

tione. cunctaque quae Germanicus indulserat, servavit etiam apud Pannonicos exercitus.

53. Eodem anno Iulia supremum diem obiit, ob impudicitiam olim a patre Augusto Pandateria insula, mox oppido Reginorum, qui Siculum fretum accolunt, clausa. fuerat in matrimonio Tiberii florentibus Gaio et Lucio Caesaribus spreveratque
 5 ut inparem; nec alia tam intima Tiberio causa cur Rhodum abscederet. imperium adeptus extorrem, infamem et post interfectum Postumum Agrippam omnis spei egenam inopia ac tabe longa peremit, obscuram fore necem longinquitate ex-
 10 siliis ratus. par causa saevitiae in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, sollers ingenio et prave facundus, eandem Iuliam in matrimonio Marci Agrippae temeraverat, nec is libidini finis: traditam Tiberio pernicax adulter contumacia et
 15 odiis in maritum accendebat; litteraeque, quas Iulia patri Augusto cum insectatione Tiberii scripsit, a Graccho compositae credebantur. igitur amotus Cercinam, Africi maris insulam, quattuordecim annis exsilium toleravit. tunc milites ad caedem
 20 missi invenere in prominenti litoris, nihil laetum opperientem. quorum adventu breve tempus petivit, ut suprema mandata uxori Alliariae per litteras daret, cervicemque percussoribus obtulit, constantia mortis haud indignus Sempronio nomine: vita
 25 degeneraverat. quidam non Roma eos milites, sed ab L. Asprenate pro consule Africae missos tradidere auctore Tiberio, qui famam caedis posse in Asprenatem verti frustra speraverat.

54. Idem annus novas caerimonias accepit addito sodalium Augustalium sacerdotio, ut quondam Titus Tadius retinendis Sabinorum sacris sodales Titios instituerat. sorte ducti e primoribus civitatis unus et viginti: Tiberius Drususque et Claudius et Germanicus adiciuntur. ludos Augustales tunc primum coeptos turbavit discordia ex certamine histrionum. indulserat ei ludicro Augustus, dum Maecenati obtemperat effuso in amorem Bathylli; neque ipse abhorrebat talibus studiis, et civile rebatur misceri voluptatibus vulgi. alia Tiberio morum via: sed populum per tot annos mollior habitum nondum audebat ad duriora vertere.

55. Druso Caesare C. Norbano consulibus decernitur Germanico triumphus manente bello; quod quamquam in aestatem summa ope parabat, initio veris et repentino in Chattos excursu praecepit. nam spes incesserat dissidere hostem in Arminium ac Segestem, insignem utrumque perfidia in nos aut fide. Arminius turbator Germaniae, Segestes parari rebellionem saepe alias et supremo convivio, post quod in arma itum, aperuit suasitque Varo ut se et Arminium et ceteros proceres vinciret: nihil ausuram plebem principibus amotis; atque ipsi tempus fore, quo crimina et innoxios discerneret. sed Varus fato et vi Arminii cecidit: Segestes quamquam consensu gentis in bellum tractus discors manebat, auctis privatim odiis, quod Arminius filiam eius alii pactam rapuerat: gener invisus, inimicus soceri, quaeque apud concordem vincula caritatis, incitamenta irarum apud infensos erant.

56. Igitur Germanicus quattuor legiones, quinque auxiliarium milia et tumultuarias catervas Germanorum cis Rhenum colentium Caecinae tradit; totidem legiones, duplicem sociorum numerum ipse ducit, positoque castello super vestigia paterni praesidii in monte Tauno expeditum exercitum in Chattos rapit, L. Apronio ad munitiones viarum et fluminum relicto. nam (rarum illi caelo) siccitate et amnibus modicis inoffensum iter properaverat, imbresque et fluminum auctus regredienti metuebantur, sed Chattis adeo improvisus advenit, ut quod imbecillum aetate ac sexu statim captum aut trucidatum sit. iuventus flumen Adranam nando tramiserat, Romanosque pontem coeptantis arcebant. dein tormentis sagittisque pulsus, temptatis frustra condicionibus pacis, cum quidam ad Germanicum perfugissent, reliqui omissis pagis vicisque in silvas disperguntur. Caesar incenso Mattio (id genti caput) aperta populatus vertit ad Rhenum, non auso hoste terga abeuntium lacessere, quod illi moris, quotiens astu magis quam per formidinem cessit. fuerat animus Cheruscis iuvare Chattos, sed exterruit Caecina huc illuc ferens arma; et Marsos congregari ausos prospero proelio cohibuit.

57. Neque multo post legati a Segeste venerunt auxilium orantes adversus vim popularium, a quis circumsedebatur, validiore apud eos Arminio, quoniam bellum suadebat: nam barbaris, quanto quis audacia promptus, tanto magis fidus rebusque motis potior habetur. addiderat Segestes

legatis filium, nomine Segimundum: sed iuvenis conscientia cunctabatur. quippe anno quo Germaniae descivere sacerdos apud aram Ubiorum creatus ruperat vittas, profugus ad rebelles. adductus tamen in spem clementiae Romanae per tulit patris mandata benigneque exceptus cum praesidio Gallicam in ripam missus est. Germanico pretium fuit convertere agmen, pugnatumque in obsidentis, et ereptus Segestes magna cum propin quorum et clientium manu. inerant feminae nobiles, inter quas uxor Arminii eademque filia Segestis, mariti magis quam parentis animo, neque evicta in lacrimas neque voce supplex; compressis intra sinum manibus gravidum iuterum intuens. ferebantur et spolia Varianae cladis, plerisque eorum qui tum in deditionem veniebant praedae data: simul Segestes ipse, ingens visu et memoria bonae societatis inpavidus.

58. Verba eius in hunc modum fuere: non hic mihi primus erga populum Romanum fidei et constantiae dies. ex quo a divo Augusto civitate donatus sum, amicos inimicosque ex vestris utilitatibus delegi, neque odio patriae (quippe proditores etiam iis quos anteponunt invisit sunt), verum quia Romanis Germanisque idem conducere et pacem quam bellum probabam. ergo raptorem filiae meae, violatorem foederis vestri, Arminium apud Varum, qui tum exercitui praesidebat, reum feci. dilatus segnitia ducis, quia parum praesidii in legibus erat, ut me et Arminium et conscios vinceret flagitavi: testis illa nox, mihi utinam potius novissima! quae

secuta sunt, deferri magis quam defendi possunt: ceterum et iniecti catenas Arminio et a factione eius iniectas perpessus sum. atque ubi primum tui copia, vetera novis et quieta turbidis antehabeo, neque ob praemium, sed ut me perfidia exsolvam, simul genti Germanorum idoneus conciliator, si paenitentiam quam perniciem maluerit. pro iuventa et errore filii veniam precor: filiam necessitate huc adductam fateor. tuum erit consultare, utrum praevalcat, quod ex Arminio concepit an quod ex me genita est.' Caesar clementi responso liberis propinquisque eius incolumitatem, ipsi sedem vetere in provincia pollicetur. exercitum reduxit nomenque imperatoris auctore Tiberio accepit. Arminii uxor virilis sexus stirpem edidit: educatus Ravennae puer quo mox ludibrio conflictatus sit, in tempore memorabo.

59. Fama dediti benigneque excepti Segestis vulgata, ut quibusque bellum invitis aut cupientibus erat, spe vel dolore accipitur. Arminium super insitam violentiam rapta uxor, subiectus servitio uxoris uterus vecordem agebant, volitabatque per Cheruscos, arma in Segestem, arma in Caesarem poscens. neque probris temperabat: egregium patrem, magnum imperatorem, fortem exercitum, quorum tot manus unam mulierculam avexerint. sibi tres legiones, totidem legatos procubuisse; non enim se prodicione neque adversus feminas gravidas, sed palam adversus armatos bellum tractare. cerni adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quae dis patriis suspenderit. coleret Segestes

15 victam ripam, redderet filio sacerdotium hominum:
 Germanos numquam satis excusaturos, quod inter
 Albim et Rhenum virgas et secures et togam vi-
 derint. aliis gentibus ignorantia imperi Romani
 inexperta esse supplicia, nescia tributa: quae quo-
 20 niam exuerint inritusque discesserit ille inter nu-
 mina dicatus Augustus, ille delectus Tiberius, ne in-
 peritum adolescentulum, ne seditiosum exercitum
 pavescerent. si patriam parentes antiqua mallent
 quam dominos et colonias novas, Arminium potius
 25 gloriae ac libertatis quam Segestem flagitiosae
 servitutis ducem sequerentur.

60. Conciti per haec non modo Cherusci, sed
 conterminae gentes, tractusque in partis Inguio-
 merus Arminii patruus, vetere apud Romanos auc-
 toritate; unde maior Caesari metus. et ne bellum
 5 mole una ingrueret, Caecinam cum quadraginta
 cohortibus Romanis distrahendo hosti per Bruc-
 teros ad flumen Amisiam mittit, equitem Pedo
 praefectus finibus Frisiorum ducit. ipse inopitas
 navibus quattuor legiones per lacus vexit; simul-
 10 que pedes eques classis apud praedictum amnem
 convenere. Chauci cum auxilia pollicerentur, in
 commilitium adsciti sunt. Bructeros sua urentis
 expedita cum manu L. Stertinius missu Germanici
 15 vicensimae legionis aquilam cum Varo amissam.
 ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum, quan-
 tumque Amisiam et Lupiam inter vastatum, haud

procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquiae Vari
 legionumque insepultae dicebantur.

61. Igitur cupido Caesarem invadit solvendi
 suprema militibus ducique, permoto ad miserationem
 omni qui aderat exercitu ob propinquos, amicos,
 denique ob casus bellorum et sortem hominum.
 praemisso Caecina, ut occulta saltuum scrutaretur 5
 pontesque et aggeres umido paludum et fallacibus
 campis inponeret, incedunt maestos locos visuque
 ac memoria deformis. prima Vari castra lato am-
 bitu et dimensis principiis trium legionum manus
 ostentabant; dein semiruto vallo, humili fossa ac- 10
 cisae iam reliquiae consedissee intellegebantur: me-
 dio campi albertia ossa, ut fugerant, ut restiterant,
 disiecta vel aggerata. adiacebant fragmina telo-
 rum equorumque artus, simul truncis arborum an-
 tefixa ora. lucis propinquis barbarae arae, apud 15
 quas tribunos ac primorum ordinum centuriones
 mactaverant. et cladis eius superstites, pugnam
 aut vincula elapsi, referebant hic cecidisse legatos,
 illic raptas aquilas; primum ubi vulnus Varo ad-
 actum, ubi infelici dextera et suo ictu mortem in- 20
 venerit; quo tribunali contionatus Arminius, quot
 patibula captivis, quae scrobes, utque signis et
 aquilis per superbiam inluserint.

62. Igitur Romanus qui aderat exercitus sex-
 tum post cladis annum trium legionum ossa, nullo
 noscente alienas reliquias an suorum humo tege-
 ret, omnes ut coniunctos, ut consanguineos, aucta
 in hostem ira, maesti simul et infensi condebant. 5
 primum exstruendo tumulo caespitem Caesar po-

suit, gratissimo munere in defunctos et praesentibus doloris socius. quod Tiberio haud probatum, seu cuncta Germanici in deterius trahenti, sive
 10 exercitum imagine caesorum insepuitorumque tardatum ad proelia et formidolosiorum hostium credebatur; neque imperatorem auguratu et vetustissimis caerimoniis praeditum adtrectare feralia debuisse.

63. Sed Germanicus cedentem in avia Arminium secutus, ubi primum copia fuit, evehi equites campumque, quem hostis insederat, eripi iubet. Arminius colligi suos et propinquare silvis
 5 monitos vertit repente: mox signum prorumpendi dedit iis, quos per saltus occultaverat. tunc nova acie turbatus eques, missaeque subsidiariae cohortes et fugientium agmine impulsae auxerant consternationem; trudebanturque in paludem gnaram vincentibus, inquam nesciis, ni Caesar productas legiones instruxisset: inde hostibus terror, fiducia militi; et manibus aequis abscissum. mox reducto ad Amisiam exercitu legiones classe, ut advexerat, reportat; pars equitum litore Oceani petere Rhenum iussa; Caecina, qui suum militem ducebat,
 15 monitus, quamquam notis itineribus regrederetur, pontes longos quam maturime superare. angustus is trames vastas inter paludes et quondam a L. Domitio aggeratus, cetera limosa, tenacia gravi caeno aut rivis incerta erant; circum silvae paulatim adclives, quas tum Arminius inplevit, compendiis viarum et cito agmine onustum sarcinis armisque militem cum antevenisset. Caecinae

dubitanti, quonam modo ruptos vetustate pontes reponeret simulque propulsaret hostem, castra
 25 metari in loco placuit, ut opus et alii proelium inciperent.

64. Barbari perfringere stationes seque inferre munitoribus nisi lacessunt, circumgrediuntur, occursant: miscetur operantium bellantiumque clamor. et cuncta pariter Romanis adversa, locus uligine profunda, idem ad gradum instabilis, procedentibus lubricus, corpora gravia loriceis; neque librare pila inter undas poterant. contra Cheruscis sueta apud paludes proelia, procera membra, hastae ingentes ad vulnera facienda quamvis procul. nox demum inclinantis iam legiones adversae pugnae exemit. Germani ob prospera indefessi, ne tum quidem sumpta quiete, quantum aquarum circum surgentibus iugis oritur vertere in subiecta, mersaque humo et obruto quod effectum operis duplicatus militi labor. quadragesimum id stipendium Caecina parendi aut imperitandi habebat, secundarum ambiguarumque rerum sciens eoque interritus. igitur futura volvens non aliud repperit quam ut hostem silvis coerceret, donec saucii quantumque gravioris agminis anteirent; nam medio montium et paludum porrigebatur planities, quae tenuem aciem pateretur. deliguntur legiones quinta dextro lateri, unetvicesima in laevum, primani ducendum ad agmen, vicensimanus adversum secuturos.

65. Nox per diversa inquires, cum barbari festis epulis, laeto cantu aut truci sonore subiecta

vallium ac resultantis saltus complerent, apud Romanos invalidi ignes, interruptae voces, atque ipsi passim adiacerent vallo, oberrarent tentoriis, insomnes magis quam pervigiles. ducemque terruit dira quies: nam Quintilium Varum sanguine oblitum et paludibus emersum cernere et audire visus est velut vocantem, non tamen obsecutus et manus intendentem reppulisse. coepta luce missae in latera legiones, metu an contumacia, locum deseruere, capto propere campo umentia ultra. neque tamen Arminius quamquam libero incursu statim prorupit: sed ut haesere caeno fossisque impedimenta, turbati circum milites, incertus signorum ordo, utque tali in tempore sibi quisque properus et lentae adversum imperia aures, inrumpere Germanos iubet, clamitans 'en Varus eodemque iterum fato vinctae legiones!' simul haec et cum delectis scindit agmen equisque maxime vulnera ingerit. illi sanguine suo et lubrico paludum lapsantes excussis rectoribus disicere obvios, proterere iacentes. plurimus circa aquilas labor, quae neque ferri adversum ingruentia tela neque figi limosa humo poterant. Caecina dum sustentat aciem, suffosso equo delapsus circumveniebatur, ni prima legio sese opposuisset. iuivit hostium aviditas, ommissa caede praedam sectantium, enisaeque legiones vesperascente die in aperta et solida. neque is miseriarum finis. struendum vallum, petendus agger, amissa magna ex parte per quae egeritur humus aut exciditur caespes; non tentoria manipulis, non fomenta sauciis; infectos caeno aut cruore

cibos dividentes funestas tenebras et tot hominum milibus unum iam reliquum diem lamentabantur. 35
66. Forte equus abruptis vinculis vagus et clamore territus quosdam occurrentium obturbavit. tanta inde consternatio inrupisse Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas, quarum decumana maxime petebatur, aversa hosti et fugientibus tutior. Caecina comperto vanam esse formidinem, cum tamen neque auctoritate neque precibus, ne manu quidem obsistere aut retinere militem quiret, proiectus in limine portae miseratione demum, quia per corpus legati eundem erat, clausit viam: simul tribuni et centuriones falsum pavorem esse docuerunt. 10

67. Tunc contractos in principia iussosque dicta cum silentio accipere temporis ac necessitatis monet. unam in armis salutem, sed ea consilio temperanda manendumque intra vallum, donec expugnandi hostes spe propius succederent; mox undique erumpendum: illa eruptione ad Rhenum perveniri. quod si fugerent, pluris silvas, profundas magis paludes, saevitiam hostium superesse; at victoribus decus gloriam. quae domi cara, quae in castris honesta, memorat; reticuit de adversis. 10 equos dehinc, orsus a suis, legatorum tribunorumque nulla ambitione fortissimo cuique bellatori tradit, ut hi, mox pedes in hostem invaderent.

68. Haud minus inquires Germanus spe, cupidine et diversis ducum sententiis agebat, Arminio sinerent egredi egressosque rursus per umida et impedita circumvenirent suadente, atrociora In-

5 guiomero et laeta barbaris, ut vallum armis ambirent: promptam expugnationem, plures captivos, incorruptam praedam fore. igitur orta die prouunt fossas, iniciunt crates, summa valli prensant, raro super milite et quasi ob metum defixo. postquam
10 haesere munimentis, datur cohortibus signum cornuaque ac tubae concinuere. exim clamore et impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes non hic silvas nec paludes, sed aequis locis aequos deos. hosti facile excidium et paucos
15 ac semermos cogitanti sonus tubarum, fulgor armorum, quanto inopina, tanto maiora offunduntur, cadebantque, ut rebus secundis auidi, ita aduersis incauti. Arminius integer, Inguiomerus post grave vulnus pugnam deseruere: vulgus trucidatum est, donec ira et dies permansit. nocte demum reversae
20 legiones, quamvis plus vulnere, eadem ciborum egestas fatigaret, vim sanitatem copias, cuncta in victoria habuere.

69. Pervaserat interim circumventi exercitus fama et infesto Germanorum agmine Gallias peti, ac ni Agrippina inpositum Rheno pontem solvi prohibuisset, erant qui id flagitium formidine auderent. sed femina ingens animi munia ducis per eos dies induit, militibusque, ut quis inops aut saucius, vestem et fomenta dilargita est. tradit C. Plinius, Germanicorum bellorum scriptor, stetisse apud principium pontis, laudes et grates reversis legionibus habentem. id Tiberii animum altius penetravit: non enim simplices eas curas, nec aduersus externos militum studia quaeri. nihil relictum

imperatoribus, ubi femina manipulos intervisat, signa adeat, largitionem temptet, tamquam parum ambitiose filium ducis gregali habitu circumferat
15 Caesaremque Caligulam appellari velit. potioem iam apud exercitus Agrippinam quam legatos, quam duces; compressam a muliere seditionem, cui nomen principis obsistere non quiverit. accendebat haec onerabatque Seianus, peritia morum Tiberii
20 odia in longum iaciens, quae reconderet auctaque promeret.

70. At Germanicus legionum, quas navibus vexerat, secundam et quartam decumam itinere terrestri P. Vitellio ducendas tradit, quo levior classis vadoso mari innaret vel reciproco sideret. Vitellius primum iter sicca humo aut modice ad-
5 labente aestu quietum habuit: mox impulsu aquilonis, simul sidere aequinoctii, quo maxime tumescit Oceanus, rapi agique agmen. et opplebantur terrae: eadem freto litori campis facies, neque discerni poterant incerta ab solidis, brevia a pro-
10 fundis. sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus; iumenta, sarcinae, corpora exanima interfluunt, occursant. permiscentur inter se manipuli, modo pectore, modo ore tenus exstantes, aliquando subtracto solo disiecti aut obruti. non vox et mutui
15 hortatus iuvabant adversante unda; nihil strenuus ab ignavo, sapiens ab imprudenti, consilia a casu differre: cuncta pari violentia involvebantur. tandem Vitellius in editiora enisus eodem agmen subduxit. pernoctavere sine utensilibus, sine igni,
20 magna pars nudo aut mulcato corpore, haud

minus miserabiles quam quos hostis circumsidet: quippe illic etiam honestae mortis usus, his in-
gloriorum exitium. lux reddidit terram, penetra-
tumque ad amnem Unsingim, quo Caesar classe
25 contenderat. inpositae dein legiones, vagante fama
submersas; nec fides salutis, antequam Caesarem
exercitumque reducem videre.

71. Iam Stertinius, ad accipiendum in dedi-
tionem Segimerum fratrem Segestis praemissus,
ipsum et filium eius in civitatem Ubiorum per-
duxerat. data utrique venia, facile Segimero, cunc-
5 tantius filio, quia Quintilii Vari corpus inlusisse
dicebatur. ceterum ad supplenda exercitus damna
certavere Galliae Hispaniae Italia, quod cuique
promptum, arma equos aurum offerentes. quorum
laudato studio Germanicus, armis modo et equis
10 ad bellum sumptis, propria pecunia militem iuivit.
utque cladis memoriam etiam comitate leniret, cir-
cumire saucios, facta singulorum extollere; vulnera
intuens alium spe, alium gloria, cunctos adloquio
et cura sibi et proelio firmabat.

72. Decreta eo anno triumphalia insignia
A. Caecinae, L. Apronio, C. Silio ob res cum Ger-
manico gestas. nomen patris patriae Tiberius, a
populo saepius ingestum, repudiavit; neque in acta
5 sua iurari quamquam censente senatu permisit,
cuncta mortalium incerta, quantoque plus adeptus
foret, tanto se magis in lubrico dietitans. non
tamen ideo faciebat fidem civilis animi; nam legem
maiestatis reduxerat, cui nomen apud veteres idem,
10 sed alia in iudicium veniebant, si quis prodicione

exercitum aut plebem seditionibus, denique male
gesta re publica maiestatem populi Romani mi-
nuisset: facta arguebantur, dicta inpune erant.
primus Augustus cognitionem de famosis libellis
specie legis eius tractavit, commotus Cassii Severi 15
libidine, qua viros feminasque inlustres procacibus
scriptis diffamaverat; mox Tiberius, consultante
Pompeio Macro praetore, an iudicia maiestatis red-
derentur, exercendas leges esse respondit. hunc
quoque asperavere carmina incertis auctoribus vul- 20
gata in saevitiam superbiamque eius et discordem
cum matre animum.

73. Haud pigebit referre in Falanio et Rubrio,
modicis equitibus Romanis, praetemptata crimina,
ut quibus initiis, quanta Tiberii arte gravissimum
exitium inrepserit, dein repressum sit, postremo
arserit cunctaque corripuerit, noscatur. Falanio 5
obiciebat accusator, quod inter cultores Augusti,
qui per omnes domos in modum collegiorum habe-
bantur, Cassium quandam mimum corpore infamem
adscivisset, quodque venditis hortis statuum Au-
gusti simul mancipasset. Rubrio crimini dabatur 10
violatum periurio numen Augusti. quae ubi Ti-
berio notuere, scripsit consulibus non ideo decre-
tum patri suo caelum, ut in perniciem civium is
honor verteretur. Cassium histrionem solitum inter
alios eiusdem artis interesse ludis, quos mater sua 15
in memoriam Augusti sacrasset; nec contra reli-
giones fieri, quod effigies eius, ut alia numinum
simulacra, venditionibus hortorum et domuum ac-

cedant. ius iurandum perinde aestimandum quam
 20 si Iovem fefellisset: deorum iniurias dis curae.

74. Nec multo post Granium Marcellum praetorem Bithyniae quaestor ipsius Caepio Crispinus maiestatis postulavit, subscribente Romano Hispone: qui formam vitae iniit, quam postea celebrem miseriae temporum et audaciae hominum fecerunt. nam egens, ignotus, inquires, dum occultis libellis saevitiae principis adrepat, mox clarissimo cuique periculum facessit, potentiam apud unum, odium apud omnis adeptus dedit exemplum, quod
 10 secuti ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi perniciem aliis ac postremum sibi invenere. sed Marcellum insimulabant sinistros de Tiberio sermones habuisse, inevitabile crimen, cum ex moribus principis foedissima quaeque deligeret accusator obiectaretque reo. nam quia vera erant, etiam dicta credebantur. addidit Hispo statuum Marcelli altius quam Caesarum sitam, et alia in statua amputato capite Augusti effigiem Tiberii inditam. ad quod exarsit adeo, ut rupta taciturnitate proclamaret se quoque in ea causa laturum
 20 sententiam palam et iuratum, quo ceteris eadem necessitas fieret. manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. igitur Cn. Piso 'quo' inquit 'loco censebis, Caesar? si primus, habebo quod
 25 sequar: si post omnis, vereor ne imprudens dissentiam.' permotus his, quantoque incautius effererat, paenitentia patiens tulit absolvi reum criminibus maiestatis: de pecuniis repetundis ad re-
 ciperatores itum est.

75. Nec patrum cognitionibus satiatus iudicii adsidebat in cornu tribunalis, ne praetorem curuli depelleret; multaque eo coram adversus ambitum et potentium preces constituta. sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur. inter
 5 quae Pius Aurelius senator questus mole publicae viae ductuque aquarum labefactas aedis suas, auxilium patrum invocabat. resistantibus aerarii praetoribus subvenit Caesar pretiumque aedium Aurelio tribuit, erogandae per honesta pecuniae cupiens,
 10 quam virtutem diu retinuit, cum ceteras exueret. Propertio Celeri praetorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, deciens sestertium largitus est, satis conperto paternas ei angustias esse. temptantis eadem alios probare causam senatui iussit,
 15 cupidine severitatis in iis etiam quae rite faceret acerbus. unde ceteri silentium et paupertatem confessioni et beneficio praeponere.

76. Eodem anno continuis imbribus auctus Tiberis plana urbis stagnaverat; relabentem secuta est aedificiorum et hominum strages. igitur censuit Asinius Gallus ut libri Sibullini adirentur. renuit Tiberius, perinde divina humanaque obte-
 5 gens; sed remedium coercendi fluminis Ateio Capitoni et L. Arruntio mandatum. Achaiam ac Macedoniam onera deprecantis levare in praesens proconsulari imperio tradique Caesari placuit. edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris ac
 10 suo nomine obtulerat, Drusus praesedit, quamquam vili sanguine nimis gaudens; quod in vulgus formidolosum et pater arguisse dicebatur. cur abs-

tinuerit spectaculo ipse, varie trahebant: alii taedio coetus, quidam tristitia ingenii et metu conparationis, quia Augustus comiter interfuisset. non crediderim ad ostentandam saevitiam movendasque populi offensiones concessam filio materiem, quamquam id quoque dictum est.

77. At theatri licentia, priore anno coepta, gravius tum erupit, occisis non modo e plebe, sed militibus et centurione, vulnerato tribuno praetoriae cohortis, dum probra in magistratus et dissensionem vulgi prohibent. actum de ea seditione apud patres dicebanturque sententiae, ut praetoribus ius virgarum in histriones esset. intercessit Haterius Agrippa tribunus plebei increpitusque est Asinii Galli oratione, silente Tiberio, qui ea simulacra libertatis senatui praebat. valuit tamen intercessio, quia divus Augustus immunes verberum histriones quondam responderat, neque fas Tiberio infringere dicta eius. de modo lucaris et adversus lasciviam fautorum multa decernuntur; ex quis maxime insignia, ne domos pantomimorum senator introiret, ne egredientes in publicum equites Romani cingerent aut alibi quam in theatro spectarentur, et spectantium immodestiam exsilio multandi potestas praetoribus fieret.

78. Templum ut in colonia Tarraconensi strueretur Augusto petentibus Hispanis permissum, datumque in omnes provincias exemplum. centesimam rerum venalium post bella civilia institutam deprecante populo edixit Tiberius militare aera-rium eo subsidio niti; simul imparem oneri rem

publicam, nisi vicensimo militiae anno veterani dimitterentur. ita proximae seditionis male consultata, quibus sedecim stipendiorum finem expresserant, abolita in posterum.

79. Actum deinde in senatu ab Arruntio et Ateio, an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina et lacus, per quos augetur; auditaque municipiorum et coloniarum legationes, orantibus Florentinis, ne Clanis solito alveo demotus in amnem Arnun transferretur idque ipsis perniciem adferret. congruentia his Interamnates disseruere: pessum ituros fecundissimos Italiae campos, si amnis Nar (id enim parabatur) in rivos diductus superstagnavisset. nec Reatini silebant, Velinum lacum, qua in Narem effunditur, obstrui recusantes, quippe in adiacentia erupturum; optime rebus mortalium consuluisse naturam, quae sua ora fluminibus, suos cursus utque originem, ita fines dederit; spectandas etiam religiones sociorum, qui sacra et lucos et aras patriis annibus dicaverint: quin ipsum Tiberim nolle prorsus accolis fluviis orbatum minore gloria fluere. seu preces coloniarum seu difficultas operum sive superstitio valuit, ut in sententiam Cn. Pisonis concederetur, qui nil mutandum censuerat.

80. Prorogatur Poppaeo Sabino provincia Moesia, additis Achaia ac Macedonia. id quoque morum Tiberii fuit, continuare imperia ac plerisque ad finem vitae in isdem exercitibus aut iurisdictionibus habere. causae variae traduntur: alii taedio novae curae semel placita pro aeternis ser-

vavisse, quidam invidia, ne plures fruere-
 qui existiment, ut callidum eius ingenium, ita an-
 xium iudicium; neque enim eminentis virtutes
 10 sectabatur, et rursum vitia oderat: ex optimis
 periculum sibi, a pessimis dedecus publicum me-
 tuebat. qua haesitatione postremo eo provecus
 est, ut mandaverit quibusdam provincias, quos
 egredi urbe non erat passurus.

81. De comitiis consularibus, quae tum primum
 illo principe ac deinceps fuere, vix quicquam fir-
 mare ausim: adeo diversa non modo apud auctores,
 sed in ipsius orationibus reperiuntur. modo sub-
 5 tractis candidatorum nominibus originem cuiusque
 et vitam et stipendia descripsit, ut qui forent intel-
 legeretur; aliquando ea quoque significatione sub-
 tracta candidatos hortatus, ne ambitu comitia tur-
 barent, suam ad id curam pollicitus est. plerum-
 10 que eos tantum apud se professos disseruit, quo-
 rum nomina consulibus edidisset; posse et alios
 profiteri, si gratiae aut meritis confiderent: spe-
 ciosa verbis, re inania aut subdola, quantoque
 maiore libertatis imagine tegebantur, tanto erup-
 15 tura ad infensius servitium.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER II.

1. Sisenna Statilio L. Libone consulibus mota
 Orientis regna provinciaeque Romanae, initio apud
 Parthos orto, qui petitum Roma acceptumque regem,
 quamvis gentis Arsacidarum, ut externum asper-
 nabantur. is fuit Vonones, obses Augusto datus a
 5 Phraate. nam Phraates, quamquam depulisset exer-
 citus ducesque Romanos, cuncta venerantium officia
 ad Augustum verterat partemque prolis firmandae
 amicitiae miserat, haud perinde nostri metu quam
 fidei popularium diffisus. 10

2. Post finem Phraatis et sequentium regum
 ob internas caedes venire in urbem legati a pri-
 moribus Parthis, qui Vononem vetustissimum libe-
 rorum eius accirent. magnificum id sibi credidit
 Caesar auxitque opibus. et accepere barbari lae-
 5 tantes, ut ferme ad nova imperia. mox subiit
 pudor: degeneravisse Parthos; petitum alio ex
 orbe regem, hostium artibus infectum; iam inter
 provincias Romanas solium Arsacidarum haberi
 darique. ubi illam gloriam trucidantium Crassum, 10
 exturbantium Antonium, si mancipium Caesaris,
 tot per annos servitatem perpessum, Parthis im-

peritet? accendebat dedignantes et ipse diversus a maiorum institutis, raro venatu, segni equorum cura; quotiens per urbes incederet, lecticae gestamine fastuque erga patrias epulas. inridebantur et Graeci comites ac vilissima utensilium anulo clausa. sed prompti aditus, obvia comitas, ignotae Parthis virtutes, nova vitia; et quia ipsorum moribus aliena, perinde odium pravis et honestis.

3. Igitur Artabanus Arsacidarum e sanguine apud Dahas adultus excitur, primoque congressu fusus reparat vires regnoque potitur. victo Vononi perflugium Armenia fuit, vacua tunc interque Parthorum et Romanas opes infida ob scelus Antonii, qui Artavasden regem Armeniorum specie amicitiae inlectum, dein catenis oneratum, postremo interfecerat. eius filius Artaxias, memoria patris nobis infensus, Arsacidarum vi seque regnumque tutatus est. occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus a Caesare Armeniis Tigranes deductusque in regnum a Tiberio Nerone. nec Tigrani diuturnum imperium fuit neque liberis eius, quamquam sociatis more externo in matrimonium regnumque.

4. Dein iussu Augusti inpositus Artavasdes et non sine clade nostra deiectus. tum Gaius Caesar componendae Armeniae deligitur. is Ariobarzanen, origine Medum, ob insignem corporis formam et praeclarum animum volentibus Armeniis praefecit. Ariobarzane morte fortuita absumpto stirpem eius haud toleravere; temptatoque feminae imperio, cui nomen Erato, eaque brevi pulsa, in-

certi solutique et magis sine domino quam in libertate profugum Vononen in regnum accipiunt. sed ubi minitari Artabanus et parum subsidii in Armeniis, vel, si nostra vi defenderetur, bellum adversus Parthos sumendum erat, rector Suriae Creticus Silanus excitum custodia circumdat, manente luxu et regio nomine. quod ludibrium ut effugere agitaverit Vonones, in loco reddemus.

5. Ceterum Tiberio haud ingratum accidit turbari res Orientis, ut ea specie Germanicum suetis legionibus abstraheret novisque provinciis inpositum dolo simul et casibus obiectaret. at ille, quanto acriora in eum studia militum et aversa patrii voluntas, celerandae victoriae intentior, tractare proeliorum vias et quae sibi tertium iam annum belligeranti saeva vel prospera evenissent. fundi Germanos acie et iustis locis, iuvari silvis, paludibus, brevi aestate et praematura hieme; suum militem haud perinde vulneribus quam spatiis itinerum, damno armorum adfici; fessas Gallias ministrandis equis; longum impedimentorum agmen opportunum ad insidias, defensantibus iniquum. at si mare intretur, promptam ipsis possessionem et hostibus ignotam, simul bellum maturius incipi legionesque et commeatus pariter vehi; integrum equitem equosque per ora et alveos fluminum media in Germania fore.

6. Igitur huc intendit, missis ad census Galliarum P. Vitellio et C. Antio. Silius et Anteius et Caecina fabricandae classi praeponuntur. mille naves sufficere visae properataeque, aliae breves,

5 angusta puppi proraque et lato utero, quo facilius
 fluctus tolerarent; quaedam planae carinis, ut sine
 noxa siderent; plures adpositis utrimque guber-
 naculis, converso ut repente remigio hinc vel
 10 illinc adpellerent; multae pontibus stratae, super
 quas tormenta veherentur, simul aptae ferendis
 equis aut commeatui; velis habiles, citae remis
 augebantur alacritate militum in speciem ac ter-
 rorem. insula Batavorum in quam convenirent prae-
 dicta, ob faciles adpulsus accipiendisque copiis et
 15 transmittendum ad bellum opportuna. nam Rhe-
 nus uno alveo continuus aut modicas insulas cir-
 cumveniens apud principium agri Batavi velut in
 duos amnes dividitur, servatque nomen et violen-
 tiam cursus, qua Germaniam praevehitur, donec
 20 Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior et
 placidior adfluens (verso cognomento Vahalem ac-
 colae dicunt), mox id quoque vocabulum mutat
 Mosa flumine eiusque inmenso ore eundem in Ocea-
 num effunditur.

7. Sed Caesar, dum adiguntur naves, Silium
 legatum cum expedita manu inruptionem in Chattos
 facere iubet: ipse audito castellum Lupiae flumini
 adpositum obsideri, sex legiones eo duxit. neque
 5 Silio ob subitos imbres aliud actum quam ut mo-
 dicam praedam et Arpi principis Chattorum con-
 iugem filiamque raperet, neque Caesari copiam
 pugnae obsessores fecere, ad famam adventus eius
 dilapsi: tumulum tamen nuper Varianis legionibus
 10 structum et veterem aram Druso sitam disiece-
 rant. restituit aram honorique patris princeps ipse

cum legionibus decucurrit; tumulum iterare haud
 visum. et cuncta inter castellum Alisonem ac
 Rhenum novis limitibus aggeribusque permunita.

8. Iamque classis advenerat, cum praemisso
 commeatu et distributis in legiones ac socios na-
 vibus fossam, cui Drusianae nomen, ingressus pre-
 catusque Drusum patrem, ut se eadem ausum libens
 placatusque exemplo ac memoria consiliorum atque
 5 operum iuvaret, lacus inde et Oceanum usque ad
 Amisiam flumen secunda navigatione pervehitur.
 classis Amisiae ore relicta laevo amne, erratum-
 que in eo, quod non subvexit aut transposuit mi-
 litem dextras in terras iturum; ita plures dies
 10 efficiendis pontibus absumpti. et eques quidem ac
 legiones prima aestuaria, nondum ad crescente unda,
 intrepidi transiere: postremum auxiliorum agmen
 Batavique in parte ea, dum insultant aquis artem-
 que nandi ostentant, turbati et quidam hausti
 15 sunt. metanti castra Caesari Ampsivariorum de-
 fectio a tergo nuntiatur: missus ilico Stertinius
 cum equite et armatura levi igne et caedibus per-
 fidiam ultus est.

9. Flumen Visurgis Romanos Cheruscosque
 interfuebat. eius in ripa cum ceteris primoribus
 Arminius adstitit, quaesitoque an Caesar venisset,
 postquam adesse responsum est, ut liceret cum
 fratre conloqui oravit. erat is in exercitu cogno-
 5 mento Flavus, insignis fide et amisso per vulnus
 oculo paucis ante annis duce Tiberio. tum per-
 missu imperatoris deducitur a Stertino progres-
 susque salutatur ab Arminio; qui amotis stipato-

10 ribus, ut sagittarii nostra pro ripa dispositi absce-
derent postulat, et postquam digressi, unde ea de-
formitas oris interrogat fratrem. illo locum et
proelium referente, quodnam praemium recepisset
exquirat. Flavus aucta stipendia, torquem et coro-
15 nam aliaque militaria dona memorat, inridente
Arminio vilia servitii pretia.

10. Exim diversi ordiuntur, hic magnitudinem
Romanam, opes Caesaris et victis graves poenas,
in deditionem venienti paratam clementiam; neque
coniugem et filium eius hostiliter haberi: ille fas
5 patriae, libertatem avitam, penetralis Germaniae
deos, matrem precum sociam; ne propinquorum et
adfinium, denique gentis suae desertor et proditor
quam imperator esse mallet. paulatim inde ad
iurgia prolapsi quo minus pugnam consererent ne
10 flumine quidem interiecto cohibebantur, ni Sterti-
nius adcurrrens plenum irae armaque et equum
poscentem Flavum adtinuisset. cernebatur contra
minitabundus Arminius proeliumque denuntians;
nam pleraque Latino sermone interiaciebat, ut qui
15 Romanis in castris ductor popularium meruisset.

11. Postero die Germanorum acies trans Vi-
surgim stetit. Caesar nisi pontibus praesidiisque
inpositis dare in discrimen legiones haud impera-
torium ratus, equitem vado tramittit. praefuere
5 Stertinus et e numero primipilium Aemilius,
distantibus locis invecti, ut hostem diducerent.
qua celerrimus amnis, Chariovalda dux Batavorum
erupit. eum Cherusci fugam simulantes in planitiem
saltibus circumiectam traxere: dein coorti et undi-

que effusi trudunt adversos, instant cedentibus 10
collectosque in orbem pars congressi, quidam
eminus proturbant. Chariovalda diu sustentata ho-
stium saevitia, hortatus suos ut ingruentes catervas
globo perfringerent, atque ipse densissimos inrum-
pens, congestis telis et suffosso equo labitur, ac 15
multi nobilium circa: ceteros vis sua aut equites
cum Stertinio Aemilioque subvenientes periculo
exemere.

12. Caesar transgressus Visurgim indicio per-
fugae cognoscit delectum ab Arminio locum pugnae;
convenisse et alias nationes in silvam Herculi sa-
cram ausurosque nocturnam castrorum oppugna-
tionem. habita indici fides et cernebantur ignes, 5
suggressique propius speculatores audiri fremitum
equorum immensique et inconditi agminis murmur
attulere. igitur propinquo summae rei discrimine
explorandos militum animos ratus, quoniam id modo
incompactum foret, secum agitabat. tribunos et 10
centuriones laeta saepius quam comperta nuntiare,
libertorum servilia ingenia, amicis inesse adula-
tionem; si contio vocetur, illic quoque quae pauci
incipiant reliquos adstrepere. penitus noscendas
mentes, cum secreti et incustoditi inter militaris 15
cibos spem aut metum proferrent.

13. Nocte coepta egressus augurali per oc-
culta et vigilibus ignara, comite uno, contactus
umeros ferina pelle, adit castrorum vias, adsistit
tabernaculis fruiturque fama sui, cum hic nobili-
tatem ducis, decorem alius, plurimi patientiam, co- 5
mitatem, per seria per iocos eundem animum lau-

dibus ferrent reddendamque gratiam in acie fate-
rentur, simul perfidos hostes et ruptores pacis
ultioni et gloriae mactandos. inter quae unus ho-
10 stium, Latinae linguae sciens, acto ad vallum equo
voce magna coniuges et agros et stipendii in dies,
donec bellaretur, sestertios centenos, si quis trans-
fugisset, Arminii nomine pollicetur. incendit ea
contumelia legionum iras: veniret dies, daretur
15 pugna; sumpturum militem Germanorum agros,
tracturum coniuges; accipere omen et matrimonia
ac pecunias hostium praedae destinare. tertia
ferme vigilia adsultatum est castris sine coniectu
teli, postquam crebras pro munimentis cohortes et
20 nihil remissum sensere.

14. Nox eadem laetam Germanico quietem
tulit, viditque se operatum et sanguine sacro re-
spersa praetexta pulchriorem aliam manibus aviae
Augustae accepisse. auctus omine, addicentibus
5 auspiciis, vocat contionem et quae sapientia pro-
visa aptaque imminenti pugnae disserit. non cam-
pos modo militi Romano ad proelium bonos, sed
si ratio adsit, silvas et saltus; nec enim immensa
barbarorum scuta, enormis hastas inter truncos
10 arborum et enata humo virgulta perinde haberi
quam pila et gladios et haerentia corpori tegmina.
denserent ictus, ora mucronibus quaerent: non
loricam Germano, non galeam, ne scuta quidem
ferro nervove firmata, sed viminum textus vel
15 tenuis et fucatas colore tabulas; primam utcumque
aciem hastatam, ceteris praeusta aut brevia tela.
iam corpus ut visu torvum et ad brevem impetum

validum, sic nulla vulnerum patientia: sine pudore
flagitii, sine cura ducum abire, fugere, pavidos
adversis, inter secunda non divini, non humani 20
iuris memores. si taedio viarum ac maris finem
cupiant, hac acie parari: propiorem iam Albim
quam Rhenum neque bellum ultra, modo se, patris
patruisque vestigia prementem, isdem in terris vic-
torem sisterent.

15. Orationem ducis secutus militum ardor,
signumque pugnae datum. nec Arminius aut ceteri
Germanorum proceres omittebant suos quisque
testari, hos esse Romanos Variani exercitus fuga-
cissimos, qui ne bellum tolerarent, seditionem in- 5
duerint; quorum pars onusta vulneribus terga, pars
fluctibus et procellis fractos artus infensis rursus
hostibus, adversis dis obiciant, nulla boni spe.
classem quippe et avia Oceani quaesita, ne quis
venientibus occurreret, ne pulsos premeret: sed 10
ubi miscuerint manus, inane victis ventorum re-
morumve subsidium. meminissent modo avaritiae,
crudelitatis, superbiae: aliud sibi reliquum quam
tenere libertatem aut mori ante servitium?

16. Sic accensos et proelium poscentes in
campum, cui Idisiaviso nomen, deducunt. is me-
dius inter Visurgim et colles, ut ripae fluminis
cedunt aut prominentia montium resistunt, inae-
qualiter sinuatur. pone tergum insurgebat silva, 5
editis in altum ramis et pura humo inter arborum
truncos. campum et prima silvarum barbara acies
tenuit: soli Cherusci iuga insedere, ut proelianti-
bus Romanis desuper incurrerent. noster exercitus

10 sic incessit: auxiliares Galli Germanique in fronte,
post quos pedites sagittarii; dein quattuor legiones
et cum duabus praetoriis cohortibus ac delecto
equite Caesar; exim totidem aliae legiones et levis
armatura cum equite sagittario ceteraeque socio-
15 rum cohortes. intentus paratusque miles, ut ordo
agminis in aciem adsisteret.

17. Visis Cheruscorum catervis, quae per
ferociam proruperant, validissimos equitum incur-
rere latus, Stertinium cum ceteris turmis circum-
gredi tergaque invadere iubet, ipse in tempore
5 adfuturus. interea pulcherrimum augurium, octo
aquilae petere silvas et intrare visae imperatorem
advertere. exclamat irent, sequerentur Romanas
aves, propria legionum numina. simul pedestris
acies infertur et praemissus eques postremos ac
10 latera impulit. mirumque dictu, duo hostium agmina
diversa fuga, qui silvam tenuerant, in aperta, qui
in campis adstiterant, in silvam ruebant. medii
inter hos Cherusci collibus detrudebantur, inter
quos insignis Arminius manu voce vulnere susten-
15 tabat pugnam. incubueratque sagittariis, illa rup-
turus, ni Raetorum Vindelicorumque et Gallicae
cohortes signa obiecissent. nisu tamen corporis et
impetu equi pervasit, oblitus faciem suo cruore,
ne nosceretur. quidam adgnitum a Chaucis inter
20 auxilia Romana agentibus emissumque tradiderunt.
virtus seu fraus eadem Inguiomero effugium dedit:
ceteri passim trucidati. et plerosque tranare Vi-
surgim conantes iniecta tela aut vis fluminis, po-
stremo moles ruentium et incidentes ripae operuere.

quidam turpi fuga in summa arborum nisi ramis- 25
que se occultantes admotis sagittariis per ludi-
brium figebantur, alios prorutae arbores adfixere.

18. Magna ea victoria neque cruenta nobis
fuit. quinta ab hora diei ad noctem caesi hostes
decem milia passuum cadaveribus atque armis
opplevere, repertis inter spolia eorum catenis, quas
in Romanos ut non dubio eventu portaverant. 5
miles in loco proelii Tiberium imperatorem salu-
tavit struxitque aggerem et in modum tropaeorum
arma subscriptis victarum gentium nominibus im-
posuit.

19. Haud perinde Germanos vulnera, luctus,
excidia quam ea species dolore et ira adfecit. qui
modo abire sedibus, trans Albim concedere para-
bant, pugnam volunt, arma rapiunt; plebes pri-
mores, iuventus senes agmen Romanum repente 5
incursant, turbant. postremo deligunt locum flumine
et silvis clausum, arcta intus planitie et umida:
silvas quoque profunda palus ambibat, nisi quod
latus unum Angrivarii lato aggere extulerant, quo
a Cheruscis dirimerentur. hic pedes adstitit: equi- 10
tem propinquis lucis texere, ut ingressis silvam
legionibus a tergo foret.

20. Nihil ex his Caesari incognitum: consilia
locos, prompta occulta noverat astusque hostium
in perniciem ipsis vertebat. Seio Tuberoni legato
tradit equitem campumque; peditum aciem ita in-
struxit, ut pars aequo in silvam aditu incederet, 5
pars obiectum aggerem eniteretur; quod arduum
sibi, cetera legatis permisit. quibus plana evene-

rant, facile inrupere: quis inpugnandus agger, ut
 si murum succederent, gravibus superne ictibus
 10 confictabantur. sensit dux inparem comminus pug-
 nam remotisque paulum legionibus funditores libri-
 toresque excutere tela et proturbare hostem iubet.
 missae e tormentis hastae, quantoque conspicui
 magis propugnatores, tanto pluribus vulneribus
 15 deiecti. primus Caesar cum praetoriis cohortibus
 capto vallo dedit impetum in silvas; conlato illic
 gradu certatum. hostem a tergo palus, Romanos
 flumen aut montes claudebant: utrisque necessitas
 in loco, spes in virtute, salus ex victoria.

21. Nec minor Germanis animus, sed genere
 pugnae et armorum superabantur, cum ingens
 multitudo artis locis praelongas hastas non proten-
 deret, non colligeret, neque adsultibus et veloci-
 5 tate corporum uteretur, coacta stabile ad proe-
 lium; contra miles, cui scutum pectori adpressum
 et insidens capulo manus, latos barbarorum artus,
 nuda ora foderet viamque strage hostium aperiret,
 inprompto iam Arminio ob continua pericula, sive
 10 illum recens acceptum vulnus tardaverat. quin et
 Inguiomerum, tota volitantem acie, fortuna magis
 quam virtus deserebat. et Germanicus quo magis
 adgnosceretur, detraxerat tegimen capiti orabat-
 que insisterent caedibus: nil opus captivis, solam
 15 interneccionem gentis finem bello fore. iamque sero
 diei subducit ex acie legionem faciendis castris:
 ceterae ad noctem cruore hostium satiatae sunt.
 equites ambigue certavere.

22. Laudatis pro contione victoribus Caesar
 congeriem armorum struxit, superbo cum titulo:
 debellatis inter Rhenum Albimque nationibus ex-
 ercitus Tiberii Caesaris ea monumenta Marti et
 Iovi et Augusto sacravisse. de se nihil addidit,
 5 metu invidiae an ratus conscientiam facti satis
 esse. mox bellum in Ampsivarios Stertinio man-
 dat, ni deditionem properavissent. atque illi sup-
 plices nihil abnuendo veniam omnium acceperere.

23. Sed aestate iam adulta legionum aliae
 itinere terrestri in hibernacula remissae; plures
 Caesar classi inpositas per flumen Amisiam Oceano
 invexit. ac primo placidum aequor mille navium
 remis strepere aut velis impelli: mox atro nubium
 5 globo effusa grando, simul variis undique procellis
 incerti fluctus prospectum adimere, regimen in-
 pedire; milesque pavidus et casuum maris ignarus
 dum turbat nautas vel intempestive iuvat, officia
 prudentium corrumpibat. omne dehinc caelum et
 10 mare omne in austrum cessit, qui umidis Ger-
 maniae terris, profundis amnibus, immenso nubium
 tractu validus et rigore vicini septentrionis horri-
 dior rapuit disiecitque naves in aperta Oceani
 aut insulas saxis abruptis vel per occulta vada
 15 infestas. quibus paulum aegreque vitatis, postquam
 mutabat aestus eodemque quo ventus ferebat, non
 adhaerere ancoris, non exhaurire inrumpentis un-
 das poterant: equi, iumenta, sarcinae, etiam arma
 praecipitantur, quo levarentur alvei, manantes per
 20 latera et fluctu superurgente.

24. Quanto violentior cetero mari Oceanus et truculentia caeli praestat Germania, tantum illa clades novitate et magnitudine excessit, hostilibus circum litoribus aut ita vasto et profundo mari, ut credatur novissimum ac sine terris. pars navium haustae sunt, plures apud insulas longius sitas eiectae; milesque nullo illic hominum cultu fame absumptus, nisi quos corpora equorum eodem elisa toleraverant. sola Germanici triremis Chaucorum terram adpulsit; quem per omnes illos dies noctesque apud scopulos et prominentis oras, cum se tanti exitii reum clamitaret, vix cohibuere amici quo minus eodem mari oppeteret. tandem relabente aestu et secundante vento claudae naves raro remigio aut intentis vestibus, et quaedam a validioribus tractae, revertere; quas raptim refectas misit, ut scrutarentur insulas. collecti ea cura plerique: multos Ampsivarii nuper in fidem accepti redemptos ab interioribus reddidere; quidam in Britanniam rapti et remissi a regulis. ut quis ex longinquo revererat, miracula narrabant, vim turbineum et inauditas volucres, monstra maris, ambiguas hominum et beluarum formas, visa sive ex metu credita.

25. Sed fama classis amissae ut Germanos ad spem belli, ita Caesarem ad coercendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum milibus ire in Chattos imperat; ipse maioribus copiis Marsos inrumpit, quorum dux Mallovendus nuper in deditionem acceptus propinquo luco defossam Varianae legionis aquilam modico praesidio ser-

vari indicat. missa extemplo manus, quae hostem a fronte eliceret, alii, qui terga circumgressi recluderent humum; et utrisque adfuit fortuna. eo promptior Caesar pergat introrsus, populatur, excindit non ausum congrederi hostem aut, sicubi restiterat, statim pulsum nec umquam magis, ut ex captivis cognitum est, paventem. quippe invictos et nullis casibus superabiles Romanos praedicabant, qui perdita classe, amissis armis, post constrata equorum virorumque corporibus litora eadem virtute, pari ferocia et velut aucti numero inrupissent.

26. Reductus inde in hiberna miles, laetus animi, quod adversa maris expeditione prospera pensavisset. addidit munificentiam Caesar, quantum quis damni professus erat, exsolvendo. nec dubium habebatur labare hostes petendaeque pacis consilia sumere, et si proxima aestas adiceretur, posse bellum patrari. sed crebris epistulis Tiberius monebat rediret ad decretum triumphum: satis iam eventuum, satis casuum. prospera illi et magna proelia: eorum quoque meminisset, quae venti et fluctus, nulla ducis culpa, gravia tamen et saeva damna intulissent. se noviens a divo Augusto in Germaniam missum plura consilio quam vi perfecisse. sic Sugambros in deditionem acceptos, sic Suebos regemque Maroboduum pace obstrictum. posse et Cheruscos ceterasque rebellium gentes, quoniam Romanae ultioni consultum esset, internis discordiis relinqui. precante Germanico annum efficiendis coeptis, acrius modestiam eius adgreditur alterum consulatum offerendo, cuius munia

praesens obiret. simul adnectebat, si foret adhuc bellandum, relinqueret materiem Drusi fratris gloriae, qui nullo tum alio hoste non nisi apud Germanias adsequi nomen imperatorium et deportare lauream posset. haud cunctatus est ultra Germanicus, quamquam fingi ea seque per invidiam partiam decori abstrahi intellegeret.

27. Sub idem tempus e familia Scriboniorum Libo Drusus defertur moliri res novas. eius negotii initium, ordinem, finem curatius disseram, quia tum primum reperta sunt quae per tot annos rem publicam exedere. Firmius Catus senator, ex intima Libonis amicitia, iuvenem improvidum et facilem inanibus ad Chaldaeorum promissa, magorum sacra, somniorum etiam interpretes impulit, dum proavum Pompeium, amitam Scriboniam, quae quondam Augusti coniunx fuerat, consobrinos Caesares, plenam imaginibus domum ostentat, hortaturque ad luxum et aes alienum, socius libidinum et necessitatum, quo pluribus indiciis inligaret.

28. Ut satis testium et qui servi eadem noscerent repperit, aditum ad principem postulat, demonstrato crimine et reo per Flaccum Vescularium equitem Romanum, cui propior cum Tiberio usus erat. Caesar indicium haud aspernatus congressus abnuit: posse enim eodem Flacco internuntio sermones commeare. atque interim Libonem ornat praetura, convictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior (adeo iram condiderat); cunctaque eius dicta factaque, cum prohibere posset, scire malebat, donec Iunius quidam,

temptatus ut infernas umbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trionem indicium detulit. celebre inter accusatores Trionis ingenium erat avidumque famae malae. statim corripit reum, adit consules, cognitionem senatus poscit. et vocantur patres, addito consultandum super re magna et atroci.

29. Libo interim veste mutata cum primoribus feminis circumire domos, orare adfines, vocem adversum pericula poscere, abnuentibus cunctis, cum diversa praetenderent, eadem formidine. die senatus metu et aegritudine fessus, sive, ut tradidere quidam, simulato morbo, lectica delatus ad fores curiae innisusque fratri et manus ac supplices voces ad Tiberium tendens immoto eius vultu excipitur. mox libellos et auctores recitat Caesar ita moderans, ne lenire neve asperare crimina videretur.

30. Accesserant praeter Trionem et Catum accusatores Fonteius Agrippa et C. Vibius, certabantque cui ius perorandi in reum daretur, donec Vibius, quia nec ipsi inter se concederent et Libo sine patrono introisset, singillatim se crimina obiecturum professus, protulit libellos vecordes adeo, ut consultaverit Libo, an habiturus foret opes, quis viam Appiam Brundisium usque pecunia operiret. inerant et alia huiusce modi stolidi vana, si mollius acciperes, miseranda. uno tamen libello manu Libonis nominibus Caesarum aut senatorum additas atroces vel occultas notas accusator arguebat. negante reo adgnoscentes servos per tor-

menta interrogari placuit. et quia vetere senatus
 15 consulto quaestio in caput domini prohibebatur,
 callidus et novi iuris repertor Tiberius mancipari
 singulos actori publico iubet, scilicet ut in Libo-
 nem ex servis salvo senatus consulto quaereretur.
 ob quae posterum diem reus petivit domumque
 20 digressus extremas preces P. Quirinio propinquo
 suo ad principem mandavit.

31. Responsum est ut senatum rogaret. cin-
 gebatur interim milite domus, strebebant etiam in
 vestibulo, ut audiri, ut aspici possent, cum Libo
 5 ipsis quas in novissimam voluptatem adhibuerat
 epulis excruciatas vocare percussorem, prensare
 servorum dextras, inserere gladium. atque illis,
 dum trepidant, dum refugiunt, evertentibus ad-
 positum in mensa lumen, feralibus iam sibi tene-
 10 bris duos ictus in viscera derexit. ad gemitum
 conlabentis adcurrere liberti, et caede visa miles
 abstinit. accusatio tamen apud patres adseveratione
 eadem peracta, iuravitque Tiberius petiturum se
 vitam quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem
 properavisset.

32. Bona inter accusatores dividuntur, et
 praeturae extra ordinem datae iis qui senatorii
 ordinis erant. tunc Cotta Messalinus, ne imago
 Libonis exsequias posterorum comitaretur, censuit,
 5 Cn. Lentulus, ne quis Scribonius cognomentum
 Drusi adsumeret. supplicationum dies Pomponii
 Flacci sententia constituti; dona Iovi, Marti, Con-
 cordiae, utque iduum Septembrium dies, quo se
 Libo interfecerat, dies festus haberetur, L. Piso

et Gallus Asinius et Papius Mutilus et L. Apronius 10
 decrevere; quorum auctoritates adulationesque ret-
 tuli, ut sciretur vetus id in re publica malum. facta
 et de mathematicis magisque Italia pellendis se-
 natus consulta; quorum e numero L. Pituanus
 saxo deiectus est, in P. Marcium consules extra 15
 portam Esquilinam, cum classicum canere iussis-
 sent, more prisco advertere.

33. Proximo senatus die multa in luxum ci-
 vitatis dicta a Q. Haterio consulari, Octavio Fron-
 tone praetura functo; decretumque ne vasa auro
 solida ministrandis cibus fierent, ne vestis Serica
 viros foedaret. excessit Fronto ac postulavit mo- 5
 dum argento, suppellectili, familiae: erat quippe
 adhuc frequens senatoribus, si quid e re publica
 crederent, loco sententiae promere. contra Gallus
 Asinius disseruit: auctu imperii adolevisse etiam
 10 privatas opes, idque non novum, sed e vetustissi-
 mis moribus: aliam apud Fabricios, aliam apud
 Scipiones pecuniam; et cuncta ad rem publicam
 referri, qua tenui angustas civium domos, post-
 quam eo magnificentiae venerit, gliscere singulos.
 neque in familia et argento quaeque ad usum paren- 15
 tur nimium aliquid aut modicum nisi ex fortuna
 possidentis. distinctos senatus et equitum census,
 non quia diversi natura, sed ut, qui locis ordini-
 bus dignationibus, antissent et aliis, quae ad
 requiem animi aut salubritatem corporum paren- 20
 tur, nisi forte clarissimo cuique plures curas, maiora
 pericula subeunda, delenimentis curarum et peri-
 culorum carendum esse. facilem adsensum Gallo

sub nominibus honestis confessio vitiorum et simi-
 25 litudo audientium dedit. adiecerat et Tiberius non
 id tempus censurae nec, si quid in moribus labaret,
 defuturum corrigendi auctorem.

34. Inter quae L. Piso ambitum fori, corrupta
 iudicia, saevitiam oratorum accusationes minitan-
 tium increpans, abire se et cedere urbe, victurum
 in aliquo abdito et longinquo rure testabatur;
 5 simul curiam relinquebat. commotus est Tiberius,
 et quamquam mitibus verbis Pisonem permulisset,
 propinquos quoque eius impulit ut abeuntem auc-
 toritate vel precibus tenerent. haud minus liberi
 doloris documentum idem Piso mox dedit vocata
 10 in ius Urgulania, quam supra leges amicitia Au-
 gustae extulerat. nec aut Urgulania obtemperavit,
 in domum Caesaris spreto Pisone vecta, aut ille
 abscessit, quamquam Augusta se violari et imminui
 quereretur. Tiberius hactenus indulgere matri ci-
 15 vile ratus, ut se iturum ad praetoris tribunal, ad-
 futurum Urgulaniae diceret, processit Palatio,
 procul sequi iussis militibus. spectabatur occur-
 sante populo compositus ore et sermonibus variis
 tempus atque iter ducens, donec propinquis Piso-
 20 nem frustra coërcentibus deferri Augusta pecuniam,
 quae petebatur, iuberet. isque finis rei, ex qua
 neque Piso inglorius et Caesar maiore fama fuit.
 ceterum Urgulaniae potentia adeo nimia civitati
 erat, ut testis in causa quadam, quae apud senatum
 25 tractabatur, venire dedignaretur: missus est prae-
 tor, qui domi interrogaret, cum virgines Vestales

in foro et iudicio audiri, quotiens testimonium
 dicerent, vetus mos fuerit.

35. Res eo anno prolatas haud referrem, ni
 pretium foret Cn. Pisonis et Asinii Galli super eo
 negotio diversas sententias noscere. Piso, quam-
 quam afuturum se dixerat Caesar, ob id magis
 agendas censebat, ut absente principe senatum 5
 et equites posse sua munia sustinere decorum rei
 publicae foret. Gallus, quia speciem libertatis Piso
 praeceperat, nihil satis inlustre aut ex dignitate
 populi Romani nisi coram et sub oculis Caesaris,
 eoque conventum Italiae et adfluentis provincias 10
 praesentiae eius servanda dicebat. audiente haec
 Tiberio ac silente magnis utrimque contentionibus
 acta, sed res dilatae.

36. Et certamen Gallo adversus Caesarem
 exortum est. nam censuit in quinquennium magi-
 stratum comitia habenda, utque legionum legati,
 qui ante praeturam ea militia fungebantur, iam
 tum praetores destinarentur, princeps duodecim 5
 candidatos in annos singulos nominaret. haud du-
 bium erat eam sententiam altius penetrare et ar-
 cana imperii temptari. Tiberius tamen, quasi au-
 geretur potestas eius, disseruit: grave moderationi
 suae tot eligere, tot differre. vix per singulos annos 10
 offensiones vitari, quamvis repulsam propinqua spes
 soletur: quantum odii fore ab iis, qui ultra quin-
 quennium proiciantur? unde prospici posse quae
 cuique tam longo temporis spatio mens, domus,
 fortuna? superbire homines etiam annua designa- 15
 tione: quid si honorem per quinquennium agitent?

quinquuplicari prorsus magistratus, subverti leges, quae sua spatia exercendae candidatorum industriae quaerendisque aut potiundis honoribus staturint. favorabili in speciem oratione vim imperii tenuit.

37. Censusque quorundam senatorum iuuit. quo magis mirum fuit, quod preces Marci Hortali, nobilis iuuenis, in paupertate manifesta superbius accepisset. nepos erat oratoris Hortensii, inlectus a divo Augusto liberalitate deciens sestertii ducere uxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia exstingeretur. igitur quattuor filiis ante limen curiae adstantibus, loco sententiae, cum in Palatio senatus haberetur, modo Hortensii inter oratores sitam imaginem, modo Augusti intuens, ad hunc modum coepit: 'patres conscripti, hos, quorum numerum et pueritiam videtis, non sponte sustuli, sed quia princeps monebat; simul maiores mei meruerant ut posteros haberent. nam ego, qui non pecuniam, non studia populi neque eloquentiam, gentile domus nostrae bonum, varietate temporum accipere vel parare potuissem, satis habebam, si tenues res meae nec mihi pudori nec cuiquam oneri forent. iussus ab imperatore uxorem duxi. en stirps et progenies tot consulum, tot dictatorum. nec ad invidiam ista, sed conciliandae misericordiae refero. adsequentur florente te, Caesar, quos dederis honores: interim Q. Hortensii pronepotes, divi Augusti alumnos ab inopia defende.'

38. Inclinatio senatus incitamentum Tiberio fuit quo promptius adversaretur, his ferme verbis usus: 'si quantum pauperum est venire huc et liberis suis petere pecunias coeperint, singuli numquam exsatiabuntur, res publica deficiet. nec sane ideo a maioribus concessum est egredi aliquando relationem et quod in commune conducat loco sententiae proferre, ut privata negotia et res familiares nostras hic augeamus, cum invidia senatus et principum, sive indulserint largitionem sive abnuerint. non enim preces sunt istud, sed efflagitatio, intempestiva quidem et improvisa, cum aliis de rebus convenerint patres, consurgere et numero atque aetate liberum suorum urgere modestiam senatus, eandem vim in me transmittere ac velut perfringere aerarium, quod si ambitione exhauserimus, per scelera supplendum erit. dedit tibi, Hortale, divus Augustus pecuniam, sed non compellatus nec ea lege, ut semper daretur. languescet alioqui industria, intendetur socordia, si nullus ex se metus aut spes, et securi omnes aliena subsidia exspectabunt, sibi ignavi, nobis graves.' haec atque talia, quamquam cum adsensu audita ab iis, quibus omnia principum, honesta atque inhonesta, laudare mos est, plures per silentium aut occultum murmur exceperere. sensitque Tiberius; et cum paulum reticuisset, Hortalo se respondisse ait: ceterum si patribus videretur, daturum liberis eius ducena sestertia singulis, qui sexus virilis essent. egere alii grates: siluit Hortalus, pavore an avitae nobilitatis etiam inter

angustias fortunae retinens. neque miseratus est posthac Tiberius, quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam delaberetur.

39. Eodem anno mancipii unius audacia, ni mature subventum foret, discordiis armisque civilibus rem publicam perculisset. Postumi Agrippae servus, nomine Clemens, conperto fine Augusti 5 pergere in insulam Planasiam et fraude aut vi raptum Agrippam ferre ad exercitus Germanicos non servili animo concepit. ausa eius inpedivit tarditas onerariae navis: atque interim patrata caede ad maiora et magis praecipitia conversus 10 furatur cineres vectusque Cosam Etruriae promunturium ignotis locis sese abdit, donec crinem barbarumque promitteret: nam aetate et forma haud dissimili in dominum erat. tum per idoneos et secreti eius socios crebrescit vivere Agrippam, 15 occultis primum sermonibus, ut vetita solent, mox vago rumore apud inperitissimi cuiusque promptas aures aut rursus apud turbidos eoque nova cupientes. atque ipse adire municipia obscuro diei, neque propalam aspici neque diutius isdem locis, sed 20 quia veritas visu et mora, falsa festinatione et incertis valescunt, relinquebat famam aut praeveniebat.

40. Vulgabatur interim per Italiam servatum munere deum Agrippam, credebatur Romae; iamque Ostiam invectum multitudo ingens, iam in urbe clandestini coetus celebrabant, cum Tiberium 5 anceps cura distrahere, vine militum servum suum coërceret an inanem credulitatem tempore ipso vanescere sineret: modo nihil spernendum, modo

non omnia metuenda ambiguus pudoris ac metus reputabat. postremo dat negotium Sallustio Crispo. 10 ille e clientibus duos (quidam milites fuisse tradunt) deligit atque hortatur, simulata conscientia adeant, offerant pecuniam, fidem atque pericula polliceantur. exsequuntur ut iussum erat. dein speculati noctem incustoditam, accepta idonea 15 manu, vinctum clauso ore in Palatium traxere. percontanti Tiberio, quo modo Agrippa factus esset, respondisse fertur 'quo modo tu Caesar.' ut ederet socios subigi non potuit. nec Tiberius poenam eius palam ausus, in secreta Palatii parte interfici iussit corpusque clam auferri. et quamquam multi e domo 20 principis equitesque ac senatores sustentasse opibus, iuvisse consiliis dicerentur, haud quaesitum.

41. Fine anni arcus propter aedem Saturni ob recepta signa cum Varo amissa ductu Germanici, auspiciis Tiberii, et aedes Fortis Fortunae Tiberim 25 iuxta in hortis, quos Caesar dictator populo Romano legaverat, sacrarium genti Iuliae effigiesque 5 divo Augusto apud Bovillas dicantur.

C. Caelio L. Pomponio consulibus Germanicus Caesar a. d. VII. Kal. Iunias triumphavit de Cherscis Chattisque et Angrivariis quaeque aliae 10 nationes usque ad Albim colunt. vecta spolia; captivi, simulacra montium, fluminum, proeliorum; bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. augebat intuentium visus eximia ipsius species currusque quinque liberis onustus. 15 sed suberat occulta formido, reputantibus haud prosperum in Druso patre eius favorem vulgi,

avunculum eiusdem Marcellum flagrantibus plebis studiis intra iuventam ereptum, breves et infaustos populi Romani amores.

42. Ceterum Tiberius nomine Germanici trecentos plebi sestertios viritim dedit seque collegam consulatui eius destinavit. nec ideo sinceræ caritatis fidem adsecutus amoliri iuvenem specie honoris statuit struxitque causas aut forte oblatas arripuit. rex Archelaus quinquagesimum annum Cappadocia potiebatur, invisus Tiberio, quod eum Rhodi agentem nullo officio coluisset. nec id Archelaus per superbiam omiserat, sed ab intimis Augusti monitus, quia florente Gaio Caesare missoque ad res Orientis intuta Tiberii amicitia credebatur. ut versa Caesarum subole imperium adeptus est, elicit Archelaum matris litteris, quæ non dissimulatis filii offensionibus clementiam offerebat, si ad deprecandum veniret. ille ignarus doli vel, si intellegere crederetur, vim metuens in urbem properat; exceptusque immiti a principe et mox accusatus in senatu, non ob crimina quæ fingebantur, sed angore, simul fessus senio et quia regibus aequa, nedum infima insolita sunt, finem vitæ sponte an fato implevit. regnum in provinciam redactum est, fructibusque eius levari posse centesimæ vectigal professus Caesar ducentesimam in posterum statuit. per idem tempus Antiocho Commagenorum, Philopatore Cilicum regibus defunctis turbabantur nationes, plerisque Romanum, aliis regum imperium cupientibus; et provinciae

Suria atque Iudæa, fessæ oneribus, deminutionem tributi orabant.

43. Igitur hæc et de Armenia quæ supra memoravi apud patres disseruit, nec posse motum Orientem nisi Germanici sapientia componi: nam suam aetatem vergere, Drusi nondum satis adolevisse. tunc decreto patrum permissæ Germanico provinciae, quæ mari dividuntur, maiusque imperium, quoquo adisset, quam iis, qui sorte aut missu principis obtinerent. sed Tiberius demoverat Suria Creticum Silanum, per adfinitatem conexum Germanico, quia Silani filia Neroni vetustissimo liberorum eius pacta erat, praefeceratque Cn. Pisonem, ingenio violentum et obsequii ignarum, insita ferocia a patre Pisone, qui civili bello resurgentes in Africa partes acerrimo ministerio adversus Caesarem iuvit, mox Brutum et Cassium secutus concesso reditu petitione honorum abstinit, donec ultro ambiretur delatum ab Augusto consulatum accipere. sed praeter paternos spiritus uxoris quoque Plancinae nobilitate et opibus accendebatur; vix Tiberio concedere, liberos eius ut multum infra despectare. nec dubium habebat se delectum, qui Suriae imponeretur ad spes Germanici coercendas. credidere quidam data et a Tiberio occulta mandata; et Plancinam haud dubie Augusta monuit aemulatione muliebri Agrippinam insectari. divisa namque et discors aula erat tacitis in Drusum aut Germanicum studiis. Tiberius ut proprium et sui sanguinis Drusum fovebat; Germanico alienatio patrum amorem apud ceteros

30 auxerat, et quia claritudine materni generis anteibat, avum M. Antonium, avunculum Augustum ferens. contra in Druso proavus eques Romanus Pomponius Atticus dedecere Claudiorum imagines videbatur: et coniunx Germanici Agrippina fecunditate ac fama Liviam uxorem Drusi praecelebat. 35 sed fratres egregie concordēs et proximorum certaminibus inconcussi.

44. Nec multo post Drusus in Illyricum missus est, ut suesceret militiae studiaque exercitus pararet; simul iuvenem urbano luxu lascivientem melius in castris haberi Tiberius seque tutiorem 5 rebatur utroque filio legiones obtinente. sed Suebi praetendebantur auxilium adversus Cheruscos orantes; nam discessu Romanorum ac vacui externo metu gentis adsuetudine et tum aemulatione gloriae arma in se verterant. vis nationum, virtus ducum 10 in aequo; sed Maroboduum regis nomen invisum apud populares, Arminium pro libertate bellantem favor habebat.

45. Igitur non modo Cherusci sociique eorum, vetus Arminii miles, sumpsere bellum, sed e regno etiam Marobodui Suebae gentes, Semnones ac Langobardi, defecere ad eum. quibus additis praepollebat, ni Inguiomerus cum manu clientium ad 5 Maroboduum perfugisset, non aliam ob causam, quam quia fratris filio iuveni patruus senex parere dedignabatur. deriguntur acies, pari utrimque spe, nec, ut olim apud Germanos, vagis incursibus aut 10 disiectas per catervas: quippe longa adversum nos militia insueverant sequi signa, subsidiis firmari,

dicta imperatorum accipere. ac tunc Arminius equo conlustrans cuncta, ut quosque advectus erat, reciperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia 15 adhuc et tela Romanis derepta in manibus multorum ostentabat; contra fugacem Maroboduum appellans, proeliorum expertem, Hercyniae latebris defensum; ac mox per dona et legationes petivisse foedus, proditorem patriae, satellitem Caesaris, haud minus infensis animis exturbandum, quam 20 Varum Quintilium interfecerint. meminissent modo tot proeliorum, quorum eventu et ad postremum eiectis Romanis satis probatum, penes utros summa belli fuerit.

46. Neque Maroboduus iactantia sui aut probris in hostem abstinebat, sed Inguiomerum tenens illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta quae prospere ceciderint testabatur: recordem Arminium et rerum nescium alienam 5 gloriam in se trahere, quoniam tres vagas legiones et ducem fraudis ignarum perfidia deceperit, magna cum clade Germaniae et ignominia sua, cum coniunx, cum filius eius servitium adhuc tolerent. at se duodecim legionibus petitum duce Tiberio inli- 10 batam Germanorum gloriam servavisse, mox conditionibus aequis discessum; neque paenitere quod ipsorum in manu sit, integrum adversum Romanos bellum an pacem incruentam malint. his vocibus 15 instinctos exercitus propriae quoque causae stimulant, cum a Cheruscis Langobardisque pro antiquo decore aut recenti libertate et contra augendae dominationi certaretur. non alias maiore mole

concursum neque ambiguo magis eventu, fusis
 20 utrimque dextris cornibus; sperabaturque rursus
 pugna, ni Maroboduus castra in colles subduxisset.
 id signum percussus fuit; et transfugiis paulatim
 nudatus in Marcomanos concessit misitque
 25 legatos ad Tiberium oraturos auxilia. responsum
 est non iure eum adversus Cheruscas arma Romana
 invocare, qui pugnantis in eundem hostem
 Romanos nulla ope iuvisset. missus tamen Drusus,
 ut rettulimus, paci firmator.

47. Eodem anno duodecim celebres Asiae
 urbes conlapsae nocturno motu terrae, quo inpro-
 visior graviorque pestis fuit. neque solitum in tali
 casu effugium subveniebat, in aperta prorumpendi,
 5 quia diductis terris hauriebantur. sedisse immensos
 montes, visa in arduo quae plana fuerint, effulsisse
 inter ruinam ignes memorant. asperrima in Sar-
 dianos lues plurimum in eosdem misericordiae
 traxit: nam centiens sestertium pollicitus Caesar,
 10 et quantum aerario aut fisco pendebant, in quin-
 quennium remisit. Magnetes a Sipylo proximi
 damno ac remedio habiti. Temnios, Philadelpheno-
 nos, Aegeatas, Apollonidenses, quique Mosteni aut
 Macedones Hyrcani vocantur, et Hierocaesariam,
 15 Myrinam, Cymen, Tmolium levare idem in tempus
 tributis mittique ex senatu placuit, qui praesentia
 spectaret refoveretque. delectus est M. Ateius e
 praetoriis, ne consulari obtinente Asiam aemulatio
 inter pares et ex eo impedimentum oreretur.

48. Magnificam in publicum largitionem auxit
 Caesar haud minus grata liberalitate, quod bona

Aemiliae Musae, locupletis intestatae, petita in
 fiscum, Aemilio Lepido, cuius e domo videbatur,
 et Pantulei divitis equitis Romani hereditatem, 5
 quamquam ipse heres in parte legeretur, tradidit
 M. Servilio, quem prioribus neque suspectis tabu-
 lis scriptum compererat, nobilitatem utriusque pe-
 cunia iuvandam praefatus. neque hereditatem cuius-
 quam adiit nisi cum amicitia meruisset: ignotos et 10
 aliis infensos eoque principem nuncupantes procul
 arcebat. ceterum ut honestam innocentium pauper-
 tatem levavit, ita prodigos et ob flagitia egentes,
 Vibidium Virronem, Marium Nepotem, Appium Ap-
 pianum, Cornelium Sullam, Q. Vitellium movit 15
 senatu aut sponte cedere passus est.

49. Isdem temporibus deum aedes vetustate
 aut igni abolitas coeptasque ab Augusto dedicavit,
 Libero Liberaeque et Cereri iuxta circum maxi-
 mum, quam A. Postumius dictator voverat, eodem-
 que in loco aedem Florae ab Lucio et Marco 5
 Publiciis aedilibus constitutam, et Iano templum,
 quod apud forum holitorium C. Duilius struxerat,
 qui primus rem Romanam prospere mari gessit
 triumphumque navalem de Poenis meruit. Spei
 aedes a Germanico sacratur: hanc A. Atilius vo- 10
 verat eodem bello.

50. Adolescebat interea lex maiestatis. et
 Appuleiam Varillam, sororis Augusti neptem, quia
 probrosis sermonibus divum Augustum ac Tiberium
 et matrem eius inluserat Caesarique conexa adul-
 terio teneretur, maiestatis delator arcessebat. de 5
 adulterio satis caveri lege Iulia visum: maiestatis

crimen distingui Caesar postulavit damnarique, si qua de Augusto inreligiose dixisset: in se iacta nolle ad cognitionem vocari. interrogatus a consule, quid de iis censeret, quae de matre eius locuta secus argueretur, reticuit; dein proximo senatus die illius quoque nomine oravit, ne cui verba in eam quoquo modo habita crimini forent. liberavitque Appuleiam lege maiestatis: adulterii graviorem poenam deprecatus, ut exemplo maiorum propinquis suis ultra ducentesimum lapidem removeretur suasit. adultero Manlio Italia atque Africa interdictum est.

51. De praetore in locum Vipstani Galli, quem mors abstulerat, subrogando certamen incessit. Germanicus atque Drusus (nam etiam tum Romae erant) Haterium Agrippam propinquum Germanici fovebant: contra plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis praepolleret, quod lex iubebat. laetabatur Tiberius, cum inter filios eius et leges senatus disceptaret. victa est sine dubio lex, sed neque statim et paucis suffragiis, quo modo etiam, cum valerent, leges vincebantur.

52. Eodem anno coeptum in Africa bellum, duce hostium Tacfarinate. is natione Numida, in castris Romanis auxiliaria stipendia meritis, mox desertor, vagos primum et latrociniis suetos ad praedam et raptus congregare, dein more militiae per vexilla et turmas componere, postremo non inconditae turbae, sed Musulamiorum dux haberi. valida ea gens et solitudinibus Africae propinqua, nullo etiam tum urbium cultu, cepit arma Mauros-

que accolas in bellum traxit: dux et his, Mazippa. 10
divisusque exercitus, ut Tacfarinas lectos viros et Romanum in modum armatos castris attineret, disciplinae et imperiis suesceret, Mazippa levi cum copia incendia et caedes et terrorem circumferret. 15
compulerantque Cinithios, haud sperendam nationem, in eadem, cum Furius Camillus pro consule Africae legionem et quod sub signis sociorum in unum conductos ad hostem duxit, modicam manum, si multitudinem Numidarum atque Mauro- 20
rum spectares; sed nihil aequae cavebatur quam ne bellum metu eluderent: spe victoriae inducti sunt ut vincerentur. igitur legio medio, leves cohortes duaeque alae in cornibus locantur. nec Tacfarinas pugnam detrectavit. fusi Numidae, multosque post annos Furio nomini partum decus militiae. nam post illum reciperatorem urbis filium- 25
que eius Camillum penes alias familias imperatoria laus fuerat; atque hic, quem memoramus, bellorum expers habebatur. eo pronior Tiberius res gestas apud senatum celebravit; et decrevere patres 30
triumphalia insignia, quod Camillo ob modestiam vitae impune fuit.

53. Sequens annus Tiberium tertium, Germanicum iterum consules habuit. sed eum honorem Germanicus iniit apud urbem Achaiae Nicopolim, quo venerat per Illyricam oram viso fratre Druso in Delmatia agente, Hadriatici ac mox Ionii maris 5
adversam navigationem perpessus. igitur paucos dies insumpsit reficiendae classi; simul sinus Actiaca victoria inclutos et sacratas ab Augusto

manubias castraque Antonii cum recordatione maiorum suorum adiit. namque ei, ut memoravi, avunculus Augustus, avus Antonius erant, magnaque illic imago tristium laetorumque. hinc ventum Athenas, foederique sociae et vetustae urbis datum, ut uno lictore uteretur. excepere Graeci quae sitissimis honoribus, vetera suorum facta dictaque praeferebant, quo plus dignationis adulatio haberet.

54. Petita inde Euboea tramisit Lesbum, ubi Agrippina novissimo partu Iuliam edidit. tum extrema Asiae Perinthumque ac Byzantium, Thraecias urbes, mox Propontidis angustias et os Ponticum intrat, cupidine veteres locos et fama celebratos noscendi; pariterque provincias internis certaminibus aut magistratum iniuriis fessas refovebat. atque illum in regressu sacra Samothracum visere nitentem obvii aquilones depulere. igitur adito Ilio quaeque ibi varietate fortunae et nostri origine veneranda, relegit Asiam adpellitque Colophona, ut Clarii Apollinis oraculo uteretur. non femina illic, ut apud Delphos, sed certis e familiis et ferme Mileto accitus sacerdos numerum modo consultantium et nomina audit; tum in specum degressus, hausta fontis arcani aqua, ignarus plerumque litterarum et carminum edit responsa versibus compositis super rebus, quas quis mente concepit. et ferebatur Germanico per ambages, ut mos oraculis, maturum exitum cecinisse.

55. At Cn. Piso, quo properantius destinata inciperet, civitatem Atheniensium turbido incessu

exterritam oratione saeva increpat, oblique Germanicum perstringens, quod contra decus Romani nominis non Athenienses tot cladibus extinctos, sed conluviem illam nationum comitate nimia coluisset: hos enim esse Mithridatis adversus Sullam, Antonii adversus divum Augustum socios. etiam vetera obiectabat, quae in Macedones inprosperare, violenter in suos fecissent, offensus urbi propria quoque ira, quia Theophilum quendam Aeo iudicio falsi damnatum precibus suis non concederent. exim navigatione celeri per Cycladas et compendia maris adsequitur Germanicum apud insulam Rhodum, haud nescium quibus insectationibus petitus foret: sed tanta mansuetudine agebat, ut, cum orta tempestas raperet in abrupta possetque interitus inimici ad casum referri, miserit triremis, quarum subsidio discrimini eximeretur. neque tamen mitigatus Piso, et vix diei moram perpessus linquit Germanicum praeventitque. et postquam Suriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infimos manipularium iuvando, cum veteres centuriones, severos tribunos demoveret locaque eorum clientibus suis vel deterrimo cuique attribueret, desidiam in castris, licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eo usque corruptionis proventus est, ut sermone vulgi parens legionum haberetur. nec Plancina se intra decora feminis tenebat, sed exercitio equitum, decursibus cohortium interesse, in Agrippinam, in Germanicum contumelias iacere, quibusdam etiam honorum militum ad mala obsequia promptis, quod haud invito im-

peratore ea fieri occultus rumor incedebat. nota
 35 haec Germanico, sed praeverti ad Armenios in-
 stantior cura fuit.

56. Ambigua gens ea antiquitus hominum in-
 geniis et situ terrarum, quoniam nostris provinciis
 late praetenta penitus ad Medos porrigitur; maxi-
 misque imperiis interiecti et saepius discordes
 5 sunt, adversus Romanos odio et in Parthum in-
 vidia. regem illa tempestate non habebant, amoto
 Vonone: sed favor nationis inclinabat in Zenonem,
 Polemonis regis Pontici filium, quod is prima ab
 infantia instituta et cultum Armeniorum aemula-
 10 tus, venatu epulis et quae alia barbari celebrant,
 proceres plebemque iuxta devinxerat. igitur Ger-
 manicus in urbe Artaxata adprobantibus nobiles,
 circumfusa multitudine, insigne regium capiti eius
 imposuit. ceteri venerantes regem Artaxiam con-
 15 salutavere, quod illi vocabulum indiderant ex no-
 mine urbis. at Cappadoces in formam provinciae
 redacti Q. Veranium legatum accepere; et quae-
 dam ex regiis tributis deminuta, quo mitius Ro-
 manum imperium speraretur. Commagenis Q. Ser-
 20 vaeus praepositus, tum primum ad ius praetoris
 translatis.

57. Cunctaque socialia prospere composita non
 ideo laetum Germanicum habebant ob superbiam
 Pisonis, qui iussus partem legionum ipse aut per
 filium in Armeniam ducere utrumque neglexerat.
 5 Cyrrum demum apud hiberna decumae legionis con-
 venire, firmato vultu, Piso adversus metum, Ger-
 manicus, ne minari crederetur; et erat, ut rettuli,

clementior. sed amici accendendis offensionibus
 callidi intendere vera, adgerere falsa ipsumque et
 Plancinam et filios variis modis criminari. postremo 10
 paucis familiarium adhibitis sermo coeptus a Cae-
 sare, qualem ira et dissimulatio gignit, responsum
 a Pisone precibus contumacibus; discesseruntque
 apertis odiis. post quae rarus in tribunali Caesaris
 Piso, et si quando adsideret, atrox ac dissentire 15
 manifestus. vox quoque eius audita est in convi-
 vio, cum apud regem Nabataeorum coronae aureae
 magno pondere Caesari et Agrippinae, leves Pisoni
 et ceteris offerrentur, principis Romani, non Parthi
 regis filio eas epulas dari; abiecitque simul coro- 20
 nam et multa in luxum addidit, quae Germanico
 quamquam acerba tolerabantur tamen.

58. Inter quae ab rege Parthorum Artabano
 legati venire. miserat amicitiam ac foedus memo-
 raturos, et cupere renovari dextras, daturumque
 honori Germanici, ut ripam Euphratis accederet:
 petere interim, ne Vonones in Suria haberetur neu 5
 proceres gentium propinquis nuntiis ad discordias
 traheret. ad ea Germanicus de societate Romano-
 rum Parthorumque magnifice, de adventu regis et
 cultu sui cum decore ac modestia respondit. Vo-
 nones Pompeiopolim, Ciliciae maritimam urbem, 10
 amotus est. datum id non modo precibus Artabani,
 sed contumeliae Pisonis, cui gratissimus erat ob
 plurima officia et dona, quibus Plancinam devin-
 xerat.

59. M. Silano L. Norbano consulibus Ger-
 manicus Aegyptum proficiscitur cognoscendae an-

tiquitatis. sed cura provinciae praetendebatur, levavitque apertis horreis pretia frugum multaue in vulgus grata usurpavit: sine milite incedere, pedibus intectis et pari cum Graecis amictu, P. Scipionis aemulatione, quem eadem factitavisse apud Siciliam, quamvis flagrante adhuc Poenorum bello, accepimus. Tiberius cultu habituque eius lenibus verbis perstricto, acerrime inerepuit, quod contra instituta Augusti non sponte principis Alexandriam introisset. nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis nisi permissu ingredi senatoribus aut equitibus Romanis inlustribus, seposuit Aegyptum, ne fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam claustraque terrae ac maris quamvis levi praesidio adversum ingentes exercitus insedisset.

60. Sed Germanicus nondum comperto perfectionem eam incusari Nilo subvehebatur, orsus oppido a Canopo. condidere id Spartani ob sepultum illic rectorem navis Canopum, qua tempestate Menelaus Graeciam repetens diversum ad mare terramque Libyam deiectus est. inde proximum amnis os dicatum Herculi, quem indigenae ortum apud se et antiquissimum perhibent eosque, qui postea pari virtute fuerint, in cognomentum eius adscitos; mox visit veterum Thebarum magna vestigia. et manebant structis molibus litterae Aegyptiae, priorem opulentiam complexae: iussusque e senioribus sacerdotum patrium sermonem interpretari, referebat habitasse quondam septingenta milia aetate militari, atque eo cum exercitu regem Rhamsen Libya Aethiopia Medisque et Persis

et Bactriano ac Scytha potitum quasque terras Suri Armeniique et contigui Cappadoces colunt, inde Bithynum, hinc Lycium ad mare imperio tenuisse. legebantur et indicta gentibus tributa, pondus argenti et auri, numerus armorum equorumque et dona templis ebur atque odores, quasque copias frumenti et omnium utensilium quaeque natio penderet, haud minus magnifica, quam nunc vi Parthorum aut potentia Romana iubentur.

61. Ceterum Germanicus aliis quoque miraculis intendit animum, quorum praecipua fuere Memnonis saxea effigies, ubi radiis solis icta est, vocalem sonum reddens, disiectasque inter et vix pervias arenas instar montium eductae pyramides certamine et opibus regum, lacusque effossa humo, superfluentis Nili receptacula; atque alibi angustiae et profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis. exim ventum Elephantinen ac Syenen, claustra olim Romani imperii, quod nunc rubrum ad mare patescit.

62. Dum ea aestas Germanico plures per provincias transigitur, haud leve decus Drusus quaesivit inliciens Germanos ad discordias utque fracto iam Maroboduo usque in exitium insistere. erat inter Gotones nobilis iuvenis nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui et tunc dubiis rebus eius ultionem ausus. is valida manu fines Marcomanorum ingreditur corruptisque primoribus ad societatem inrumpit regiam castellumque iuxta situm. veteres illic Sueborum praedae et nostris e provinciis lixae ac negotiatores re-

perti, quos ius commercii, dein cupido augendi pecuniam, postremo oblivio patriae suis quemque ab sedibus hostilem in agrum transtulerat.

63. Maroboduo undique deserto non aliud subsidium quam misericordia Caesaris fuit. transgressus Danuvium, qua Noricam provinciam praefluit, scripsit Tiberio non ut profugus aut supplex, 5 sed ex memoria prioris fortunae: nam multis nationibus clarissimum quondam regem ad se vocantibus Romanam amicitiam praetulisse. responsum a Caesare tutam ei honoratamque sedem in Italia fore, si maneret: sin rebus eius aliud conduceret, 10 abiturum fide qua venisset. ceterum apud senatum disseruit non Philippum Atheniensibus, non Pyrrum aut Antiochum populo Romano perinde metuendos fuisse. exstat oratio, qua magnitudinem viri, violentiam subiectarum ei gentium et quam propin- 15 quus Italiae hostis, suaque in destruendo eo consilia extulit. et Maroboduus quidem Ravennae habitus, si quando insolescerent Suebi, quasi rediturus in regnum ostentabatur: sed non excessit Italia per duodeviginti annos consenuitque multum 20 imminuta claritate ob nimiam vivendi cupidinem. idem Catualdae casus neque aliud perfugium. pulsus haud multo post Hermundurorum opibus et Vibilio duce receptusque Forum Iulium, Narbonensis Galliae coloniam, mittitur. barbari utrum- 25 que comitati, ne quietas provincias immixti turbarent, Danuvium ultra inter flumina Marum et Cusum locantur, dato rege Vannio gentis Quadorum.

64. Simul nuntiato regem Artaxian Armeniis a Germanico datum, decrevere patres ut Germanicus atque Drusus ovantes urbem introirent. structi et arcus circum latera templi Martis Ultoris cum effigie Caesarum, laetiore Tiberio, quia 5 pacem sapientia firmaverat, quam si bellum per acies confecisset. igitur Rhescuporim quoque, Thraeciae regem, astu adgreditur. omnem eam nationem Rhoemetalces tenuerat; quo defuncto Augustus partem Thraecum Rhescuporidi fratri eius, 10 partem filio Cotyi permisit. in ea divisione arva et urbes et vicina Graecis Cotyi, quod incultum, ferox, adnexum hostibus, Rhescuporidi cessit: ipsorumque regum ingenia, illi mite et amoenum, 15 huic atrox, avidum et societatis inpatiens erat. sed primo subdola concordia egere: mox Rhescuporis egredi fines, vertere in se Cotyi data et resistenti vim facere, cunctanter sub Augusto, quem auctorem utriusque regni, si sperneretur, vindicem metuebat. enimvero audita mutatione 20 principis inmittere latronum globos, excindere castella, causas bello.

65. Nihil aeque Tiberium anxium habebat, quam ne composita turbarentur. deligit centurionem, qui nuntiaret regibus ne armis disceptarent; statimque a Cotye dimissa sunt quae paraverat 5 auxilia. Rhescuporis ficta modestia postulat eundem in locum coiretur: posse de controversiis conloquio transigi. nec diu dubitatum de tempore, loco, dein condicionibus, cum alter facilitate, alter fraude cuncta inter se concederent acciperentque.

10 Rhescuporis sanciendo, ut dictitabat, foederi con-
vivium adicit, tractaque in multam noctem laetitia
per epulas ac vinolentiam incautum Cotyn et, post-
quam dolum intellexerat, sacra regni, eiusdem
familiae deos et hospitalis mensas obtestantem
15 catenis onerat. Thraeciaque omni potitus scripsit
ad Tiberium structas sibi insidias, praeventum
insidiatorem; simul bellum adversus Bastarnas
Scythasque praetendens novis peditum et equi-
tum copiis sese firmabat. molliter rescriptum, si
20 fraus abesset, posse eum innocentiae fidere; cete-
rum neque se neque senatum nisi cognita causa
ius et iniuriam discreturos: proinde tradito Cotye
veniret transferretque invidiam criminis.

66. Eas litteras Latinius Pandusa pro prae-
tore Moesiae cum militibus, quis Cotys traderetur,
in Thraeciam misit. Rhescuporis inter metum et
iram cunctatus maluit patrati quam incepti faci-
5 noris reus esse: occidi Cotyn iubet mortemque
sponte sumptam ementitur. nec tamen Caesar
placitas semel artis mutavit, sed defuncto Pan-
dusa, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat,
Pomponium Flaccum, veterem stipendiis et arta
10 cum rege amicitia eoque accommodatiorem ad
fallendum, ob id maxime Moesiae praefecit.

67. Flaccus in Thraeciam transgressus per
ingentia promissa quamvis ambiguum et scelera
sua reputantem perpulit ut praesidia Romana
intraret. circumdata hinc regi specie honoris
5 valida manus, tribunisque et centuriones monen-
do, suadendo, et quanto longius abscedebatur,

apertiore custodia, postremo gnarum necessitatis
in urbem traxere. accusatus in senatu ab uxore
Cotyis damnatur, ut procul regno teneretur. Thrae-
cia in Rhoemetalcen filium, quem paternis con-
10 siliis adversatum constabat, inque liberos Cotyis
dividitur; iisque nondum adultis Trebellenus Rufus
praetura functus datur, qui regnum interim trac-
taret, exemplo quo maiores M. Lepidum Ptolemaei
liberis tutorem in Aegyptum miserant. Rhescuporis
15 Alexandriam devectus atque illic fugam temptans
an ficto crimine interfecitur.

68. Per idem tempus Vonones, quem amotum
in Ciliciam memoravi, corruptis custodibus effugere
ad Armenios, inde Albanos Heniochosque et con-
sanguineum sibi regem Scytharum conatus est.
specie venandi omissis maritimis locis avia sal-
5 tuum petiit, mox pernicitate equi ad amnem Pyra-
mum contendit, cuius pontes accolae ruperant au-
dita regis fuga; neque vado penetrari poterat.
igitur in ripa fluminis a Vibio Frontone praefecto
equitum vincitur, mox Remmius evocatus, priori
10 custodiae regis adpositus, quasi per iram gladio
eum transigit. unde maior fides conscientia sce-
leris et metu indicii mortem Vononi inlatam.

69. At Germanicus Aegypto remeans cuncta,
quae apud legiones aut urbes iusserat, abolita
vel in contrarium versa cognoscit. hinc graves in
Pisonem contumeliae, nec minus acerba quae ab
illo in Caesarem intentabantur. dein Piso abire
5 Suria statuit. mox adversa Germanici valetudine
detentus, ubi recreatum accepit votaque pro inco-

lumitate solvebantur, admotas hostias, sacrificalem
 apparatus, festam Antiochensium plebem per lic-
 10 tores proturbat. tum Seleuciam degreditur, oppe-
 riens aegritudinem, quae rursus Germanico acci-
 derat. saevam vim morbi augebat persuasio veneni
 a Pisone accepti; et reperiebantur solo ac parie-
 15 tibus erutae humanorum corporum reliquiae, car-
 mina et devotiones et nomen Germanici plumbeis
 20 tabulis insculptum, semusti cineres ac tabo obliti
 aliaque malefica, quis creditur animas numinibus
 infernis sacrari. simul missi a Pisone incusaban-
 tur ut valetudinis adversa rimantes.

70. Ea Germanico haud minus ira quam per
 metum accepta. si limen obsideretur, si effunden-
 dus spiritus sub oculis inimicorum foret, quid
 deinde miserrimae coniugi, quid infantibus liberis
 5 eventurum? lenta videri veneficia: festinare et
 urgere, ut provinciam, ut legiones solus habeat. sed
 non usque eo defectum Germanicum, neque praemia
 caedis apud interfectorem mansura. componit epistu-
 10 las, quis amicitiam ei renuntiabat: addunt plerique
 iussum provincia decedere. nec Piso moratus ultra
 navis solvit, moderabaturque cursui, quo propius
 regrederetur, si mors Germanici Suriam aperuisset.

71. Caesar paulisper ad spem erectus, dein
 fesso corpore, ubi finis aderat, adsistentes amicos
 in hunc modum adloquitur: 'si fato concederem,
 iustus mihi dolor etiam adversus deos esset, quod
 5 me parentibus liberis patriae intra iuventam prae-
 maturo exitu raperent: nunc scelere Pisonis et
 Plancinae interceptus ultimas preces pectoribus

vestris relinquo: referatis patri ac fratri, quibus
 acerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis circum-
 ventus miserrimam vitam pessima morte finierim. 10
 si quos spes meae, si quos propinquus sanguis,
 etiam quos invidia erga viventem movebat, inlacri-
 mabunt quondam florentem et tot bellorum super-
 stitem muliebri fraude cecidisse. erit vobis locus
 querendi apud senatum, invocandi leges. non hoc 15
 praecipuum amicorum munus est, prosequi defunc-
 tum ignavo questu, sed quae voluerit meminisse,
 quae mandaverit exsequi. flebunt Germanicum
 etiam ignoti: vindicabitis vos, si me potius quam
 fortunam meam fovebatis. ostendite populo Romano 20
 divi Augusti neptem eandemque coniugem meam,
 numerate sex liberos. misericordia cum accusanti-
 bus erit, fingentibusque scelestam mandata aut non
 credent homines aut non ignoscent.' iuravere
 amici, dextram morientis contingentes, spiritum 25
 ante quam ultionem amissuros.

72. Tum ad uxorem versus per memoriam
 sui, per communes liberos oravit, exueret ferociam,
 saevienti fortunae submitteret animum, neu re-
 gressa in urbem aemulatione potentiae validiores
 irritaret. haec palam et alia secreto, per quae 5
 ostendere credebatur metum ex Tiberio. neque
 multo post exstinguitur, ingenti luctu provinciae
 et circumiacentium populorum. indolere exterae
 nationes regesque: tanta illi comitas in socios, man-
 10 suetudo in hostis; visuque et auditu iuxta venera-
 bilis, cum magnitudinem et gravitatem summae for-
 tunae retineret, invidiam et adrogantiam effugerat.

73. Funus sine imaginibus et pompa per laudes ac memoriam virtutum eius celebre fuit. et erant qui formam, fortunam, aetatem, genus mortis ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interit, magni Alexandri fatis adaequarent. 5 nam utrumque corpore decoro, genere insigni, haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis externas inter gentes occidisse: sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, uno 10 matrimonio, certis liberis egisse, neque minus proliatorem, etiam si temeritas afuerit praepeditusque sit percussas tot victoriis Germanias servitio premere. quod si solus arbiter rerum, si iure et nomine regio fuisset, tanto promptius adsecuturum gloriam militiae, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus praestitisset. corpus 15 antequam cremaretur nudatum in foro Antiochen-sium, qui locus sepulturae destinabatur, praetuleritne veneficii signa, parum constitit; nam ut 20 quis misericordia in Germanicum et praesumpta suspicione aut favore in Pisonem pronior, diversi interpretabantur.

74. Consultatum inde inter legatos quique alii senatorum aderant, quisnam Suriae praeficeretur. et ceteris modice nisis, inter Vibium Marsum et Cn. Sentium diu quaesitum: dein Marsus 5 seniori et acrius tendenti Sentio concessit. isque infamem veneficiis ea in provincia et Plancinae perccaram nomine Martinam in urbem misit, postulantibus Vitellio ac Veranio ceterisque, qui cri-

mina et accusationem tamquam adversus receptos iam reos instruebant. 10

75. At Agrippina, quamquam defessa luctu et corpore aegro, omnium tamen quae ultionem morarentur intolerans, ascendit classem cum cineribus Germanici et liberis, miserantibus cunctis, quod femina nobilitate princeps, pulcherrimo modo 5 matrimonio inter venerantis gratantisque aspici solita, tunc feralis reliquias sinu ferret, incerta ultionis, anxia sui et infelici fecunditate fortunae totiens obnoxia. Pisonem interim apud Coum insulam nuntius adsequitur excessisse Germanicum. 10 quo intemperanter accepto caedit victimas, adit templa, neque ipse gaudium moderans et magis insolescente Plancina, quae luctum amissae sororis tum primum laeto cultu mutavit.

76. Adfluebant centuriones monebantque prompta illi legionum studia: repeteret provinciam non iure ablatam et vacuum. igitur quid agendum consultantibus M. Piso filius properandum in urbem censebat: nihil adhuc inexpiabile admissum, 5 neque suspiciones inbecillas aut inania famae pertimescenda. discordiam erga Germanicum odio fortasse dignam, non poena; et ademptione provinciae satis factum inimicis. quod si regrederetur, obsistente Sentio civile bellum incipi; nec 10 duraturos in partibus centuriones militesque, apud quos recens imperatoris sui memoria et penitus infixus in Caesares amor praevaleret.

77. Contra Domitius Celer, ex intima eius amicitia, disseruit utendum eventu: Pisonem, non

Sentium Suriae praepositum; huic fascēs et ius praetoris, huic legiones datas. si quid hostile ingruat, quem iustius arma oppositurum, quam qui legati auctoritatem et propria mandata acceperit? relinquendum etiam rumoribus tempus, quo senescant: plerumque innocentes recenti invidiae in-pares. at si teneat exercitum, augeat vires, multa, quae provideri non possint, fortuito in melius casura. an festinamus cum Germanici cineribus adpellere, ut te inauditum et indefensum planctus Agrippinae ac vulgus imperitum primo rumore rapiant? est tibi Augustae conscientia, est Caesaris favor, sed in occulto; et perisse Germanicum nulli iactantius maerent quam qui maxime laetantur.

78. Haud magna mole Piso, promptus ferocibus, in sententiam trahitur missisque ad Tiberium epistulis incusat Germanicum luxus et superbiae; seque pulsum, ut locus rebus novis patefieret, curam exercitus eadem fide qua tenuerit repetivisse. simul Domitium inpositum triremi vitare litorum oram praeterque insulas lato mari pergere in Suriam iubet. concurrentes desertores per manipulos componit, armat lixas traiectisque in continentem navibus vexillum tironum in Suriam euntium intercipit, regulis Cilicum ut se auxiliis iuvarent scribit, haud ignavo ad ministeria belli iuvene Pisone, quamquam suscipiendum bellum abnuisset.

79. Igitur oram Lyciae ac Pamphyliae praeregentes, obviis navibus quae Agrippinam vehe-

bant, utrimque infensi arma primo expediere: dein mutua formidine non ultra iurgium processum est, Marsusque Vibius nuntiavit Pisoni Romam ad dicendam causam veniret. ille eludens respondit adfuturum, ubi praetor, qui de veneficiis quaereret, reo atque accusatoribus diem prodixisset. interim Domitius Laodiciam urbem Suriae adpulsus, cum hiberna sextae legionis peteret, quod eam maxime novis consiliis idoneam rebatur, a Pacuvio legato praevenitur. id Sentius Pisoni per litteras aperit monetque ne castra corruptoribus, ne provinciam bello temptet. quosque Germanici memores aut inimicis eius adversos cognoverat, contrahit, magnitudinem imperatoris identidem ingerens et rem publicam armis peti; ducitque validam manum et proelio paratam.

80. Nec Piso, quamquam coepta secus cadebant, omisit tutissima e praesentibus, sed castellum Ciliciae munitum admodum, cui nomen Celenderis, occupat; nam admixtis desertoribus et tirone nuper intercepto suisque et Plancinae servitiis auxilia Cilicum, quae reguli miserant, in numerum legionis composuerat. Caesarisque se legatum testabatur provincia, quam is dedisset, arceri, non a legionibus (earum quippe accitu venire), sed a Sentio privatum odium falsis criminibus tegente consistenter in acie, non pugnaturis militibus, ubi Pisonem ab ipsis parentem quondam appellatum, si iure ageretur, potiozem, si armis, non invalidum vidissent. tum pro munimentis castelli manipulos explicat, colle arduo et derupto; nam cetera mari

cinguntur. contra veterani ordinibus ac subsidiis instructi: hinc militum vis, inde locorum asperitas, sed non animus, non spes, ne tela quidem nisi agrestia aut subitum in usum properata. ut venere in manus, non ultra dubitatum, quam dum Romanae cohortes in aequum eniterentur: vertunt terga Cilices seque castello claudunt.

81. Interim Piso classem haud procul opperientem adpugnare frustra temptavit; regressusque et pro muris, modo semet adffictando, modo singulos nomine ciens, praemiis vocans, seditionem coeptabat, adeoque commoverat, ut signifer legionis sextae signum ad eum transtulerit. tum Sentius occanere cornua tubasque et peti aggerem, erigi scalas iussit, ac promptissimum quemque succedere, alios tormentis hastas saxa et faces ingerere. tandem victa pertinacia Piso oravit, ut traditis armis maneret in castello, dum Caesar, cui Suriam permetteret, consulitur. non receptae condiciones, nec aliud quam naves et tutum in urbem iter concessum est.

82. At Romae, postquam Germanici valetudo percrebruit cunctaque ut ex longinquo aucta in deterius adferebantur, dolor ira, et erumpebant questus. ideo nimirum in extremas terras relegatum, ideo Pisoni permissam provinciam; hoc egisse secretos Augustae cum Plancina sermones. vera prorsus de Druso seniores locutos: displicere regnantibus civilia filiorum ingenia, neque ob aliud interceptos, quam quia populum Romanum aequo iure complecti reddita libertate agitaverint. hos

vulgi sermones audita mors adeo incendit, ut ante edictum magistratum, ante senatus consultum sumpto iustitio desererentur fora, clauderentur domus. passim silentia et gemitus, nihil compositum in ostentationem; et quamquam neque insignibus lugentium abstinerent, altius animis mae-
reabant. forte negotiatores, vivente adhuc Germanico Suria egressi, laetiora de valetudine eius attulere. statim credita, statim vulgata sunt: ut quisque obvius, quamvis leviter audita in alios atque illi in plures cumulata gaudio transferunt. cursant per urbem, moliuntur templorum fores; iuvat credulitatem nox et promptior inter tenebras adfirmatio. nec obstitit falsis Tiberius, donec tempore ac spatio vanescerent: et populus quasi rursus ereptum acrius doluit.

83. Honores, ut quis amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti decretique: ut nomen eius Saliari carmine caneretur; sedes curules sacerdotum Augustalium locis superque eas querceae coronae statuerentur; ludos circenses eburna effigies praeiret, neve quis flamen aut augur in locum Germanici nisi gentis Iuliae crearetur. arcus additi Romae et apud ripam Rheni et in monte Suriae Amano, cum inscriptione rerum gestarum ac mortem ob rem publicam obisse. sepulcrum Antiochiae, ubi crematus, tribunal Epidaphnae, quo in loco vitam finierat. statuarum locorumve, in quis coleretur, haud facile quis numerum inierit. cum censeretur clipeus auro et magnitudine insignis inter auctores eloquentiae, adseveravit Tiberius

solitum paremque ceteris dicaturum: neque enim eloquentiam fortuna discerni, et satis inlustre, si veteres inter scriptores haberetur. equester ordo cuneum Germanici appellavit, qui iuniorum dice-
 20 batur, instituitque uti turmae idibus Iuliis imaginem eius sequerentur. pleraque manent: quaedam statim omissa sunt aut vetustas oblitteravit.

84. Ceterum recenti adhuc maestitia soror Germanici Livia, nupta Druso, duos virilis sexus simul enixa est. quod rarum laetumque etiam modicis penetibus tanto gaudio principem adfecit, ut
 5 non temperaverit quin iactaret apud patres, nulli ante Romanorum eiusdem fastigii viro geminam stirpem editam: nam cuncta, etiam fortuita, ad gloriam vertebat. sed populo tali in tempore id quoque dolorem tulit, tamquam auctus liberis Dru-
 10 sus domum Germanici magis urgeret.

85. Eodem anno gravibus senatus decretis libido feminarum coercita cautumque, ne quae-
 stum corpore faceret cui avus aut pater aut maritus eques Romanus fuisset. nam Vistilia praetoria
 5 familia genita licentiam stupri apud aediles vulgaverat, more inter veteres recepto, qui satis poenarum adversum impudicas in ipsa professione flagitii credebant. exactum et a Titidio Labeone,
 Vistiliae marito, cur in uxore delicti manifesta
 10 ultionem legis omisisset. atque illo praetendente sexaginta dies ad consultandum datos necdum praeterisse, satis visum de Vistilia statuere; eaque in insulam Seriphon abdita est. actum et de sacris Aegyptiis Iudaicisque pellendis factumque patrum

consultum, ut quattuor milia libertini generis ea
 15 superstitione infecta, quis idonea aetas, in insulam Sardiniam veherentur, coercendis illic latrociniiis et, si ob gravitatem caeli interissent, vile damnum; ceteri cederent Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent. 20

86. Post quae rettulit Caesar capiendam virginem in locum Occiae, quae septem et quinquaginta per annos summa sanctimonia Vestalibus sacris praesederat; egitque grates Fonteio Agrippae et Domitio Pollioni, quod offerendo filias de
 5 officio in rem publicam certarent. praelata est Pollionis filia, non ob aliud quam quod mater eius in eodem coniugio manebat; nam Agrippa discidio domum imminuerat. et Caesar quamvis posthabitam deciens sestertii dote solatus est. 10

87. Saevitiam annonae incusante plebe statuit frumento pretium, quod emptor penderet, binosque nummos se additurum negotiatoribus in singulos modios. neque tamen ob ea parentis patriae delatum et antea vocabulum adsumpsit, acerbeque in-
 5 crepuit eos, qui divinas occupationes ipsumque dominum dixerant. unde angusta et lubrica oratio sub principe, qui libertatem metuebat, adulationem oderat.

88. Reperio apud scriptores senatoresque eorundem temporum Adgandestrii principis Chattorum lectas in senatu litteras, quibus mortem Arminii promittebat, si patrandae neci venenum mitteretur; responsumque esse non fraude neque
 5 occultis, sed palam et armatum populum Romanum

hostes suos ulcisci. qua gloria aequabat se Tiberius
 priscis imperatoribus, qui venenum in Pyrrum regem
 vetuerant prodiderantque. ceterum Arminius abs-
 10 cedentibus Romanis et pulso Maroboduo regnum
 adfectans libertatem popularium adversam habuit,
 petitusque armis cum varia fortuna certaret, dolo
 propinquorum cecidit: liberator haud dubie Ger-
 maniae et qui non primordia populi Romani, sicut
 15 alii reges ducesque, sed florentissimum imperium
 laccessierit, proeliis ambiguus, bello non victus.
 septem et triginta annos vitae, duodecim potentiae
 explevit, caniturque adhuc barbaras apud gentes,
 Graecorum annalibus ignotus, qui sua tantum mi-
 20 rantur, Romanis haud perinde celebris, dum vetera
 extollimus recentium incuriosi.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER III.

1. Nihil intermissa navigatione hiberni maris
 Agrippina Corcyram insulam advehitur, litora Ca-
 labriae contra sitam. illic paucos dies componendo
 animo insumit, violenta luctu et nescia tolerandi.
 interim adventu eius audito intimus quisque ami- 5
 corum et plerique militares, ut quique sub Ger-
 manico stipendia fecerant, multique etiam ignoti
 vicinis e municipiis, pars officium in principem
 rati, plures illos secuti, ruere ad oppidum Brun-
 disium, quod naviganti celerrimum fidissimumque 10
 adpulsu erat. atque ubi primum ex alto visa clas-
 sis, complentur non modo portus et proxima maris,
 sed moenia ac tecta, quaque longissime prospec-
 tari poterat, maerentium turba et rogitantium inter
 se, silentione an voce aliqua egredientem excipe- 15
 rent. neque satis constabat quid pro tempore foret,
 cum classis paulatim successit, non alacri, ut ad-
 solet, remigio, sed cunctis ad tristitiam compo-
 sitis. postquam duobus cum liberis, feralem urnam
 tenens, egressa navi defixit oculos, idem omnium 20
 gemitus; neque discerneres proximos alienos, vi-
 rorum feminarumve planctus, nisi quod comitatum

Agrippinae longo maerore fessum obvii et recentes in dolore anteibant.

2. Miserat duas praetorias cohortes Caesar, addito ut magistratus Calabriae Apulique et Campani suprema erga memoriam filii sui munia fungerentur. igitur tribunorum centurionumque umeris
5 cineres portabantur; praecedebant incompta signa, versi fascces; atque ubi colonias transgrederentur, atrata plebes, trabeati equites pro opibus loci vestem odores aliaque funerum sollemnia cremabant. etiam quorum diversa oppida, tamen obvii et vic-
10 timas atque aras dis Manibus statuantes lacrimis et conclamationibus dolorem testabantur. Drusus Tarracinam progressus est cum Claudio fratre liberisque Germanici, qui in urbe fuerant. consules M. Valerius et M. Aurelius (iam enim magistratum
15 ceperant) et senatus ac magna pars populi viam complevere, disiecti et ut cuique libitum flentes; aberat quippe adulatio, gnaris omnibus laetam Tiberio Germanici mortem male dissimulari.

3. Tiberius atque Augusta publico abstinuere, inferius maiestate sua rati, si palam lamentarentur, an ne omnium oculis vultum eorum scrutantibus falsi intellegerentur. matrem Antoniam non
5 apud auctores rerum, non in diurna actorum scriptura reperio ullo insigni officio functam, cum super Agrippinam et Drusum et Claudium ceteri quoque consanguinei nominatim perscripti sint, seu valetudine praepediebatur, seu victus luctu animus magnitudinem mali perferre visu non toleravit. facilius
10 crediderim Tiberio et Augusta, qui domo non exce-

debant, cohibitam, ut par maeror et matris exemplo avia quoque et patruus attineri viderentur.

4. Dies, quo reliquiae tumulo Augusti inferebantur, modo per silentium vastus, modo ploratus inquit; plena urbis itinera, conlucentes per campum Martis faces. illic miles cum armis, sine insignibus magistratus, populus per tribus concidis rem publicam, nihil spei reliquum clamitabant, promptius apertiusque, quam ut meminisse imperitantium crederes. nihil tamen Tiberium magis penetravit quam studia hominum accensa in Agrippinam, cum decus patriae, solum Augusti
10 sanguinem, unicum antiquitatis specimen appellerent versique ad caelum ac deos integram illi subolem ac superstitem iniquorum precarentur.

5. Fuere qui publici funeris pompam requirerent compararentque quae in Drusum patrem Germanici honora et magnifica Augustus fecisset. ipsum quippe asperrimo hiemis Ticinum usque progressum neque abscedentem a corpore simul
5 urbem intravisse; circumfusas lecto Claudiorum Iuliorumque imagines; defletum in foro, laudatum pro rostris, cuncta a maioribus reperta aut quae posteri invenerint cumulata: at Germanico ne solitos quidem et cuicumque nobili debitos honores
10 contigisse. sane corpus ob longinquitatem itinerum externis terris quoquo modo crematum: sed tanto plura decora mox tribui par fuisse, quanto prima fors negavisset. non fratrem, nisi unius diei via, non patruum saltem porta tenus obvium. ubi illa
15 veterum instituta, propositam toro effigiem, medi-

tata ad memoriam virtutis carmina et laudationes, et lacrimas vel doloris imitamenta?

6. Gnarum id Tiberio fuit; utque premeret vulgi sermones, monuit edicto multos inlustrium Romanorum ob rem publicam obisse, neminem tam flagranti desiderio celebratum. idque et sibi et cunctis egregium, si modus adiceretur. non enim eadem decora principibus viris et imperatori populo, quae modicis domibus aut civitatibus. convenisse recenti dolori luctum et ex maerore solacia; sed referendum iam animum ad firmitudinem, ut quondam divus Iulius amissa unica filia, ut divus Augustus ereptis nepotibus abstruserint tristitiam. nil opus vetustioribus exemplis, quotiens populus Romanus clades exercituum, interitum ducum, funditus amissas nobiles familias constanter tulerit. principes mortales, rem publicam aeternam esse. proin repeterent sollemnia, et quia ludorum Megalesium spectaculum suberat, etiam voluptates resumerent.

7. Tum exuto iustitio reditum ad munia, et Drusus Illyricos ad exercitus profectus est, erectis omnium animis spe petendae e Pisone ultionis et crebro questu, quod vagus interim per amoena Asiae atque Aethiopiae adroganti et subdola mora scelerum probationes subverteret. nam vulgatum erat missam, ut dixi, a Cn. Sentio famosam veneficiis Martinam subita morte Brundisii extinctam, venenumque nodo crinium eius occultatum, nec ulla in corpore signa sumpti exitii reperta.

8. At Piso praemisso in urbem filio datisque mandatis, per quae principem molliret, ad Drusum pergit, quem haud fratris interitu trucem quam remoto aemulo aequiorem sibi sperabat. Tiberius quo integrum iudicium ostentaret, exceptum comiter iuvenem sueta erga filios familiarum nobiles liberalitate auget. Drusus Pisoni, si vera forent quae iacerentur, praecipuum in dolore suum locum respondit: sed malle falsa et inania nec cuiquam mortem Germanici exitiosam esse. haec palam et vitato omni secreto; neque dubitabantur praescripta ei a Tiberio, cum incallidus alioqui et facilis iuventa senilibus tum artibus uteretur.

9. Piso Delmatico mari tramisso relictisque apud Anconam navibus per Picenum ac mox Flaminiam viam adsequitur legionem, quae e Pannonia in urbem, dein praesidio Africae ducebatur: eaque res agitata rumoribus, ut in agmine atque itinere crebro se militibus ostentavisset. ab Narnia, vitandae suspicionis an quia payidis consilia in incerto sunt, Nare ac mox Tiberi devectus auxit vulgi iras, quia navem tumulo Caesarum adpulerat dieque et ripa frequenti, magno clientium agmine ipse, feminarum comitatu Plancina et vultu alacres incessere. fuit inter inritamenta invidiae domus foro imminens festa ornatu conviviumque et epulae et celebritate loci nihil occultum.

10. Postera die Fulcinius Trio Pisonem apud consules postulavit. contra Vitellius ac Veranius ceterique Germanicum comitati tendebant, nullas esse partis Trioni; neque se accusatores, sed rerum

5 indices et testes mandata Germanici perlaturus. ille dimissa eius causae delatione, ut priorem vitam accusaret obtinuit, petitumque est a principe cognitionem exciperet. quod ne reus quidem abnuebat, studia populi et patrum metuens: contra
 10 Tiberium spernendis rumoribus validum et conscientiae matris innexum esse; veraque aut in deterius credita iudice ab uno facilius discerni, odium et invidiam apud multos valere. haud fallebat Tiberium moles cognitionis quaque ipse fama
 15 distraheretur. igitur paucis familiarium adhibitissimas accusantium et hinc preces audit integramque causam ad senatum remittit.

11. Atque interim Drusus rediens Illyrico, quamquam patres censuissent ob receptum Maroboduum et res priore aestate gestas ut ovans iniret, prolato honore urbem intravit. post quae
 5 reo L. Arruntium, P. Vinicium, Asinium Gallum, Aeserninum Marcellum, Sex. Pompeium patronos petenti iisque diversa excusantibus M'. Lepidus et L. Piso et Livineius Regulus adfuere, adrecta
 10 omni civitate, quanta fides amicis Germanici, quae fiducia reo; satin cohiberet ac premeret sensus suos Tiberius. haud alias intentior populus plus sibi in principem occultae vocis aut suspicacis silentii permisit!

12. Die senatus Caesar orationem habuit meditato temperamento. patris sui legatum atque amicum Pisonem fuisse adiutoremque Germanico datum a se auctore senatu rebus apud Orientem
 5 administrandis. illic contumacia et certaminibus

asperasset iuvenem exituque eius laetatus esset, an scelere extinxisset, integris animis diiudicandum. nam si legatus officii terminos, obsequium erga imperatorem exiit eiusdemque morte et luctu
 10 meo laetatus est, odero seponamque a domo mea et privatas inimicitias non vi principis ulciscar: sin facinus in cuiuscumque mortalium nece vindicandum detegitur, vos vero et liberos Germanici et nos parentes iustis solaciis adficite. simulque
 15 illud reputate, turbide et seditiose tractaverit exercitus Piso, quaesita sint per ambitionem studia militum, armis repetita provincia, an falsa haec in maius vulgaverint accusatores, quorum ego
 20 nimis studiis iure suscenseo. nam quo pertinuit nudare corpus et contrectandum vulgi oculis permittere differrique etiam per externos, tamquam veneno interceptus esset, si incerta adhuc ista et scrutanda sunt? defleo equidem filium meum semperque deflebo: sed neque reum prohibeo quo minus cuncta proferat, quibus innocentia eius sub
 25 levare aut, si qua fuit iniquitas Germanici, coargui possit, vosque oro ne, quia dolori meo causa conexa est, obiecta crimina pro adprobatis accipiatis. si quos propinquus sanguis aut fides sua patronos dedit, quantum quisque eloquentia et cura valet,
 30 iuvate periclitantem: ad eundem laborem, eandem constantiam accusatores hortor. id solum Germanico super leges praestiterimus, quod in curia potius quam in foro, apud senatum quam apud iudices de morte eius anquiritur: cetera pari
 35 destia tractentur. nemo Drusi lacrimas, nemo

maestitiam meam spectet, nec si qua in nos adversa finguntur. /

13. Exim biduum criminibus obiciendis statuitur utque sex dierum spatio interiecto reus per triduum defenderetur. tum Fulcinius vetera et inania orditur, ambitiose avareque habitam
5 Hispaniam; quod neque convictum noxae reo, si recentia purgaret, neque defensum absolutioni erat, si teneretur maioribus flagitiis. post quem Servaeus et Veranius et Vitellius consimili studio, et multa eloquentia Vitellius, obiecere odio Germanici et rerum novarum studio Pisonem vulgus
10 militum per licentiam et sociorum iniurias eo usque corrupisse, ut parens legionum a deterrimis appellaretur; contra in optimum quemque, maxime in comites et amicos Germanici saevisse; postremo
15 ipsum devotionibus et veneno peremisse; sacra hinc et immolationes nefandas ipsius atque Plancinae, petitam armis rem publicam, utque reus agi posset, acie victum.

14. Defensio in ceteris trepidavit; nam neque ambitionem militarem neque provinciam pessimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem adversum imperatorem infitari poterat: solum veneni
5 crimen visus est diluisse, quod ne accusatores quidem satis firmabant, in convivio Germanici, cum super eum Piso discumberet, infectos manibus eius cibos arguentes. quippe absurdum videbatur inter aliena servitia et tot adstantium visu, ipso
10 Germanico coram, id ausum; offerebatque familiam reus et ministros in tormenta flagitabat. sed iudices

per diversa inplacabiles erant, Caesar ob bellum provinciae inlatum, senatus numquam satis credito sine fraude Germanicum interisse. accusatoresque intendere suspiciones, proferri quae Piso et Plancina ad principem Liviamque scripsissent expostulantes, quod haud minus Tiberius quam Piso abnuere. simul populi ante curiam voces audiebantur: non temperaturos manibus, si patrum sententias evasisset. effigiesque Pisonis traxerant in Gemonias ac divellebant, ni iussu principis protectae repositaeque forent. igitur inditus lecticae et a tribuno praetoriae cohortis deductus est, vario rumore, custos saluti an mortis exactor sequeretur.

15. Eadem Plancinae invidia, maior gratia; eoque ambiguum habebatur, quantum Caesari in eam liceret. atque ipsa, donec mediae Pisoni spes, sociam se cuiuscumque fortunae et, si ita ferret, comitem exitii promittebat: ut secretis Augustae precibus veniam obtinuit, paulatim segregari a marito, dividere defensionem coepit. quod reus postquam sibi exitiabile intellegit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis durat mentem senatumque rursus ingreditur; redintegratamque
10 accusationem, infensas patrum voces, adversa et saeva cuncta perpessus, nullo magis exterritus est quam quod Tiberium sine miseratione, sine ira obstinatum clausumque vidit, ne quo adfectu perumperetur. relatus domum, tamquam defensionem
15 in posterum meditaretur, pauca conscribit obsignatque et liberto tradit; tum solita curando corpori exsequitur. dein multam post noctem, egressa

cubiculo uxore, operiri fores iussit; et coepta luce
20 perfosso iugulo, iacente humi gladio, repertus est.

16. Audire me memini ex senioribus visum
21 saepius inter manus Pisonis libellum, quem ipse
non vulgaverit; sed amicos eius dictitavisse, lit-
teras Tiberii et mandata in Germanicum contineri,
5 ac destinatum promere apud patres principemque
arguere, ni elusus a Seiano per vana promissa
foret; nec illum sponte exstinctum, verum inmisso
percussore. quorum neutrum adseveraverim: neque
tamen occulere debui narratum ab iis, qui nostram
10 ad iuventam duraverunt. Caesar flexo in maesti-
tiam ore suam invidiam tali morte quaesitam
apud senatum conquestus M. Pisonem vocari iubet
crebrisque interrogationibus exquirat, qualem Piso
diem supremum noctemque exegisset. atque illo
15 pleraque sapienter, quaedam inconsultius respon-
dente, recitat codicillos a Pisone in hunc ferme
modum compositos: 'conspiratione inimicorum et
invidia falsi criminis oppressus, quatenus veritati
et innocentiae meae nusquam locus est, deos in-
20 mortales testor vixisse me, Caesar, cum fide ad-
versum te, neque alia in matrem tuam pietate;
vosque oro liberis meis consulatis, ex quibus Cn.
Piso qualicumque fortunae meae non est adiunctus,
cum omne hoc tempus in urbe egerit, M. Piso repe-
25 tere Suriam dehortatus est. atque utinam ego potius
filio iuveni quam ille patri seni cessisset. eo in-
pensius precor, ne meae pravitatis poenas innoxius
luat. per quinque et quadraginta annorum obse-
quium, per collegium consulatus quondam divo

Augusto parenti tuo probatus et tibi amicus nec
quicquam post haec rogaturus salutem infelicis
filii rogo.' de Plancina nihil addidit.

17. Post quae Tiberius adulescentem crimine
civilis belli purgavit, patris quippe iussa nec po-
tuisse filium detrectare, simul nobilitatem domus,
etiam ipsius quoquo modo meriti gravem casum
miseratus. pro Plancina cum pudore et flagitio 5
disservit, matris preces obtendens, in quam opti-
mi cuiusque secreti questus magis ardescebant. id
ergo fas aviae, interfetricem nepotis adspicere,
adloqui, eripere senatui. quod pro omnibus civi-
bus leges obtineant, uni Germanico non contigisse. 10
Vitellii et Veranii voce defletum Caesarem, ab
imperatore et Augusta defensam Plancinam. pro-
inde venena et artes tam feliciter expertas ver-
teret in Agrippinam, in liberos eius, egregiamque
aviam ac patrum sanguine miserrimae domus 15
exsatiaret. biduum super hac imagine cognitionis
absumptum, urgente Tiberio liberos Pisonis matrem
uti tuerentur. et cum accusatores ac testes cer-
tatim perorarent respondente nullo, miseratio quam
invidia augebatur. primus sententiam rogatus Au- 20
relius Cotta consul (nam referente Caesare magi-
stratus eo etiam munere fungebantur) nomen Pi-
sonis eradendum fastis censuit, partem bonorum
publicandam, pars ut Cn. Pisoni filio concederetur
isque praenomen mutaret; M. Piso exuta dignitate 25
et accepto quinquagiens sestertio in decem annos
relegaretur, concessa Plancinae incolumitate ob
preces Augustae.

18. Multa ex ea sententia mitigata sunt a principe: ne nomen Pisonis fastis eximeretur, quando M. Antonii, qui bellum patriae fecisset, Iuli Antonii, qui domum Augusti violasset, manerent. et M. Pisonem ignominiae exemit concessitque ei paterna bona, satis firmus, ut saepe memoravi, adversum pecuniam et tum pudore absolutae Plancinae placabilior. atque idem, cum Valerius Messalinus signum aureum in aede Martis Ultoris, Caecina Severus aram ultionis statuendam censuissent, prohibuit, ob externas ea victorias sacrari dictitans, domestica mala tristitia operienda. addiderat Messalinus Tiberio et Augustae et Antoniae et Agrippinae Drusoque ob vindictam Germanici grates agendas omiseratque Claudii mentionem. et Messalinum quidem L. Asprenas senatu coram percontatus est an prudens praeterisset; ac tum demum nomen Claudii adscriptum est. mihi, quanto plura recentium seu veterum revolve, tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obversantur. quippe fama spe veneratione potius omnes destinabantur imperio quam quem futurum principem fortuna in occulto tenebat.

19. Paucis post diebus Caesar auctor senatui fuit Vitellio atque Veranio et Servaeo sacerdotia tribuendi: Fulcinio suffragium ad honores pollicitus monuit, ne facundiam violentia praecipitaret. is finis fuit in ulciscenda Germanici morte, non modo apud illos homines, qui tum agebant, etiam secutis temporibus vario rumore iactata. adeo maxima quaeque ambigua sunt, dum alii quoquo

modo audita pro conperts habent, alii vera in contrarium vertunt, et gliscit utrumque posteritate. at Drusus urbe egressus repetendis auspiciis, mox ovans introiit. paucosque post dies Vipsania mater eius excessit, una omnium Agrippae liberorum miti obitu: nam ceteros manifestum ferro vel creditum est veneno aut fame exstinctos.

20. Eodem anno Tacfarinas, quem priore aestate pulsum a Camillo memoravi, bellum in Africa renovat, vagis primum populationibus et ob pernecitatem inultis, dein vicis exscindere, trahere graves praedas; postremo haud procul Pagyda flumine cohortem Romanam circumsegit. praerat castello Decrius impiger manu, exercitus militia et illam obsidionem flagitii ratus. is cohortatus milites ut copiam pugnae in aperto facerent, aciem pro castris instruit. primoque impetu pulsa cohorte promptus inter tela occurrat fugientibus, increpat signiferos, quod inconditis aut desertoribus miles Romanus terga daret; simul excepta vulnera et quamquam transfosso oculo adversum os in hostem intendit, neque proelium omisit, donec desertus suis caderet.

21. Quae postquam L. Apronio (nam Camillo successerat) comperta, magis dedecore suorum quam gloria hostis anxius, raro ea tempestate et e vetere memoria facinore decumum quemque ignominiosae cohortis sorte ductos fusti necat. tantumque severitate profectum, ut vexillum veteranorum, non amplius quam quingenti numero, eisdem Tacfarinatis copias praesidium, cui Thala nomen,

adgressas fuderint. quo proelio Rufus Helvius
 10 gregarius miles servati civis decus rettulit dona-
 tusque est ab Apronio torquibus et hasta. Caesar
 addidit civicam coronam, quod non eam quoque
 Apronius iure proconsulis tribuisset, questus magis
 quam offensus. sed Tacfarinas percussis Numidis
 15 et obsidia aspernantibus spargit bellum, ubi in-
 staretur, cedens ac rursus in terga remeans. et
 dum ea ratio barbaro fuit, inritum fessumque Ro-
 manum impune ludificabatur: postquam deflexit ad
 maritimos locos et inligatus praeda stativis castris
 20 adhaerebat, missu patris Apronius Caesianus cum
 equite et cohortibus auxiliariis, quis velocissimos
 legionum addiderat, prosperam adversum Numidas
 pugnam facit pellitque in deserta.

22. At Romae Lepida, cui super Aemiliorum
 decus L. Sulla et Cn. Pompeius proavi erant,
 defertur simulavisse partum ex P. Quirinio divite
 atque orbo. adiciebantur adulteria, venena quae-
 5 situmque per Chaldaeos in domum Caesaris, de-
 fendente ream Manio Lepido fratre. Quirinius post
 diu dictum repudium adhuc infensus quamvis in-
 fami ac nocenti miserationem addiderat. haud fa-
 cile quis dispexerit illa in cognitione mentem prin-
 10 cipis: adeo vertit ac miscuit irae et clementiae
 signa. deprecatus primo senatum, ne maiestatis
 crimina tractarentur, mox M. Servilium e consu-
 laribus aliosque testes inlexit ad proferenda quae
 velut reicere voluerat. idemque servos Lepidae,
 15 cum militari custodia haberentur, transtulit ad
 consules neque per tormenta interrogari passus

est de iis, quae ad domum suam pertinerent. exe-
 mit etiam Drusum consulem designatum dicendae
 primo loco sententiae; quod alii civile rebantur,
 ne ceteris adsentiendi necessitas fieret, quidam ad
 20 saevitiam trahebant: neque enim cessurum nisi
 damnandi officio.

23. Lepida ludorum diebus, qui cognitionem
 intervenerant, theatrum cum claris feminis in-
 gressa, lamentatione flebili maiores suos ciens
 ipsumque Pompeium, cuius ea monimenta et ad-
 stantes imagines visebantur, tantum misericordiae 5
 permovit, ut effusi in lacrimas saeva et detestanda
 Quirinio clamitarent, cuius senectae atque orbitati
 et obscurissimae domui destinata quondam uxor
 L. Caesari ac divo Augusto nurus dederetur. dein
 tormentis servorum patefacta sunt flagitia itum- 10
 que in sententiam Rubelli Blandi, a quo aqua at-
 que igni arcebatur. huic Drusus adsensit, quam-
 quam alii mitius censuissent. mox Scauro, qui
 filiam ex ea genuerat, datum, ne bona publica-
 rentur. tum demum aperuit Tiberius conpertum 15
 sibi etiam ex P. Quirinii servis veneno eum a
 Lepida petitum.

24. Inlustrium domuum adversa (etenim haud
 multum distant tempore Calpurnii Pisonem, Ae-
 milii Lepidam amiserant) solacio adfecit D. Silanus
 Iunia familiae redditus. casum eius paucis repe-
 tam. ut valida divo Augusto in rem publicam for- 5
 tuna, ita domi inprospera fuit ob inpudicitiam
 filiae ac neptis, quas urbe depulit adulterosque
 earum morte aut fuga punivit. nam culpam inter

viros ac feminas vulgatam gravi nomine laesarum
 10 religionum ac violatae maiestatis appellando ele-
 mentiam maiorum suasque ipse leges egrediebatur.
 sed aliorum exitus, simul cetera illius aetatis me-
 morabo, si effectis in quae tetendi plures ad curas
 vitam produxero. D. Silanus in nepti Augusti
 15 adulter, quamquam non ultra foret saevitum, quam
 ut amicitia Caesaris prohiberetur, exsilium sibi
 demonstrari intellexit, nec nisi Tiberio imperi-
 tante deprecari senatum ac principem ausus est
 M. Silani fratris fretus potentia, qui per insignem
 20 nobilitatem et eloquentiam praecellebat. sed Tibe-
 rius gratis agenti Silano patribus coram respondit
 se quoque laetari, quod frater eius e peregrina-
 tione longinqua revertisset; idque iure licitum,
 quia non senatus consulto, non lege pulsus foret:
 25 sibi tamen adversus eum integras parentis sui
 offensiones, neque reditu Silani dissoluta quae
 Augustus voluisset. fuit posthac in urbe neque
 honores adeptus est.

25. Relatum dein de moderanda Papia Pop-
 paea, quam senior Augustus post Iulias rogationes
 incitandis caelibum poenis et augendo aerario
 sanxerat. nec ideo coniugia et educationes liberum
 5 frequentabantur, praevalida orbitate: ceterum mul-
 titudo periclitantium gliscebat, cum omnis domus
 delatorum interpretationibus subverteretur, utque
 antehac flagitiis, ita tunc legibus laborabatur. ea
 res admonet, ut de principiis iuris, et quibus modis
 10 ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem
 legum perventum sit, altius disseram.

26. Vetustissimi mortalium, nulla adhuc mala
 libidine, sine probro, scelere eoque sine poena aut
 coercitionibus agebant. neque praemiis opus erat,
 cum honesta suoapte ingenio peterentur; et ubi
 nihil contra morem cuperent, nihil per metum ve- 5
 tabantur. at postquam exui aequalitas et pro mo-
 destia ac pudore ambitio et vis incedebat, pro-
 venire dominationes multosque apud populos aeter-
 num mansere. quidam statim, aut postquam regum
 pertaesum, leges maluerunt. hae primo rudibus 10
 hominum animis simplices erant; maximeque fama
 celebravit Cretensium, quas Minos, Spartanorum,
 quas Lycurgus, ac mox Atheniensibus quaesitiores
 iam et plures Solo perscripsit. nobis Romulus, ut
 libitum, imperitaverat: dein Numa religionibus et 15
 divino iure populum devinxit, repertaque quaedam
 a Tullo et Anco. sed praecipuus Servius Tullius
 sanctorum legum fuit, quis etiam reges obtempe-
 rarent.

27. Pulso Tarquinio adversum patrum factiones
 multa populus paravit tuendae libertatis et firman-
 dae concordiae, creatique decemviri et accitis
 quae usquam egregia compositae duodecim ta- 5
 bulae, finis aequi iuris. nam secutae leges etsi
 aliquando in maleficos ex delicto, saepius tamen
 dissensione ordinum et apiscendi illicitos honores
 aut pellendi claros viros aliaque ob prava per vim
 latae sunt. hinc Gracchi et Saturnini turbatores
 plebis, nec minor largitor nomine senatus Drusus; 10
 corrupti spe aut inlusi per intercessionem socii.
 ac ne bello quidem Italico, mox civili omissum,

quin multa et diversa seiscerentur, donec L. Sulla
dictator abolitis vel conversis prioribus, cum plura
15 addidisset, otium eius rei haud in longum paravit,
statim turbidis Lepidi rogationibus, neque multo
post tribunis reddita licentia quoquo vellent po-
pulum agitandi. iamque non modo in commune,
sed in singulos homines latae quaestiones, et cor-
20 ruptissima re publica plurimae leges.

28. Tum Cn. Pompeius, tertium consul cor-
rigendis moribus delectus, sed gravior remediis,
quam delicta erant, suarumque legum auctor idem
ac subversor, quae armis tuebatur, armis amisit.
5 exim continua per viginti annos discordia, non
mos, non ius; deterrima quaeque inpune ac multa
honesti exitio fuere. sexto demum consulatu Cae-
sar Augustus, potentiae securus, quae triumphatu
iusserat abolevit deditque iura, quis pace et prin-
10 cipe uteremur. acriora ex eo vincla, inditi custo-
des et lege Papia Poppaea praemiis inducti, ut,
si a privilegiis parentum cessaretur, velut parens
omnium populus vacantia teneret. sed altius pe-
netrabant urbemque et Italiam et quod usquam
15 civium corripuerant, multorumque excisi status.
et terror omnibus intentabatur, ni Tiberius sta-
tuendo remedio quinque consularium, quinque e
praetoriis, totidem e cetero senatu sorte duxisset,
apud quos exsoluti plerique legis nexus modicum
20 in praesens levamentum fuere.

29. Per idem tempus Neronem e liberis Ger-
manici, iam ingressum iuventam, commendavit
patribus, utque munere capessendi vigintiviratus

solveretur et quinquennio maturius quam per leges
quaesturam peteret, non sine inrisu audientium po-
5 stulavit. praetendebat sibi atque fratri decreta
eadem petente Augusto. sed neque tum fuisse du-
bitaverim, qui eius modi preces occulti inluderent:
ac tamen initia fastigii Caesaribus erant magisque
in oculis vetus mos, et privignis cum vitrico levior
10 necessitudo quam avo adversum nepotem. additur
pontificatus et quo primum die forum ingressus
est congiarium plebi admodum laetae, quod Ger-
manici stirpem iam puberem aspiciebat. auctum
dehinc gaudium nuptiis Neronis et Iuliae Drusi
15 filiae. utque haec secundo rumore, ita adversis
animis acceptum, quod filio Claudii socer Seianus
destinaretur. polluisse nobilitatem familiae vide-
batur suspectumque iam nimiae spei Seianum ultra
extulisse.
20

30. Fine anni concessere vita insignes viri
L. Volusius et Sallustius Crispus. Volusio vetus
familia neque tamen praeturam egressa: ipse con-
sulatum intulit, censoria etiam potestate legendis
equitum decuriis functus, opumque, quis domus
5 illa immensum vigit, primus adcumulator. Cri-
spum equestri ortum loco C. Sallustius, rerum Ro-
manarum florentissimus auctor, sororis nepotem in
nomen adscivit. atque ille, quamquam prompto ad
capessendos honores aditu, Maecenatem aemulatus
10 sine dignitate senatoria multos triumphalium con-
sulariumque potentia anteiit, diversus a veterum
instituto per cultum et munditias copiaque et af-
fluentia luxu propior. suberat tamen vigor animi

15 ingentibus negotiis par, eo acrior, quo somnum et inertiam magis ostentabat. igitur incolumi Maecenate proximus, mox praecipuus, cui secreta imperatorum inniterentur, et interficiendi Postumi Agrippae conscius, aetate provecta speciem magis
20 in amicitia principis quam vim tenuit. idque et Maecenati acciderat, fato potentiae raro sempiternae, an satias capit aut illos, cum omnia tribuerunt, aut hos, cum iam nihil reliquum est quod cupiant.

31. Sequitur Tiberi quartus, Drusi secundus consulatus, patris atque filii collegio insignis. nam triennio ante Germanici cum Tiberio idem honor
5 neque patruo laetus neque natura tam conexus fuerat. eius anni principio Tiberius quasi firmandae valetudini in Campaniam concessit, longam et continuam absentiam paulatim meditans, sive ut amoto patre Drusus munia consulatus solus impleret. ac forte parva res magnum ad certamen
10 progressa praebuit iuveni materiem apiscendi favoris. Domitius Corbulo praetura functus de L. Sulla nobili iuvene questus est apud senatum, quod sibi inter spectacula gladiatorum loco non decessisset. pro Corbulone aetas, patrius mos,
15 studia seniorum erant: contra Mamercus Scaurus et L. Arruntius alique Sullae propinqui nitebantur. certabantque orationibus et memorabantur exempla maiorum, qui iuventutis inreverentiam gravibus decretis notavissent, donec Drusus apta
20 temperandis animis disseruit; et satisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus simul ac vitri-

cus Sullae et oratorum ea aetate uberrimus erat. idem Corbulo plurima per Italiam itinera fraude mancipum et incuria magistratuum interrupta et
inpervia clamitando, executionem eius negotii
25 libens suscepit; quod haud perinde publice usui habitum quam exitiosum multis, quorum in pecuniam atque famam damnationibus et hasta saeviebat.

32. Neque multo post missis ad senatum literis Tiberius motam rursum Africam incursu Tacfarinatis docuit, iudicioque patrum deligendum pro
consule gnarum militiae, corpore validum et bello suffecturum. quod initium Sex. Pompeius agitandi
5 adversus Marcum Lepidum odii nactus, ut sordem, inopem et maioribus suis dedecorum eoque etiam Asiae sorte depellendum incusavit, adverso
senatu, qui Lepidum mitem magis quam ignavum, paternas ei angustias et nobilitatem sine probro
10 actam honori quam ignominiae habendam ducebat. igitur missus in Asiam, et de Africa decretum, ut Caesar legeret cui mandanda foret.

33. Inter quae Severus Caccina censuit, ne quem magistratum, cui provincia obvenisset, uxor
comitaretur, multum ante repetito concordem sibi
coniugem et sex partus enixam, seque quae in publicum statueret domi servavisse, cohibita intra Ita-
5 liam, quamquam ipse pluris per provincias quadraginta stipendia explevisset. haud enim frustra placitum olim, ne feminae in socios aut gentes
externas traherentur: inesse mulierum comitatu quae
pacem luxu, bellum formidine morentur et Roma-
10

num agmen ad similitudinem barbari incessus convertant. non inbecillum tantum et inparem laboribus sexum, sed si licentia adsit, saevum, ambitiosum, potestatis avidum; incedere inter milites, habere ad manum centuriones; praesedis nuper feminam exercitio cohortium, decursu legionum. cogitarent ipsi, quotiens repetundarum aliqui arguerentur, plura uxoribus obiectari: his statim adhaerescere deterrimum quemque provincialium, ab his negotia suscipi, transigi; duorum egressus coli, duo esse praetoria, pervicacibus magis et inpotentibus mulierum iussis, quae Oppiis quondam aliisque legibus constrictae, nunc vinclis exsolutis domos, fora, iam et exercitus regerent.

34. Paucorum haec adsensu audita: plures obturbabant, neque relatum de negotio neque Caecinam dignum tantae rei censorem. mox Valerius Messalinus, cui parens Messalla ineratque imago paternae facundiae, respondit multa duritiae veterum in melius et laetius mutata; neque enim, ut olim, obsideri urbem bellis aut provincias hostilis esse. et pauca feminarum necessitatibus concedi, quae ne coniugum quidem penates, adeo socios non onerent; cetera promisca cum marito nec ullum in eo pacis impedimentum. bella plane accinctis obeunda: sed revertentibus post laborem quod honestius quam uxorium levamentum? at quasdam in ambitionem aut avaritiam prolapsas. quid? ipsorum magistratuum nonne plerosque variis libidinibus obnoxios? non tamen ideo neminem in provinciam mitti. corruptos saepe pravi-

tatibus uxoribus maritos: num ergo omnis caelibes integros? placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus rei publicae postulantibus: remissum aliquid postea et mitigatum, quia expedierit. frustra nostram ignaviam alia ad vocabula transferri: nam viri in eo culpam, si femina modum excedat. porro ob unius aut alterius inbecillum animum male eripi maritis consortia rerum secundarum adversarumque. simul sexum natura invalidum deseri et exponi suo luxu, cupidinibus alienis. vix praesenti custodia manere inlaesa coniugia: quid fore, si per plures annos in modum discidii oblitterentur? sic obviam irent iis, quae alibi peccarentur, ut flagitiorum urbis meminissent. addidit pauca Drusus de matrimonio suo; nam principibus aequa saepius longinqua imperii. quotiens divum Augustum in Occidentem atque Orientem meavisse comite Livia! se quoque in Illyricum profectum et, si ita conducat, alias ad gentes iturum, haud semper aequo animo, si ab uxore carissima et tot communium liberorum parente divelleretur. sic Caecinae sententia elusa est.

35. Proximo senatus die Tiberius per litteras, castigatis oblique patribus quod cuncta curarum ad principem reicerent, M. Lepidum et Iunium Blaesum nominavit, ex quis pro consule Africae legeretur. tum audita amborum verba, intentius excusante se Lepido, cum valetudinem corporis, aetatem liberum, nubilem filiam obtenderet, intellexereturque etiam quod silebat, avunculum esse Seiani Blaesum atque eo praevalidum. respondit

10 Blaesus specie recusantis, sed neque eadem adse-
veratione, et consensu adulantium haud iutus est.

36. Exim promptum quod multorum intimis
questibus tegebatur. incedebat enim deterrimo
cuique licentia impune probra et invidiam in bonos
excitandi arrepta imagine Caesaris; libertique
5 etiam ac servi, patrono vel domino cum voces,
cum manus intentarent, ultro metuebantur. igitur
C. Cestius senator disseruit principes quidem in-
star deorum esse, sed neque a dis nisi iustas sup-
plicum preces audiri, neque quemquam in Capi-
10 tolium aliave urbis templa perferere, ut eo sub-
sidio ad flagitia utatur. abolitas leges et funditus
versas, ubi in foro, in limine curiae ab Annia
Rufilla, quam fraudis sub iudice damnasset,
probra sibi et minae intendantur, neque ipse
15 audeat ius experiri ob effigiem imperatoris oppo-
sitam. haud dissimilia alii et quidam atrociora
circumstrepebant, precabanturque Drusum daret
ultionis exemplum, donec accitam convictamque
attineri publica custodia iussit.

37. Et Considius Aequus et Caelius Cursor
equites Romani, quod fictis maiestatis criminibus
Magium Caecilianum praetorem petivissent, auc-
tore principe ac decreto senatus puniti. utrumque
5 in laudem Drusi trahebatur: ab eo in urbe, inter
coetus et sermones hominum obversante, secreta
patris mitigari. neque luxus in iuvene adeo dis-
plicebat: huc potius intenderet, diem aedificationi-
bus, noctem convivii traheret, quam solus et nullis

voluptatibus avocatus maestam vigilantiam et malas 10
curas exercebat.

38. Non enim Tiberius, non accusatores fatis-
cebant. et Ancharius Priscus Caesium Cordum
pro consule Cretae postulaverat de repetundis, ad-
dito maiestatis crimine, quod tum omnium accusa-
tionum complementum erat. Caesar Antistium Ve- 5
terem e primoribus Macedoniae, absolutum adul-
terii, increpitis iudicibus ad dicendam maiestatis
causam retraxit, ut turbidum et Rhescuporidis
consiliis permixtum, qua tempestate Cotye inter-
fecto bellum adversus nos volverat. igitur aqua 10
et igni interdictum reo, adpositumque ut teneretur
insula neque Macedoniae neque Thraeciae oppor-
tuna. nam Thraecia diviso imperio in Rhoeme-
talcen et liberos Cotyis, quis ob infantiam tutor
erat Trebellenus Rufus, insolentia nostri discors 15
agebat neque minus Rhoemetalcen quam Trebel-
lenum incusans popularium iniurias inultas sinere.
Coelaetae Odrusaeque et Dii, validae nationes,
arma cepere, ducibus diversis et paribus inter se
per ignobilitatem; quae causa fuit, ne in bellum 20
atrox coalescerent. pars turbant praesentia, alii
montem Haemum transgrediuntur, ut remotos po-
pulos concirent; plurimi ac maxime compositi
regem urbemque Philippopolim, a Macedone Phi-
lippo sitam, circumsidunt. 25

39. Quae ubi cognita P. Vellaeo (is prox-
imum exercitum praesidebat), alarios equites ac
levis cohortium mittit in eos, qui praedabundi aut
adsumendis auxiliis vagabantur, ipse robur pedi-

5 tum ad exsolvendum obsidum ducit. simulque
 cuncta prospere acta, caesis populatoribus et dis-
 sensione orta apud obsidentes regisque opportuna
 eruptione et adventu legionis. neque aciem aut
 proelium dici decuerit, in quo semermi ac palan-
 10 tes trucidati sunt sine nostro sanguine.

40. Eodem anno Galliarum civitates ob ma-
 gnitudinem aeris alieni rebellionem coeptavere,
 cuius exstimulator acerrimus inter Treveros Iulius
 Florus, apud Aeduos Iulius Sacrovir. nobilitas
 5 ambobus et maiorum bona facta, eoque Romana
 civitas olim data, cum id rarum nec nisi virtuti
 pretium esset. ii secretis conloquiis, ferocissimo
 quoque adsumpto aut quibus ob egestatem ac
 metum ex flagitiis maxima peccandi necessitudo,
 10 componunt Florus Belgas, Sacrovir propiores
 Gallos concire. igitur per conciliabula et coetus
 seditiosa disserebant de continuatione tributo-
 rum, gravitate faenoris, saevitia ac superbia
 praesidentium; et discordare militem audito Ger-
 15 manici exitio. egregium resumendae libertati
 tempus, si ipsi florentes, quam inops Italia, quam
 inbellis urbana plebes, nihil validum in exerciti-
 bus nisi quod externum, cogitarent.

41. Haud ferme ulla civitas intacta seminibus
 eius motus fuit: sed erupere primi Andecavi ac
 Turoni. quorum Andecavos Acilius Aviola legatus
 excita cohorte, quae Lugduni praesidium agitabat,
 5 coërcuit. Turoni legionario milite, quem Visellius
 Varro inferioris Germaniae legatus miserat, op-
 pressi eodem Aviola duce et quibusdam Galliarum

primoribus, qui tulere auxilium, quo dissimularent
 defectionem magisque in tempore efferrent. specta-
 tus et Sacrovir intecto capite pugnam pro Roma- 10
 nis ciens, ostentandae, ut ferebat, virtutis: sed cap-
 tivi, ne incessetur telis, adgnosendum se praec-
 buisse arguebant. consultus super eo Tiberius
 aspernatus est indicium aluitque dubitatione bellum.

42. Interim Florus insistere destinatis, pel-
 licere alam equitum, quae conscripta e Treveris
 militia disciplinaque nostra habebatur, ut caesis
 negotiatoribus Romanis bellum inciperet; paucique
 equitum corrupti, plures in officio mansere. aliud 5
 vulgus obaeratorum aut clientium arma cepit; pete-
 bantque saltus, quibus nomen Arduenna, cum
 legiones utroque ab exercitu, quas Visellius et C.
 Silius adversis itineribus obiecerant, arcuerunt.
 praemissusque cum delecta manu Iulius Indus e 10
 civitate eadem, discors Floro et ob id navandae
 operae avidior, inconditam adhuc multitudinem
 disiecit. Florus incertis latebris victores frustratus,
 postremo visis militibus, qui effugia insederant,
 sua manu cecidit. isque Treverici tumultus finis. 15

43. Apud Aeduos maior moles exorta, quanto
 civitas opulentior et comprimendi procul praesi-
 dium. Augustodunum caput gentis armatis cohorti-
 bus Sacrovir occupaverat et nobilissimam Galli-
 arum subolem, liberalibus studiis ibi operatam, ut 5
 eo pignore parentes propinquosque eorum adiun-
 geret; simul arma occulte fabricata iuventuti dis-
 pertit. quadraginta milia fuere, quinta sui parte
 legionariis armis, ceteri cum venabulis et cultris

10 quaeque alia venantibus tela sunt. adduntur e ser-
vitiis gladiaturae destinati, quibus more gentico
continuum ferri tegimen: cruppellarios vocant,
inferendis ictibus inhabiles, accipiendis inpenetra-
15 biles. augebantur eae copiae vicinarum civitatum
ut nondum aperta consensione, ita viritim promp-
tis studiis, et certamine ducum Romanorum, quos
inter ambigebatur utroque bellum sibi poscente.
mox Varro invalidus senecta vigenti Silio con-
cessit.

44. At Romae non Treveros modo et Aeduos,
sed quattuor et sexaginta Galliarum civitates de-
scivisse, adsumptos in societatem Germanos, du-
bias Hispanias, cuncta, ut mos famae, in maius
5 credita. optimus quisque rei publicae cura mae-
rebat: multi odio praesentium et cupidine muta-
tionis suis quoque periculis laetabantur, increpa-
bantque Tiberium, quod in tanto rerum motu libel-
lis accusatorum insumeret operam. an Sacrovirum
10 maiestatis crimine reum in senatu fore? exstitisse
tandem viros, qui cruentas epistulas armis cohi-
berent. miseram pacem vel bello bene mutari.
tanto inpensius in securitatem compositus, neque
loco neque vultu mutato, sed ut solitum per illos
15 dies egit, altitudine animi, an conpererat modica
esse et vulgatis leviora.

45. Interim Silius, cum legionibus duabus in-
cedens, praemissa auxiliari manu vastat Sequa-
norum pagos, qui finium extremi et Aeduis con-
termini sociique in armis erant. mox Augustodu-
5 num petit propero agmine, certantibus inter se

signiferis, fremente etiam gregario milite, ne sue-
tam requiem, ne spatia noctium opperiretur: vide-
rent modo adversos et aspicerentur; id satis ad
victoriam. duodecimum apud lapidem Sacrovir co-
piaeque patentibus locis apparuere. in fronte sta- 10
tuerat ferratos, in cornibus cohortes, a tergo semer-
mos. ipse inter primores equo insigni adire, me-
morare veteres Gallorum glorias quaeque Romanis
adversa intulissent; quam decora victoribus liber-
tas, quanto intolerantior servitus iterum victis. 15

46. Non diu haec nec apud laetos: etenim
propinquabat legionum acies, inconditque ac mi-
litiæ nescii oppidani neque oculis neque auribus
satis competebant. contra Silius, etsi praesumpta
spes hortandi causas exemerat, clamitabat tamen, 5
pudendum ipsis, quod Germaniarum victores ad-
versum Gallos tamquam in hostem ducerentur.
una nuper cohors rebellem Turonum, una ala
Treverum, paucae huius ipsius exercitus turmae
profligavere Sequanos. quanto pecunia dites et 10
voluptatibus opulentos, tanto magis inbelles Ae-
duos evincite et fugientibus consulite.' ingens ad
ea clamor, et circumfudit terga eques frontemque
pedites invasere, nec cunctatum apud latera. pau-
lum morae attulere ferrati, restantibus lamminis 15
adversum pila et gladios; sed miles correptis se-
curibus et dolabris, ut si murum perrumperet,
caedere tegmina et corpora; quidam trudibus aut
furcis inertem molem prosternere, iacentesque nullo
ad resurgendum nisu quasi exanimes linqueban- 20
tur. Sacrovir primo Augustodunum, dein metu de-

ditionis in villam propinquam cum fidissimis pergit. illic sua manu, reliqui mutuis ictibus occidere: incensa super villa omnes cremavit.

47. Tum demum Tiberius ortum patratumque bellum senatui scripsit; neque dempsit aut addidit vero, sed fide ac virtute legatos, se consiliis superfuisse. simul causas, cur non ipse, non
 5 Drusus profecti ad id bellum forent, adiunxit, magnitudinem imperii extollens, neque decorum principibus, si una alterave civitas turbet, occurrere ommissa urbe, unde in omnia regimen. nunc, quia non metu ducatur, iturum, ut praesentia spectaret componeretque. decrevere patres vota pro
 10 reditu eius supplicationesque et alia decora. solus Dolabella Cornelius, dum anteire ceteros parat, absurdam in adulationem progressus, censuit ut ovans e Campania urbem introiret. igitur secutae
 15 Caesaris litterae, quibus se non tam vacuum gloria praedicabat, ut post ferocissimas gentes perdomitas, tot receptos in iuventa aut spretos triumphos, iam senior peregrinationis suburbanae inane praemium peteret.

48. Sub idem tempus, ut mors Sulpicii Quirini publicis exsequiis frequentaretur, petivit a senatu. nihil ad veterem et patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium
 5 Lanuvium: sed impiger militiae et acribus ministeriis consulatum sub divo Augusto, mox expugnatis per Ciliciam Homonadensium castellis insignia triumpho adeptus, datusque rector Gaio Caesari Armeniam obtinenti Tiberium quoque Rhodi

agentem coluerat. quod tunc patefecit in senatu, 10
 laudatis in se officiis et incusato M. Lollio, quem auctorem Gaio Caesari pravitatis et discordiarum arguebat. sed ceteris haud laeta memoria Quirini erat ob intenta, ut memoravi, Lepidae pericula sortidamque et praepotentem senectam. 15

49. Fine anni Clutorium Priscum equitem Romanum, post celebre carmen, quo Germanici suprema defleverat, pecunia donatum a Caesare, corripuit delator, obiectans aegro Druso composuisse quod, si exstinctus foret, maiore praemio 5
 vulgaretur. id Clutorius in domo P. Petronii, soceru eius Vitellia coram multisque illustribus feminis, per vaniloquentiam legerat. ut delator exstitit, ceteris ad dicendum testimonium exterritis, sola Vitellia nihil se audivisse adseveravit. sed 10
 arguentibus ad perniciem plus fidei fuit, sententiaque Haterii Agrippae consulis designati indictum reo ultimum supplicium.

50. Contra M. Lepidus in hunc modum exorsus est: 'si, patres conscripti, unum id spectamus, quam nefaria voce Clutorius Priscus mentem suam et aures hominum polluerit, neque carcer neque laqueus, ne serviles quidem cruciatus in 5
 eum suffecerint. sin flagitia et facinora sine modo sunt, suppliciis ac remediis principis moderatio maiorumque et vestra exempla temperant, et vana a scelestis, dicta a maleficiis differunt, est locus sententiae, per quam neque huic delictum impune 10
 sit et nos clementiae simul ac severitatis non pae-
 niteat. saepe audivi principem nostrum conqueren-

tem, si quis sumpta morte misericordiam eius praevenisset. vita Clutorii in integro est, qui neque servatus in periculum rei publicae neque interfectus in exemplum ibit. studia illi, ut plena vercordiae, ita inania et fluxa sunt; nec quicquam grave ac serium ex eo metuas, qui suorum ipse flagitiorum proditor non virorum animis, sed muliercularum adrepat. cedat tamen urbe et bonis amissis aqua et igni arceatur: quod perinde censeo ac si lege maiestatis teneretur.

51. Solus Lepido Rubellius Blandus e consularibus adsensit: ceteri sententiam Agrippae secuti, ductusque in carcerem Priscus ac statim exanimatus. id Tiberius solitis sibi ambagibus apud senatum incusavit, cum extolleret pietatem quamvis modicas principis iniurias acriter ulciscantium, deprecaretur tam praecipitis verborum poenas, laudaret Lepidum neque Agrippam argueret. igitur factum senatus consultum, ne decreta patrum ante diem decimum ad aerarium deferrentur idque vitae spatium damnatis prorogaretur. sed non senatui libertas ad paenitendum erat, neque Tiberius interiectu temporis mitigabatur.

52. C. Sulpicius D. Haterius consules sequuntur, inturbidus externis rebus annus, domi suspecta severitate adversum luxum, qui immensum proruperat ad cuncta, quis pecunia prodigitur. sed alia sumptuum, quamvis graviora, dissimulatis plerumque pretiis occultabantur; ventris et ganeae paratus adsiduis sermonibus vulgati fecerant curam, ne princeps antiquae parsimoniae durius adver-

teret. nam incipiente C. Bibulo ceteri quoque aediles disserterant, sperni sumptuariam legem vetitaeque utensilium pretia augeri in dies, nec mediocribus remediis sisti posse. et consulti patres integrum id negotium ad principem distulerant. sed Tiberius saepe apud se pensitato, an coerceri tam profusae cupidines possent, num coercitio plus damni in rem publicam ferret, quam indecorum adtractare quod non obtineret vel retentum ignominiam et infamiam virorum inlustrium posceret, postremo litteras ad senatum composuit, quarum sententia in hunc modum fuit.

53. Ceteris forsitan in rebus, patres conscripti, magis expediat me coram interrogari et dicere quid e re publica censeam: in hac relatione subtrahi oculos meos melius fuit, ne denotantibus vobis ora ac metum singulorum, qui pudendi luxus arguerentur, ipse etiam viderem eos ac velut deprenderem. quod si mecum ante viri strenui, aediles, consilium habuissent, nescio an suasurus fuerim omittere potius praevalida et adulta vitia quam hoc adsequi, ut palam fieret quibus flagitiis impares essemus. sed illi quidem officio functi sunt, ut ceteros quoque magistratus sua munia implere velim: mihi autem neque honestum silere neque proloqui expeditum, quia non aedilis aut praetoris aut consulis partis sustineo. maius aliquid et excelsius a principe postulatur; et cum recte factorum sibi quisque gratiam trahant, unius invidia ab omnibus peccatur. quid enim primum prohibere et priscum ad morem recidere adgre-

20 diar? villarumne infinita spatia? familiarum nu-
merum et nationes? argenti et auri pondus? aeris
tabularumque miracula? promiscas viris et feminis
vestes atque illa feminarum propria, quis lapidum
25 causa pecuniae nostrae ad externas aut hostilis
gentes transferuntur?

54. Nec ignoro in conviviis et circulis incu-
sari ista et modum posci: sed si quis legem san-
ciat, poenas indicat, iidem illi civitatem verti,
splendidissimo cuique exitium parari, neminem
criminis expertem clamitabunt. atqui ne corporis
quidem morbos veteres et diu auctos nisi per dura
et aspera coërceas: corruptus simul et corruptor,
aeger et flagrans animus haud levioribus reme-
diis restinguendus est, quam libidinibus ardescit.
10 tot a maioribus repertae leges, tot quas divus
Augustus tulit, illae oblivione, hae, quod flagitio-
sius est, contemptu abolitae securiorem luxum
fecere. nam si velis quod nondum vetitum est,
timeas ne vetere: at si prohibita impune tran-
15 scenderis, neque metus ultra neque pudor est. cur
ergo olim parsimonia pollebat? quia sibi quisque
moderabatur, quia unius urbis cives eramus; ne
inritamenta quidem eadem intra Italiam domi-
nantibus. externis victoriis aliena, civilibus etiam
2 nostra consumere didicimus. quantulum istud est,
de quo aediles admonent! quam, si cetera respi-
cias, in levi habendum! at hercule nemo refert,
quod Italia externae opis indiget, quod vita po-
puli Romani per incerta maris et tempestatum
25 cotidie volvitur. ac nisi provinciarum copiae et

dominis et servitiis et agris subvenerint, nostra
nos scilicet nemora nostraeque villae tuebuntur.
hanc, patres conscripti, curam sustinet princeps;
haec ommissa funditus rem publicam trahet. reli-
quis intra animum medendum est: nos pudor, 30
pauperes necessitas, divites satias in melius mutet.
aut si quis ex magistratibus tantam industriam
ac severitatem pollicetur, ut ire obviam queat,
hunc ego et laudo et exonerari laborum meorum
partem fateor: sin accusare vitia volunt, dein, 35
cum gloriam eius rei adepti sunt, simultates fa-
ciunt ac mihi relinquunt, credite, patres conscripti,
me quoque non esse offensionum avidum; quas
cum graves et plerumque iniquas pro re publica
suscipiam, inanes et inritas neque mihi aut vobis 40
usui futuras iure deprecor.

55. Auditis Caesaris litteris remissa aedili-
bus talis cura; luxusque mensae, a fine Actiaci
belli ad ea arma, quis Servius Galba rerum adeptus
est, per annos centum profusis sumptibus exer-
citi paulatim exolvere. causas eius mutationis 5
quaerere libet. dites olim familiae nobilium aut
claritudine insignes studio magnificentiae prola-
bebantur. nam etiam tum plebem socios regna
colere et coli licitum; ut quisque opibus domo
paratu speciosus, per nomen et clientelas inlustrior 10
habebatur. postquam caedibus saevitum et magni-
tudo famae exitio erat, ceteri ad sapientiora con-
vertere. simul novi homines e municipiis et colo-
niis atque etiam provinciis in senatum crebro ad-
sumpti domesticam parsimoniam intulerunt, et 15

quamquam fortuna vel industria plerique pecuniosam ad senectam pervenirent, mansit tamen prior animus. sed praecipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque. obsequium inde in principem et aemulandi amor validior quam poena ex legibus et metus. nisi forte rebus cunctis inest quidam velut orbis, ut quem ad modum temporum vices, ita morum vertantur; nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoque aetas multa laudis et artium imitanda posteris tulit. verum haec nobis in maiores certamina ex honesto maneant.

56. Tiberius fama moderationis parta, quod ingruentis accusatores represserat, mittit litteras ad senatum, quis potestatem tribuniciam Druso petebat. id summi fastigii vocabulum Augustus reperit, ne regis aut dictatoris nomen adsumeret ac tamen appellatione aliqua cetera imperia praemineret. Marcum deinde Agrippam socium eius potestatis, quo defuncto Tiberium Neronem delegit, ne successor in incerto foret. sic cohiberi pravas aliorum spes rebatur; simul modestiae Neronis et suae magnitudini fidebat. quo tunc exemplo Tiberius Drusum summae rei admovit, cum incolumi Germanico integrum inter duos iudicium tenuisset. sed principio litterarum veneratus deos, ut consilia sua rei publicae prosperarent, modica de moribus adolescentis neque in falsum aucta retulit. esse illi coniugem et tres liberos eamque aetatem, qua ipse quondam a divo Augusto ad capessendum hoc munus vocatus sit. neque nunc

propere, sed per octo annos capto experimento, compressis seditionibus, compositis bellis, triumphalem et bis consulem noti laboris participem sumi.

57. Praeceperant animis orationem patres, quo quaesitior adulatio fuit. nec tamen repertum nisi ut effigies principum, aras deum, templa et arcus aliaque solita censerent, nisi quod M. Silanus ex contumelia consulatus honorem principibus petivit dixitque pro sententia, ut publicis privatisve monumentis ad memoriam temporum non consulum nomina praescriberentur, sed eorum qui tribuniciam potestatem gererent. at Q. Haterius cum eius diei senatus consulta aureis litteris figenda in curia censuisset, deridiculo fuit senex foedissimae adulationis tantum infamia usus.

58. Inter quae provincia Africa Iunio Blaeso prorogata, Servius Maluginensis flamen Dialis ut Asiam sorte haberet postulavit, frustra vulgatum dictitans non licere Dialibus egredi Italia, neque aliud ius suum quam Martialium Quirinaliumque flaminum: porro, si hi duxissent provincias, cur Dialibus id vetitum? nulla de eo populi scita, non in libris caerimoniarum reperiri. saepe pontifices Dialia sacra fecisse, si flamen valetudine aut munere publico impediretur. quinque et septuaginta annis post Cornelii Merulae caedem neminem suffectum, neque tamen cessavisse religiones. quod si per tot annos possit non creari nullo sacrorum damno, quanto facilius afuturum ad unius anni proconsulare imperium? privatis olim

simulatibus effectum, ut a pontificibus maximis ire in provincias prohiberentur: nunc deum munere summum pontificum etiam summum hominum esse, non aemulationi, non odio aut privatis adfectionibus obnoxium.

59. Adversus quae cum augur Lentulus alique varie dissererent, eo decursum est, ut pontificis maximi sententiam opperirentur. Tiberius dilata notione de iure flaminis, decretas ob tribuniciam Drusi potestatem caerimonias temperavit, nominatim arguens insolentiam sententiae aureasque litteras contra patrium morem. recitatae et Drusi epistolae quamquam ad modestiam flexae pro superbissimis accipiuntur. huc decidisse cuncta, ut ne iuvenis quidem tanto honore accepto adiret urbis deos, ingrederetur senatum, auspicia saltem gentile apud solum inciperet. bello eum scilicet aut diverso terrarum distineri, litora et lacus Campaniae cum maxime peragrantem. sic imbui rectorem generis humani, id primum e paternis consiliis discere. sane gravaretur aspectum civium senex imperator fessamque aetatem et actos labores praetenderet: Druso quod nisi ex adrogantia impedimentum?

60. Sed Tiberius, vim principatus sibi firmans, imaginem antiquitatis senatui praebebat, postulata provinciarum ad disquisitionem patrum mittendo. crebrescebat enim Graecas per urbes licentia atque impunitas asyla statuendi; complebantur templa pessimis servitorum; eodem subsidio obaerati adversum creditores suspectique capitalium criminum receptabantur. nec ullum satis validum imperium

erat coercendis seditionibus populi, flagitia hominum ut caerimonias deum protegentis. igitur placitum ut mitterent civitates iura atque legatos. et quaedam quod falso usurpaverant sponte omisere; multae vetustis superstitionibus aut meritis in populum Romanum fidebant. magnaue eius diei species fuit, quo senatus maiorum beneficia, sociorum pacta, regum etiam, qui ante vim Romanam valuerant, decreta ipsorumque numinum religiones introspexit, libero, ut quondam, quid firmaret mutaretve.

61. Primi omnium Ephesii adiere, memorantes non, ut vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos: esse apud se Cenchreum amnem, lucum Ortygiam, ubi Latonam partu gravidam et oleae, quae tum etiam maneat, adnissam edidisse ea numina, deorumque monitu sacratum nemus, atque ipsum illic Apollinem post interfectos Cyclopas Iovis iram vitavisse. mox Liberum patrem, bello victorem, supplicibus Amazonum, quae aram insederant, ignovisse. auctam hinc concessu Herculis, cum Lydia poteretur, caerimoniam templo, neque Persarum ditione deminutum ius; post Macedonas, dein nos servavisse.

62. Proximi hos Magnetes L. Scipionis et L. Sullae constitutis nitebantur, quorum ille Antiocho, hic Mithridate pulsus fidem atque virtutem Magnetum decoravere, uti Dianae Leucophrynae per fugium inviolabile foret. Aphrodisienses posthac et Stratonicensis dictatoris Caesaris ob vetusta in partis merita et recens divi Augusti decretum adtulere, laudati, quod Parthorum irruptionem nihil

mutata in populum Romanum constantia pertu-
 10 lissent. sed Aphrodisiensium civitas Veneris,
 Stratonicensium Iovis et Triviae religionem tue-
 bantur. altius Hierocaesarienses exposuere, Persi-
 cam apud se Dianam, delubrum rege Cyro dica-
 tum; et memorabantur Perpennae, Isaurici multa-
 15 que alia imperatorum nomina, qui non modo templo,
 sed duobus milibus passuum circum eandem sancti-
 tatem tribuerant. exim Cyprii tribus de delubris,
 quorum vetustissimum Paphiae Veneri auctor Aë-
 rias, post filius eius Amathus Veneri Amathusiae
 20 et Iovi Salaminio Teucer, Telamonis patris ira
 profugus, posuissent.

63. Auditae aliarum quoque civitatum lega-
 tiones. quorum copia fessi patres, et quia studiis
 certabatur, consulibus permisere, ut perspecto iure,
 et si qua iniquitas involveretur, rem integram
 5 rursus ad senatum referrent. consules super eas
 civitates, quas memoravi, apud Pergamum Aescu-
 lapii conpertum asyllum rettulerunt: ceteros ob-
 scuris ob vetustatem initiis niti. nam Zmyrnaeos
 oraculum Apollinis, cuius imperio Stratonicidi
 10 Veneri templum dicaverint, Tenios eiusdem car-
 men referre, quo sacrare Neptuni effigiem aedem-
 que iussi sint. propiora Sardianos: Alexandri vic-
 toris id donum. neque minus Milesios Dareo rege
 niti; sed cultus numinum utrisque Dianam aut
 15 Apollinem venerandi. petere et Cretenses simulacro
 divi Augusti. factaque senatus consulta, quis multo
 cum honore modus tamen praescriberetur, iussi-
 que ipsis in templis figere aera sacrandam ad me-

moriam, neu specie religionis in ambitionem dela-
 berentur. 20

64. Sub idem tempus Iuliae Augustae vale-
 tudo atrox necessitudinem principi fecit festinati
 in urbem reditus, sincera adhuc inter matrem
 filiumque concordia sive occultis odiis. neque enim
 multo ante, cum haud procul theatro Marcelli 5
 effigiem divo Augusto Iulia dicaret, Tiberi nomen
 suo postscripserat, idque ille credebatur ut in-
 ferius maiestate principis gravi et dissimulata
 offensione abdidisse. sed tum supplicia dis ludique
 magni ab senatu decernuntur, quos pontifices et 10
 augures et quindecimviri septemviris simul et so-
 dalibus Augustalibus ederent. censuerat L. Apro-
 nius, ut fetiales quoque iis ludis praesiderent.
 contra dixit Caesar, distincto sacerdotiorum iure
 et repetitis exemplis: neque enim umquam fetiali- 15
 bus hoc maiestatis fuisse. ideo Augustales adiec-
 tos, quia proprium eius domus sacerdotium esset,
 pro qua vota persolverentur.

65. Exsequi sententias haud institui nisi in-
 signes per honestum aut notabili dedecore, quod
 praecipuum munus annalium reor, ne virtutes
 sileantur, utque pravis dictis factisque ex posteri-
 tate et infamia metus sit. ceterum tempora illa 5
 adeo infecta et adulatione sordida fuere, ut non
 modo primores civitatis, quibus claritudo sua ob-
 sequiis protegenda erat, sed omnes consulares,
 magna pars eorum qui praetura functi multique
 etiam pedarii senatores certatim exsurgerent foe- 10
 daque et nimia censerent. memoriae proditur Ti-

berium, quotiens curia egrederetur, Graecis verbis in hunc modum eloqui solitum 'o homines ad servitatem paratos!' scilicet etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam proiectae servientium patientiae taedebat.

66. Paulatim dehinc ab indecoris ad infesta transgrediebantur. C. Silanum pro consule Asiae, repetundarum a sociis postulatum, Mamercus Scaurus e consularibus, Iunius Otho praetor, Bruttedius Niger aedilis simul corripiunt obiectantque violatum Augusti numen, spretam Tiberii maiestatem, Mamercus antiqua exempla iaciens, L. Cottam a Scipione Africano, Servium Galbam a Catone censorio, P. Rutilium a M. Scauro accusatos. videlicet Scipio et Cato talia ulcisciebantur, aut ille Scaurus, quem proavum suum obprobrium maiorum Mamercus infami opera dehonestabat. Iunio Othoni litterarium ludum exercere vetus ars fuit: mox Seiani potentia senator obscura initia impudentibus ausis propolluebat. Bruttedium artibus honestis copiosum et, si rectum iter pergeret, ad clarissima quaeque iturum festinatio exstimulabat, dum aequalis, dein superiores, postremo suasmet ipse spes antire parat: quod multos etiam bonos pessum dedit, qui spretis quae tarda cum securitate, praematura vel cum exitio properant.

67. Auxere numerum accusatorum Gellius Publicola et M. Paconius, ille quaestor Silani, hic legatus. nec dubium habebatur saevitiae captarumque pecuniarum teneri reum: sed multa adgerantur etiam insontibus periculosa, cum super tot

senatores adversos facundissimis totius Asiae eoque ad accusandum delectis responderet solus et orandi nescius, proprio in metu, qui exercitum quoque eloquentiam debilitat, non temperante Tiberio quin premeret voce vultu, eo quod ipse creberrime interrogabat, neque refellere aut eludere dabatur, ac saepe etiam confitendum erat, ne frustra quaesivisset. servos quoque Silani, ut tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat. et ne quis necessariorum iuaret periclitantem, maiestatis crimina subdebantur, vinculum et necessitas silendi. igitur petito paucorum dierum interiectu defensionem sui deseruit, ausis ad Caesarem codicillis, quibus invidiam et preces miscuerat.

68. Tiberius quae in Silanum parabat, quo excusatus sub exemplo acciperentur, libellos divi Augusti de Voleso Messalla eiusdem Asiae pro consule factumque in eum senatus consultum recitari iubet. tum L. Pisonem sententiam rogat. ille multum de clementia principis praefatus aqua atque igni Silano interdicendum censuit ipsumque in insulam Gyarum relegandum. eadem ceteri, nisi quod Cn. Lentulus separanda Silani materna bona, quippe Atia parente geniti, reddendaque filio dixit, adnuente Tiberio.

69. At Cornelius Dolabella dum adulationem longius sequitur, increpitis C. Silani moribus addidit, ne quis vita probrosus et opertus infamia provinciam sortiretur, idque princeps diiudicaret. nam a legibus delicta puniri: quanto fore mitius

in ipsos, melius in socios, provideri ne peccaretur? adversum quae disseruit Caesar: non quidem sibi ignara quae de Silano vulgabantur, sed non ex rumore statuendum. multos in provinciis contra, quam spes aut metus de illis fuerit, egisse: excitari quosdam ad meliora magnitudine rerum, hebescere alios. neque posse principem sua scientia cuncta complecti, neque expedire ut ambitione aliena trahatur. ideo leges in facta constitui, quia futura in incerto sint. sic a maioribus institutum, ut, si antissent delicta, poenae sequerentur. ne verterent sapienter reperta et semper placita: satis onerum principibus, satis etiam potentiae. minui iura, quotiens gliscat potestas, nec utendum imperio, ubi legibus agi possit. quanto rarior apud Tiberium popularitas, tanto laetioribus animis accepta. atque ille prudens moderandi, si propria ira non inpelleretur, addidit insulam Gyarum inमितem et sine cultu hominum esse: darent Iuniae familiae et viro quondam ordinis eiusdem, ut Cythnum potius concederet. id sororem quoque Silani Torquatam, priscae sanctimoniae virginem, expetere. in hanc sententiam facta discessio.

70. Post auditi Cyrenenses, et accusante Anchario Prisco Caesius Cordus repetundarum damnatur. L. Ennium equitem Romanum, maiestatis postulatum, quod effigiem principis promiscum ad usum argenti vertisset, recipi Caesar inter reos vetuit, palam aspernante Ateio Capitone quasi per libertatem. non enim debere eripi patribus vim statuendi neque tantum maleficium impune haben-

dum. sane lentus in suo dolore esset: rei publicae iniurias ne largiretur. intellexit haec Tiberius, ut erant magis quam ut dicebantur, perstititque intercedere. Capito insignitior infamia fuit, quod humani divinique iuris sciens egregium publicum et bonas domi artes dehonestavisset.

71. Incessit dein religio, quonam in templo locandum foret donum, quod pro valetudine Augustae equites Romani voverant equestri Fortuna: nam etsi delubra eius deae multa in urbe, nullum tamen tali cognomento erat. repertum est aedem esse apud Antium, quae sic nuncuparetur, cunctasque caerimonias Italicis in oppidis templeaque et numinum effigies iuris atque imperii Romani esse. ita donum apud Antium statuitur. et quoniam de religionibus tractabatur, dilatatum nuper responsum adversus Servium Maluginensem flaminem Dialem prompsit Caesar recitavitque decretum pontificum, quotiens valetudo adversa flaminem Dialem incessisset, ut pontificis maximi arbitrio plus quam binoctium abesset, dum ne diebus publici sacrificii neu saepius quam bis eundem in annum; quae principe Augusto constituta satis ostendebant annuam absentiam et provinciarum administrationem Dialibus non concedi. memorabaturque L. Metelli pontificis maximi exemplum, qui Aulum Postumium flaminem attinisset. ita sors Asiae in eum, qui consularium Maluginensi proximus erat, conlata.

72. Isdem diebus Lepidus ab senatu petivit ut basilicam Pauli, Aemilia monumenta, propria

pecunia firmaret ornaretque. erat etiam tum in more publica munificentia; nec Augustus arcuerat
 5 Taurum, Philippum, Balbum hostiles exuvias aut exundantis opes ornatum ad urbis et posterum gloriam conferre. quo tum exemplo Lepidus, quamquam pecuniae modicus, avitum decus recoluit. at Pompei theatrum igne fortuito haustum Caesar
 10 exstructurum pollicitus est, eo quod nemo e familia restaurando sufficeret, manente tamen nomine Pompei. simul laudibus Seianum extulit, tamquam labore vigilantiaque eius tanta vis unum intra
 15 Seiano, quae apud theatrum Pompei locaretur. neque multo post Caesar, cum Iunium Blaesum pro consule Africae triumpho insignibus attolleret, dare id se dixit honori Seiani, cuius ille avunculus erat. ac tamen res Blaesi dignae decore tali fuere.

73. Nam Tacfarinas, quamquam saepius depulsus, reparatis per intima Africae auxiliis huc adrogantiae venerat, ut legatos ad Tiberium mitteret sedemque ultro sibi atque exercitui suo postulare, aut bellum inexplicabile minitaretur. non
 5 alias magis sua populi Romani contumelia indoluisse Caesarem ferunt, quam quod desertor et praedo hostium more ageret. ne Spartaco quidem post tot consularium exercituum clades inultam
 10 Italiam urenti, quamquam Sertorii atque Mithridatis ingentibus bellis labaret res publica, datum, ut pacto in fidem acciperetur; nedum pulcherrimo populi Romani fastigio latro Tacfarinas pace et concessione agrorum redimeretur. dat negotium

Blaeso, ceteros quidem ad spem proliceret arma¹⁵ sine noxa ponendi, ipsius autem ducis quoquo modo poteretur. et recepti ea venia plerique. mox adversum artes Tacfarinatis haud dissimili modo belligeratum.

74. Nam quia ille robore exercitus impar, furandi melior, pluris per globos incursaret eluderetque et insidias simul temptaret, tres incessus, totidem agmina parantur. ex quis Cornelius Scipio legatus praefuit qua praedatio in Leptitanos et
 5 suffugia Garamantum; alio latere, ne Cirtensium pagi impune traherentur, propriam manum Blaesus filius duxit. medio cum delectis, castella et munitiones idoneis locis inponens, dux ipse arta et infensa hostibus cuncta fecerat, quia, quoquo
 10 inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore, in latere et saepe a tergo erat; multique eo modo caesi aut circumventi. tunc tripertitum exercitum pluris in manus dispergit praeponitque centuriones virtutis expertae. nec, ut mos fuerat, acta aestate
 15 retrahit copias aut in hibernaculis veteris provinciae componit, sed ut in limine belli dispositis castellis per expeditos et solitudinum gnaros mutantem mapalia Tacfarinatem proturbabat, donec
 20 fratre eius capto regressus est, properantius tamen quam ex utilitate sociorum, relictis per quos resurgeret bellum. sed Tiberius pro confecto interpretatus id quoque Blaeso tribuit, ut imperator a legionibus salutaretur, prisco erga duces honore,
 25 qui bene gesta re publica gaudio et impetu victoris exercitus conclamabantur; erantque plures simul

imperatores nec super ceterorum aequalitatem. concessit quibusdam et Augustus id vocabulum, ac tunc Tiberius Blaeso postremum.

75. Obiere eo anno viri inlustres Asinius Saloninus, Marco Agrippa et Pollione Asinio avis, fratre Druso insignis Caesarique progener destinatus, et Capito Ateius, de quo memoravi, principem in civitate locum studiis civilibus adsecutus, sed avo centurione Sullano, patre praetorio. consulatum ei adceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium isdem artibus praecellentem dignatione eius magistratus anteiret. namque illa aetas duo pacis decora simul tulit: sed Labeo in-
 10 corrupta libertate, et ob id fama celebratior, Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur. illi, quod praeturam intra stetit, commendatio ex iniuria, huic, quod consulatum adeptus est, odium
 15 ex invidia oriebatur.

76. Et Iunia sexagensimo quarto post Philip-
 pensensem aciem anno supremum diem explevit, Catone avunculo genita, C. Cassii uxor, M. Bruti soror. testamentum eius multo apud vulgum rumore
 5 fuit, quia in magnis opibus, cum ferme cunctos proceres cum honore nominavisset, Caesarem omisit. quod civiliter acceptum, neque prohibuit quo minus laudatione pro rostris ceterisque sollemni-
 bus funus cohonestaretur. viginti clarissimarum
 10 familiarum imagines antelatae sunt, Manlii, Quinctii aliaque eiusdem nobilitatis nomina. sed prae-
 fulgebant Cassius atque Brutus eo ipso, quod effigies eorum non visebantur.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER IV.

1. C. Asinio C. Antistio consulibus nonus Tiberio annus erat compositae rei publicae, florentis domus (nam Germanici mortem inter prospera ducebat), cum repente turbare fortuna coepit, saevire ipse aut saevientibus vires praebere. ini-
 5 tium et causa penes Aelium Seianum cohortibus praetorii praefectum, cuius de potentia supra memoravi: nunc originem, mores, et quo facinore dominationem raptum ierit, expediam. λ genitus Vul-
 siniis patre Seio Strabone equite Romano, et prima
 10 iuventa Gaium Caesarem divi Augusti nepotem sectatus, non sine rumore Apicio diviti et prodigo stuprum veno dedisse, mox Tiberium variis artibus devinxit, adeo ut obscurum adversum, alios, sibi
 15 uni incautum intectumque efficeret, non tam solertia (quippe isdem artibus victus est) quam deum ira in rem Romanam, cuius pari exitio viguit ceciditque. corpus illi laborum tolerans, animus audax; sui obtegens, in alios criminator; iuxta adu-
 latio et superbia; palam compositus pudor, intus
 20 summa apiscendi libido, eiusque causa modo lar-

gito et luxus, saepius industria ac vigilantia, haud minus noxiae, quotiens parando regno finguntur.

2. Vim praefecturae modicam antea intendit, dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo, ut simul imperia acciperent, numeroque et robore et visu inter se fiducia ipsis, in ceteros
 5 metus oreretur. praetendebat lascivire militem ductum; si quid subitum ingruat, maiore auxilio pariter subveniri; et severius acturos, si vallum statuatur procul urbis inlecebris. ut perfecta sunt castra, inrepere paulatim militares animos adeundo,
 10 appellando; simul centuriones ac tribunos ipse deligere. neque senatorio ambitu abstinebat clientes suos honoribus aut provinciis ornandi, facili Tiberio atque ita prono, ut socium laborum non modo in sermonibus, sed apud patres et populum
 15 celebraret colique per theatra et fora effigies eius interque principia legionum sineret.

3. Ceterum plena Caesarum domus, iuvenis filius, nepotes adulti moram cupitis adferebant, quia vi tot simul corripere intutum, dolus intervalla scelerum poscebat. placuit tamen occultior
 5 via et a Druso incipere, in quem recenti ira ferebatur. nam Drusus inpatiens aemuli et animo commotior orto forte iurgio intenderat Seiano manus et contra tendentis os verberaverat. igitur cuncta temptanti promptissimum visum ad uxorem eius
 10 Liviam convertere, quae soror Germanici, formae initio aetatis indecorae, mox pulchritudine praecebat. hanc ut amore incensus adulterio pellenxit, et postquam primi flagitii potitus est (neque

femina amissa pudicitia alia abnuerit), ad coniugii spem, consortium regni et necem mariti impulit.
 15 atque illa, cui avunculus Augustus, socer Tiberius, ex Druso liberi, seque ac maiores et posteros municipali adultero foedabat, ut pro honestis et praesentibus flagitiosa et incerta exspectaret.
 20 sumitur in conscientiam Eudemus, amicus ac medicus Liviae, specie artis frequens secretis. pellit domo Seianus uxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne paelici suspectaretur. sed magnitudo facinoris metum, prolationes, diversa interdum consilia adferebat.
 25

4. Interim anni principio Drusus ex Germanici liberis togam virilem sumpsit, quaeque fratri eius Neroni decreverat senatus repetita. addidit orationem Caesar, multa cum laude filii sui, quod patria benevolentia in fratris liberos foret.
 5 nam Drusus, quamquam arduum sit eodem loci potentiam et concordiam esse, aequus adulescentibus aut certe non adversus habebatur. exim vetus et saepe simulatum proficiscendi in provincias consilium refertur. multitudinem veteranorum prae-
 10 texebat imperator et dilectibus supplendos exercitus: nam voluntarium militem deesse, ac si suppeditet, non eadem virtute ac modestia agere, quia plerumque inopes ac vagi sponte militiam sumant. percensuitque cursim numerum legionum
 15 et quas provincias tutarentur. quod mihi quoque exsequendum reor, quae tunc Romana copia in armis, qui socii reges, quanto sit angustius imperitatum.

5. Italiam utroque mari duae classes, Misenum apud et Ravennam, proximumque Galliae litus rostratae naves praesidebant, quas Actiaca victoria captas Augustus in oppidum Foroiuliense miserat
 5 valido cum remige. sed praecipuum robur Rhenum iuxta, commune in Germanos Gallosque subsidium, octo legiones erant. Hispaniae recens perdomitae tribus habebantur. Mauros Iuba rex acceperat donum populi Romani. cetera Africae per duas le-
 10 giones parique numero Aegyptus, dehinc initio ab Suriae usque ad flumen Euphraten, quantum ingenti terrarum sinu ambitur, quattuor legionibus coërcita, accolis Hiberno Albanoque et aliis regibus, qui magnitudine nostra proteguntur adversum
 15 externa imperia. et Thraeciam Rhoemetalces ac liberi Cotyis, ripamque Danuvii legionum duae in Pannonia, duae in Moesia attinebant, totidem apud Delmatiam locatis, quae positu regionis a tergo illis, ac si repentinum auxilium Italia posce-
 20 ret, haud procul accirentur, quamquam insideret urbem proprius miles, tres urbanae, novem praetoriae cohortes, Etruria ferme Umbriaque delectae aut vetere Latio et coloniis antiquitus Romanis. at apud idonea provinciarum sociae triremes alae-
 25 que et auxilia cohortium, neque multo secus in iis virium: sed persequi incertum fuit, cum ex usu temporis huc illuc mearent, gliscerent numero et aliquando minuerentur.

6. Congruens crediderim recensere ceteras quoque rei publicae partes, quibus modis ad eam diem habitae sint, quoniam Tiberio mutati in de-

terius principatus initium ille annus attulit. iam primum publica negotia et privatorum maxima
 5 apud patres tractabantur, dabaturque primoribus disserere, et in adulationem lapsos cohibebat ipse; mandabatque honores, nobilitatem maiorum, claritudinem militiae, inlustres domi artes spectando, ut
 10 satis constaret non alios potiores fuisse. sua consiliis, sua praetoribus species; minorum quoque magistratuum exercita potestas; legesque, si maiestatis quaestio eximeretur, bono in usu. at frumenta et pecuniae vectigales, cetera publicorum fructuum societatis equitum Romanorum agitabantur. res suas
 15 Caesar spectatissimo cuique, quibusdam ignotis ex fama mandabat, semelque adsumpti tenebantur prorsus sine modo, cum plerique isdem negotiis insenscerent. plebes acri quidem annona fatigabatur, sed nulla in eo culpa ex principe: quin in-
 20 fecunditati terrarum aut asperis maris obviam iit, quantum impendio diligentiaque poterat. et ne provinciae novis oneribus turbarentur utque vetera sine avaritia aut crudelitate magistratuum tolerarent, providebat: corporum verbera, ademptiones
 25 bonorum aberant. rari per Italiam Caesaris agri, modesta servitia, intra paucos libertos domus; ac si quando cum privatis disceptaret, forum et ius.

7. Quae cuncta non quidem comi via, sed horridus ac plerumque formidatus, retinebat tamen, donec morte Drusi verterentur: nam dum super-
 fuit, mansere, quia Seianus incipiente adhuc po-
 5 tentia bonis consiliis notescere volebat, et ultor metuebatur non occultus odiis et crebro querens

incolumi filio adiutorem imperii alium vocari. et quantum superesse, ut collega dicatur? primas dominandi spes in arduo: ubi sis ingressus, adesse studia et ministros. exstructa iam sponte praefecti castra, datos in manum milites; cerni effigiem eius in monumentis Cn. Pompei; communes illi cum familia Drusorum fore nepotes: precandam post haec modestiam, ut contentus esset. neque raro neque apud paucos talia iaciebat, et secreta quoque eius corrupta uxore prodebantur.

8. Igitur Seianus maturandum ratus deligit venenum, quo paulatim inrepente fortuitus morbus adsimularetur. id Druso datum per Lygdam spadonem, ut octo post annos cognitum est. ceterum Tiberius per omnes valetudinis eius dies, nullo metu an ut firmitudinem animi ostentaret, etiam defuncto necdum sepulto, curiam ingressus est. consulesque sede vulgari per speciem maestitiae sedentes honoris locique admonuit, et effusum in lacrimas senatum victo gemitu simul oratione continua erexit: non quidem sibi ignarum posse argui, quod tam recenti dolore subierit oculos senatus: vix propinquorum adloquia tolerari, vix diem aspici a plerisque lugentium. neque illos inbecillitatis damnandos: se tamen fortiora solacia e complexu rei publicae petivisse. miseratusque Augustae extremam senectam, rudem adhuc nepotum et vergentem aetatem suam, ut Germanici liberi, unica praesentium malorum levamenta, inducerentur petivit. egressi consules firmatos adloquio adolescentulos deductosque ante Caesarem statuunt.

quibus adprensis 'patres conscripti, hos' inquit 'orbatos parente tradidi patruo ipsorum precatusque sum, quamquam esset illi propria suboles, ne secus quam suum sanguinem foveret, attolleret, sibi et posteris conformaret. crepto Druso preces ad vos converto disque et patria coram obtestor: Augusti pronepotes, clarissimis maioribus genitos, suscipite, regite, vestram meamque vicem explete. hi vobis, Nero et Druse, parentum loco ita nati estis, ut bona malaque vestra ad rem publicam pertineant.'

9. Magno ea fletu et mox precationibus faustis audita; ac si modum orationi posuisset, misericordia sui gloriaque animos audientium impleverat: ad vana et totiens inrisa revolutus, de reddenda re publica utque consules seu quis alius regimen susciperent, vero quoque et honesto fidem dempsit. memoriae Drusi eadem quae in Germanicum decernuntur, plerisque additis, ut ferme amat posterior adulatio. funus imaginum pompa maxime illustre fuit, cum origo Iuliae gentis Aeneas omnesque Albanorum reges et conditor urbis Romulus, post Sabina nobilitas, Attus Claudius ceteraque Claudiorum effigies longo ordine spectarentur.

10. In tradenda morte Drusi quae plurimis maximaeque fidei auctoribus memorata sunt retuli: sed non omiserim eorundem temporum rumorem, validum adeo, ut nondum exolescat. corrupta ad scelus Livia Seianum Lygdi quoque spadonis animum stupro vinxisse, quod is aetate atque

forma carus domino interque primores ministros erat; deinde inter conscios ubi locus veneficii tempusque composita sint, eo audaciae provectum, ut verteret et occulto indicio Drusum veneni in patrem arguens moneret Tiberium, vitandam potionem, quae prima ei apud filium epulanti offerretur. ea fraude captum senem, postquam convivium inierat, exceptum poculum Druso tradidisse; atque illo ignaro et juveniliter hauriente auctam suspicionem, tamquam metu et pudore sibimet inrogaret mortem, quam patri struxerat.

11. Haec vulgo iactata super id, quod nullo auctore certo firmantur, prompte refutaveris. quis enim mediocri prudentia, nedum Tiberius tantis rebus exercitus, inaudito filio exitium offerret, idque sua manu et nullo ad paenitendum regressu? quin potius ministrum veneni excruciet, auctorem exquireret, insita denique etiam in extraneis cunctatione et mora adversum unicum et nullius ante flagitii conpertum uteretur? sed quia Seianus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimia caritate in eum Caesaris et ceterorum in utrumque odio quamvis fabulosa et immania credebantur, atrocior semper fama erga dominantium exitus. ordo alioqui sceleris per Apicatam Seiani proditus, tormentis Eudemi ac Lygdi patefactus est. neque quisquam scriptor tam infensus exstitit, ut Tiberio obiectaret, cum omnia alia conquirerent intenderentque. mihi tradendi arguendique rumoris causa fuit, ut claro sub exemplo falsas auditiones depellerem peteremque ab iis, quorum in manus

cura nostra venerit, ne divulgata atque incredibilia avidè accepta veris neque in miraculum corruptis antehabeant.

12. Ceterum laudante filium pro rostris Tiberio senatus populusque habitum ac voces dolentum simulatione magis quam libens induebat, domumque Germanici revirescere occulti laetabantur. quod principium favoris et mater Agrippina spem male tegens perniciem acceleravere. nam Seianus ubi videt mortem Drusi inultam interfectoribus, sine maerore publico esse, ferox scelerum, et quia prima provenerant, volutare secum, quonam modo Germanici liberos perverteret, quorum non dubia successio. neque spargi venenum in tres poterat, egregia custodum fide et pudicitia Agrippinae inpenetrabili. igitur contumaciam eius insectari, vetus Augustae odium, recentem Liviae conscientiam exagitare, ut superbam fecunditate, subnixam popularibus studiis inhiare dominationi apud Caesarem arguerent. alitque haec callidis criminatibus, inter quos delegerat Iulium Postumum, per adulterium Mutiliae Priscae inter intimos aviae et consiliis suis peridoneum, quia Prisca in animo Augustae valida anum suapte natura potentiae anxiam insociabilem nurui efficiebat. Agrippinae quoque proximi inliciebantur pravis sermonibus tumidos spiritus perstimulare.

13. At Tiberius nihil intermissa rerum cura, negotia pro solaciis accipiens, ius civium, preces sociorum tractabat; factaque auctore eo senatus consulta, ut civitati Cibyratae apud Asiam,

5 Aegiensi apud Achaïam, motu terrae labefactis,
 subveniretur remissione tributi in triennium. et
 Vibius Serenus pro consule ulterioris Hispaniae, de
 vi publica damnatus, ob atrocitatem morum in
 insulam Amorgum deportatur. Carsidius Sacerdos,
 10 reus tamquam frumento hostem Tacfarinatem iu-
 visset, absolvitur, eiusdemque criminis C. Grac-
 chus. hunc comitem exsili admodum infantem
 pater Sempronius in insulam Cercinam tulerat.
 illic adultus inter extorres et liberalium artium
 15 nescios, mox per Africam ac Siciliam mutando
 sordidas merces sustentabatur; neque tamen effu-
 git magnae fortunae pericula. ac ni Aelius Lamia
 et L. Apronius, qui Africam obtinuerant, insontem
 protexissent, claritudine infausti generis et pa-
 20 ternis adversis foret abstractus.

14. Is quoque annus legationes Graecarum
 civitatum habuit, Samiis Iunonis, Cois Aesculapii
 delubro vetustum asyli ius ut firmaretur petenti-
 bus. Samii decreto Amphictyonum nitebantur, quis
 5 praecipuum fuit rerum omnium iudicium, qua tem-
 pestate Graeci conditis per Asiam urbibus ora
 maris potiebantur. neque dispar apud Coos anti-
 quitas, et accedebat meritum ex loco: nam cives
 Romanos templo Aesculapii induxerant, cum iussu
 10 regis Mithridatis apud cunctas Asiae insulas et urbes
 trucidarentur. variis dehinc et saepius inritis prae-
 torum questibus, postremo Caesar de inmodestia
 histrionum rettulit: multa ab iis in publicum sedi-
 5 tiöse, foeda per domos temptari; Oscum quondam
 15 ludicrum, levissimae apud vulgum oblectationis, eo

flagitiorum et virium venisse, ut auctoritate patrum
 coercendum sit. pulsi tum histriones Italia.

15. Idem annus alio quoque luctu Caesarem
 affecit, alterum ex geminis Drusi liberis extin-
 guendo, neque minus morte amici. is fuit Lucilius
 Longus, omnium illi tristium laetorumque socius
 unusque e senatoribus Rhodii secessus comes. ita 5
 quamquam novo homini censorium funus, effigiem
 apud forum Augusti publica pecunia patres decre-
 vere, apud quos etiam tum cuncta tractabantur,
 adeo ut procurator Asiae Lucilius Capito accusante
 provincia causam dixerit, magna cum adseveratione 10
 principis, non se ius nisi in servitia et pecunias
 familiares dedisse: quod si vim praetoris usurpasset
 manibusque militum usus foret, spreta in eo man-
 data sua: audirent socios. ita reus cognito negotio
 damnatur. ob quam ultionem, et quia priore anno 15
 in C. Silanum vindicatum erat, decrevere Asiae
 urbes templum Tiberio matrique eius ac senatui.
 et permissum statuere; egitque Nero grates ea
 causa patribus atque avo, laetas inter audientium
 adfectiones, qui recenti memoria Germanici illum 20
 aspici, illum audiri rebantur. aderantque iuveni
 modestia ac forma principe viro digna, notis in
 eum Seiani odiis ob periculum gratiora.

16. Sub idem tempus de flamine Diali in
 locum Servi Maluginensis defuncti legendo, simul
 roganda nova lege disseruit Caesar. nam patri-
 cios confarreatis parentibus genitos tres simul
 nominari, ex quis unus legeretur, vetusto more; 5
 neque adesse, ut olim, eam copiam, omissa con-

farreandi adsuetudine aut inter paucos retenta: (pluresque eius rei causas adferebat, potissimam penes incuriam virorum feminarumque; accedere ipsius caerimoniae difficultates, quae consulto vitarentur) et quod exiret e iure patrio, qui id flaminium apisceretur quaeque in manum flaminis conveniret. ita medendum senatus decreto aut lege, sicut Augustus quaedam ex horrida illa antiquitate ad praesentem usum flexisset. igitur tractatis religionibus placitum instituto flaminum nihil demutari: sed lata lex, qua flaminica Dialis sacrorum causa in potestate viri, cetera promisco feminarum iure ageret. et filius Maluginensis patri suffectus. utque glisceret dignatio sacerdotum atque ipsis promptior animus foret ad capessendas caerimoniae, decretum Corneliae virgini, quae in locum Scantiae capiebatur, sestertium viciens, et quotiens Augusta theatrum introisset, ut sedes inter Vestalium consideret.

17. Cornelio Cethego Visellio Varrone consulibus pontifices eorumque exemplo ceteri sacerdotes, cum pro incolumitate principis vota susciperent, Neronem quoque et Drusum isdem dis commendavere, non tam caritate iuvenum quam adulatione, quae moribus corruptis perinde anceps, si nulla et ubi nimia est. nam Tiberius haud umquam domui Germanici mitis, tum vero aequari adulescentes senectae suae impatienter indoluit; accitosque pontifices percontatus est, num id precibus Agrippinae aut minis tribuissent. et illi quidem, quamquam abnuerent, modice perstricti;

etenim pars magna e propinquis ipsius aut primores civitatis erant: ceterum in senatu oratione monuit in posterum, ne quis mobiles adulescentium animos praematuris honoribus ad superbiam extolleret. instabat quippe Seianus incusabatque diductam civitatem ut civili bello: esse qui se partium Agrippinae vocent, ac ni resistatur, fore pluris; neque aliud gliscentis discordiae remedium, quam si unus alterve maxime prompti subvertentur.

18. Qua causa C. Silium et Titium Sabinum adgreditur. amicitia Germanici perniciose utrique, Silio et quod ingentis exercitus septem per annos moderator partisque apud Germaniam triumphalibus Sacroviriani belli victor, quanto maiore mole procideret, plus formidinis in alios dispergebatur. credebant plerique auctam offensionem ipsius intemperantia, immodice iactantis suum militem in obsequio duravisse, cum alii ad seditiones prolaberentur; neque mansurum Tiberio imperium, si iis quoque legionibus cupido novandi fuisset. destrui per haec fortunam suam Caesar inparemque tanto merito rebatur. nam beneficia eo usque laeta sunt, dum videntur exsolvi posse: ubi multum antevenere, pro gratia odium redditur.

19. Erat uxor Silio Sosia Galla, caritate Agrippinae invisae principi. hos corripere dilato ad tempus Sabino placitum, inmissusque Varro consul, qui paternas inimicitias obtendens odiis Seiani per dedecus suum gratificabatur. precante reo brevem moram, dum accusator consulatu abiret,

adversatus est Caesar: solitum quippe magistrati-
 bus diem privatis dicere: nec infringendum con-
 sulis ius, cuius vigiliis niteretur, ne quod res
 10 publica detrimentum caperet. proprium id Tiberio
 fuit scelera nuper reperta priscis verbis obtegere.
 igitur multa adseveratione, quasi aut legibus cum
 Silio ageretur aut Varro consul aut illud res pu-
 blica esset, coguntur patres. silente reo, vel si
 15 defensionem coeptaret, non occultante cuius ira
 premeretur, conscientia belli Sacrovir diu dissimu-
 latus, victoria per avaritiam foedata et uxor Sosia
 arguebantur. nec dubie repetundarum criminibus
 haerebant, sed cuncta quaestione maiestatis exer-
 cita, et Silius imminentem damnationem voluntario
 20 fine praevertit.

20. Saevitum tamen in bona, non ut stipen-
 diariis pecuniae redderentur, quorum nemo repe-
 bat, sed liberalitas Augusti avulsa, computatis sin-
 gillatim quae fisco petebantur. ea prima Tiberio
 5 erga pecuniam alienam diligentia fuit. Sosia in
 exsilium pellitur Asinii Galli sententia, qui partem
 bonorum publicandam, pars ut liberis relinquere-
 tur censuerat. contra M. Lepidus quartam accu-
 satoribus secundum necessitudinem legis, cetera
 10 liberis concessit. hunc ego Lepidum temporibus
 illis gravem et sapientem virum fuisse comperior:
 nam pleraque ab saevis adulationibus aliorum in
 melius flexit. neque tamen temperamenti egebat,
 cum aequabili auctoritate et gratia apud Tiberium
 15 vigerit. unde dubitare cogor, fato et sorte na-
 scendi, ut cetera, ita principum inclinatio in hos,

offensio in illos, an sit aliquid in nostris consiliis
 liceatque inter abruptam contumaciam et deforme
 obsequium pergere iter ambitione ac periculis va-
 cuum. at Messalinus Cotta haud minus claris 20
 maioribus, sed animo diversus, censuit cavendum
 senatus consulto, ut quamquam insontes magistra-
 tus et culpa alienae nescii provincialibus uxorum
 criminibus proinde quam suis plecterentur.

21. Actum dehinc de Calpurnio Pisone, no-
 bili ac feroci viro. is namque, ut rettuli, cessurum
 se urbe ob factiones accusatorum in senatu cla-
 mitaverat et spreta potentia Augustae trahere in
 ius Urgulanium domoque principis excire ausus 5
 erat. quae in praesens Tiberius civiliter habuit:
 sed in animo revolvente iras, etiam si impetus
 offensionis languerat, memoria valebat. Pisonem
 Q. Granius secreti sermonis incusavit adversum
 maiestatem habiti, adiecitque in domo eius vene- 10
 num esse eumque gladio accinctum introire curiam.
 quod ut atrocius vero tramissum; ceterorum, quae
 multa cumulabantur, receptus est reus, neque
 peractus ob mortem opportunam. relatum et de
 Cassio Severo exsule, qui sordidae originis, male- 15
 ficæ vitae, sed orandi validus, per immodicas
 inimicitias ut iudicio iurati senatus Cretam amo-
 veretur effecerat; atque illic eadem actitando re-
 centia veteraque odia advertit, bonisque exutus,
 interdicto igni atque aqua, saxo Seripho conse- 20
 nuit.

22. Per idem tempus Plautius Silvanus prae-
 tor incertis causis Aproniam coniugem in praeceps

iecit, tractusque ad Caesarem ab L. Apronio so-
 cero turbata mente respondit, tamquam ipse somno
 5 gravis atque eo ignarus, et uxor sponte mortem
 sumpsisset. non cunctanter Tiberius pergit in do-
 mum, visit cubiculum, in quo reluctantis et im-
 pulsae vestigia cernebantur. refert ad senatum,
 datisque iudicibus Urgulania Silvani avia pugio-
 10 nem nepoti misit. quod perinde creditum, quasi
 principis monitu, ob amicitiam Augustae cum Ur-
 gulaniam. reus frustra temptato ferro venas prae-
 buit exsolvendas. mox Numantina, prior uxor eius,
 15 accusata iniecisse carminibus et veneficiis vecor-
 diam marito, insons iudicatur.

23. Is demum annus populum Romanum longo
 adversum Numidam Tacfarinatem bello absolvit.
 nam priores duces, ubi impetrando triumphalium
 insigni sufficere res suas crediderant, hostem omit-
 5 tebant; iamque tres laureatae in urbe statuae, et
 adhuc raptabat Africam Tacfarinas, auctus Mau-
 rorum auxiliis, qui, Ptolemaeo Iubae filio iuventa
 incurioso, libertos regios et servilia imperia bello
 mutaverant. erat illi praedarum receptor ac socius
 10 populandi rex Garamantum, non ut cum exercitu
 incederet, sed missis levibus copiis, quae ex lon-
 ginquo in maius audiebantur; ipsaque e provincia,
 ut quis fortunae inops, moribus turbidus, promp-
 tius ruebant, quia Caesar post res a Blaeso gestas,
 15 quasi nullis iam in Africa hostibus, reportari
 nonam legionem iusserat, nec pro consule eius
 anni P. Dolabella retinere ausus erat, iussa prin-
 cipis magis quam incerta belli metuens.

24. Igitur Tacfarinas disperso rumore rem
 Romanam aliis quoque ab nationibus lacerari
 eoque paulatim Africa decedere, ac posse reliquos
 circumveniri, si cuncti, quibus libertas servitio
 5 potior, incubuissent, auget vires positisque castris
 Thubuscum oppidum circumsidet. at Dolabella
 contracto quod erat militum, terrore nominis Ro-
 mani et quia Numidae peditum aciem ferre ne-
 queunt, primo sui incessu solvit obsidium loco-
 10 rumque opportuna permunivit; simul principes
 Musulamiorum defectionem coeptantes securi per-
 cutit. dein, quia pluribus adversum Tacfarinatem
 expeditionibus cognitum, non gravi nec uno in-
 cursu consecrandum hostem vagum, excito cum
 popularibus rege Ptolemaeo quattuor agmina parat,
 15 quae legatis aut tribunis data; et praedatorias
 manus delecti Maurorum duxere: ipse consultor
 aderat omnibus.

25. Nec multo post adfertur Numidas apud
 castellum semirutum, ab ipsis quondam incensum,
 cui nomen Auzea, positus mapalibus consedis-
 sis loco, quia vastis circum saltibus claudebatur.
 tum expeditae cohortes alaeque, quam in partem
 5 ducerentur ignarae, cito agmine rapiuntur. simul-
 que coeptus dies et concentu tubarum ac truci
 clamore aderant semisomnos in barbaros, praepe-
 ditis Numidarum equis aut diversos pastus perer-
 rantibus. ab Romanis confertus pedes, dispositae
 10 turmae, cuncta proelio provisa: hostibus contra
 omnium nesciis non arma, non ordo, non consilium,
 sed pecorum modo trahi, occidi, capi. infensus miles

memoria laborum et adversum eludentis optatae
 15 totiens pugnae se quisque ultione et sanguine exple-
 bant. differtur per manipulos, Tacfarinatem omnes,
 notum tot proeliis, consecentur: non nisi duce in-
 terfecto requiem belli fore. at ille deiectis circum
 stipatoribus vinctoque iam filio et effusis undique
 20 Romanis, ruendo in tela captivitatem haud inulta
 morte effugit isque finis armis impositus.

26. Dolabellae petenti abnuit triumphalia
 Tiberius, Seiano tribuens, ne Blaesi avunculi eius
 laus obsolesceret. sed neque Blaesus ideo inlustrior,
 et huic negatus honor gloriam intendit: quippe
 5 minore exercitu insignis captivos, caedem ducis
 bellique confecti famam deportarat. sequebantur
 et Garamantum legati, raro in urbe visi, quos
 Tacfarinate caeso percussa gens ut culpa nescia
 ad satis faciendum populo Romano miserat. co-
 10 gnitis dehinc Ptolemaei per id bellum studiis repe-
 titus ex vetusto more honos missusque e senatori-
 bus, qui scipionem eburnum, togam pictam, anti-
 qua patrum munera, daret regemque et socium
 atque amicum appellaret.

27. Eadem aestate mota per Italiam servilis
 belli semina fors oppressit. auctor tumultus T.
 Curtisius, quondam praetoriae cohortis miles, pri-
 mo coetibus clandestinis apud Brundisium et cir-
 5 cumiecta oppida, mox positis propalam libellis ad
 libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus
 et ferocia servitia, cum velut munere deum tres
 biremes adpulere ad usus commeantium illo mari.
 et erat isdem regionibus Cutius Lupus quaestor,

cui provincia vetere ex more calles evererant: is 10
 disposita classiariorum copia coeptantem cum ma-
 xime coniurationem disiecit. missusque a Caesare
 propere Staius tribunus cum valida manu ducem
 ipsum et proximos audacia in urbem traxit, iam
 trepidam ob multitudinem familiarum, quae glisce- 15
 bat inmensum, minore in dies plebe ingenua.

28. Isdem consulibus miseriarum ac saevitiae
 exemplum atrox, reus pater, accusator filius (no-
 men utriusque Vibius Serenus) in senatum inducti
 sunt. ab exsilio retractus inlueque ac squalore
 obsitus et tum catena vinctus pater oranti filio 5
 comparatur. adulescens multis munditiis, alacri
 vultu, structas principi insidias, missos in Galliam
 concitores belli index idem et testis dicebat, ad-
 nectebatque Caecilium Cornutum praetorium mini-
 stravisse pecuniam; qui taedio curarum, et quia 10
 periculum pro exitio habebatur, mortem in se
 festinavit. at contra reus nihil infracto animo ob-
 versus in filium quatere vincla, vocare ultores
 deos, ut sibi quidem redderent exsiliium, ubi pro-
 cul tali more ageret, filium autem quandoque sup- 15
 plicia sequerentur. adseverabatque innocentem Cor-
 nutum et falso exterritum; idque facile intellectu,
 si proderentur alii: non enim se caedem princi-
 pis et res novas uno socio cogitasse.

29. Tum accusator Cn. Lentulum et Seium
 Tuberonem nominat, magno pudore Caesaris, cum
 primores civitatis, intimi ipsius amici, Lentulus
 senectutis extremae, Tubero defecto corpore, tu-
 multus hostilis et turbandae rei publicae accerse- 5

rentur. sed hi quidem statim exempti: in patrem ex servis quaesitum, et quaestio adversa accusatori fuit. qui scelere vecors, simul vulgi rumore territus, robur et saxum aut parricidarum poenas minitantium, cessit urbe. ac retractus Ravenna exsequi accusationem adigitur, non occultante Tiberio vetus odium adversum exsulem Serenum. nam post damnatum Libonem missis ad Caesarem litteris exprobraverat suum tantum studium sine fructu fuisse, addideratque quaedam contumacius quam tutum apud aures superbas et offensionis proniores. ea Caesar octo post annos rettulit, medium tempus varie arguens, etiam si tormenta pervicacia servorum contra evenissent.

30. Dictis dein sententiis ut Serenus more maiorum puniretur, quo molliret invidiam, intercessit. Gallus Asinius cum Gyaro aut Donusa claudendum censeret, id quoque aspernatus est, egenam aquae utramque insulam referens dandosque vitae usus, cui vita concederetur. ita Serenus Amorgum reportatur. et quia Cornutus sua manu ceciderat, actum de praemiis accusatorum abolendis, si quis maiestatis postulatus ante perfectum iudicium se ipse vita privavisset. ibaturque in eam sententiam, ni durius contraque morem suum palam pro accusatoribus Caesar inritas leges, rem publicam in praecipiti conquestus esset: subverterent potius iura quam custodes eorum amoverent. sic delatores, genus hominum publico exitio repertum et ne poenis quidem umquam satis coercitum, per praemia eliciebantur.

31. His tam adsiduis tamque maestis modica laetitia intericitur, quod C. Cominium equitem Romanum, probrosi in se carminis convictum, Caesar precibus fratris, qui senator erat, concessit. quo magis mirum habebatur gnarum meliorum, et quae fama clementiam sequeretur, tristiora malle. neque enim socordia peccabat; nec occultum est, quando ex veritate, quando adumbrata laetitia facta imperatorum celebrentur. quin ipse, compositus alias et velut eluctantium verborum, solutius promptiusque eloquebatur, quotiens subveniret. at P. Suillium, quaestorem quondam Germanici, cum Italia arceretur convictus pecuniam ob rem iudicandam cepisse, amovendum in insulam censuit, tanta contentione animi, ut iure iurando obstringeret e re publica id esse. quod aspere acceptum ad praesens mox in laudem vertit regresso Suillio; quem vidit sequens aetas praepotentem, venalem et Claudii principis amicitia diu prospere, numquam bene usum. eadem poena in Catum Firmium senatorem statuitur, tamquam falsis maiestatis criminibus sororem petivisset. Catus, ut rettuli, Libonem inlexerat insidiis, deinde indicio perculerat. eius operae memor Tiberius, sed alia praetendens, exsilium deprecatus est: quo minus senatu pelleretur non obstitit.

32. Pleraque eorum, quae rettuli quaeque referam, parva forsitan et levia memoratu videri non nescius sum: sed nemo annales nostros cum scriptura eorum contenderit, qui veteres populi Romani res conposuere. ingentia illi bella, expugna-

tiones urbium, fusos captosque reges, aut si quando ad interna praeverterent, discordias consulum adversum tribunos, agrarias frumentariasque leges, plebis et optimatum certamina libero egressu
 10 memorabant: nobis in arto et inglorius labor; immota quippe aut modice lacessita pax, maestae urbis res et princeps proferendi imperi incuriosus erat. ✓ non tamen sine usu fuerit introspicere illa primo aspectu levia, ex quis magnarum saepe
 15 rerum motus oriuntur.

33. Nam cunctas nationes et urbes populus aut primores aut singuli regunt: delecta ex iis et consociata rei publicae forma laudari facilius quam evenire, vel si evenit, haud diuturna esse
 5 potest. igitur ut olim plebe valida, vel cum patres pollerent, noscenda vulgi natura et quibus modis temperanter haberetur, senatusque et optimatum ingenia qui maxime perdidicerant, callidi temporum et sapientes credebantur, sic converso statu
 10 neque aliter salva re Romana, quam si unus imperitet, haec conquiri tradique in rem fuerit, quia pauci prudentia honesta ab deterioribus, utilia ab noxiis discernunt, plures aliorum eventis docentur. ceterum ut profutura, ita minimum oblectationis
 15 adferunt. [nam situs gentium, varietates proeliorum, clari ducum exitus retinent ac redintegrant legentium animum: nos saeva iussa, continuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium et easdem exitii causas coniungimus, obvia rerum
 20 similitudine et satietate.] tum antiquis scriptoribus rarus obtrectator, neque refert cuiusquam Punicas

Romanasve acies laetius extuleris: at multorum, qui Tiberio regente poenam vel infamias subiere, posterius manent. utque familiae ipsae iam extinctae sint, reperies qui ob similitudinem morum aliena
 25 malefacta sibi obiectari putent. etiam gloria ac virtus infensos habet, ut nimis ex propinquo diversa arguens. sed ad inceptum redeo.

34. Cornelio Cosso Asinio Agrippa consulibus Cremutius Cordus postulatur, novo ac tunc primum audito crimine, quod editis annalibus laudatoque M. Bruto C. Cassium Romanorum ultimum dixisset. accusabant Satrius Secundus et Pinarius
 5 Natta, Seiani clientes. id perniciosum reo, et Caesar truci vultu defensionem accipiens, quam Cremutius, relinquendae vitae certus, in hunc modum exorsus est: verba mea, patres conscripti, arguuntur: adeo factorum innocens sum. sed neque
 10 haec in principem aut principis parentem, quos lex maiestatis amplectitur: Brutum et Cassium laudavisse dicor, quorum res gestas cum plurimi composuerint, nemo sine honore memoravit. Titus Livius, eloquentiae ac fidei praeclarus in primis,
 15 Cn. Pompeium tantis laudibus tulit, ut Pompeianum eum Augustus appellaret; neque id amicitiae eorum offecit. Scipionem, Afranium, hunc ipsum Cassium, hunc Brutum nusquam latrones et parricidas, quae nunc vocabula inponuntur, saepe
 20 ut insignis viros nominat. Asinii Pollionis scripta egregiam eorundem memoriam tradunt; Messalla Corvinus imperatorem suum Cassium praedicabat: et uterque opibus atque honoribus pervi-

25 guere. Marci Ciceronis libro, quo Catonem caelo
 aequavit, quid aliud dictator Caesar quam re-
 scripta oratione, velut apud iudices, respondit?
 Antonii epistulae, Bruti contiones falsa quidem
 in Augustum probra, sed multa cum acerbitate
 30 habent; carmina Bibaculi et Catulli referta con-
 tumeliis Caesarum leguntur: sed ipse divus
 Iulius, ipse divus Augustus et tulere ista et reli-
 quere, haud facile dixerim, moderatione magis
 an sapientia. namque spreta exolescunt: si irascare,
 35 adgnita videntur.'

35. 'Non attingo Graecos, quorum non modo
 libertas, etiam libido impunita; aut si quis advertit,
 dictis dicta ultus est. sed maxime solutum et sine
 obtrectatore fuit prodere de iis, quos mors odio
 5 aut gratiae exemisset. num enim armatis Cassio
 et Bruto ac Philippenses campos obtinentibus belli
 civilis causa populum per contiones incendio? an
 illi quidem septuagensimum ante annum perempti,
 quo modo imaginibus suis noscuntur, quas ne
 10 victor quidem abolevit, sic partem memoriae apud
 scriptores retinent? suum cuique decus posteritas
 rependit; nec deerunt, si damnatio ingruit, qui
 non modo Cassii et Bruti, sed etiam mei memine-
 rint.' egressus dein senatu vitam abstinentia fini-
 15 vit. libros per aediles cremandos censuere patres:
 sed manserunt, occultati et editi. quo magis socor-
 diam eorum inridere libet, qui praesenti potentia
 credunt exstingui posse etiam sequentis aevi me-
 moriam. nam contra punitis ingeniis gliscit aucto-
 20 ritas, neque aliud externi reges aut qui eadem

saevitia usi sunt, nisi dedecus sibi atque illis
 gloriam peperere.

36. Ceterum postulandis reis tam continuus
 annus fuit, ut feriarum Latinarum diebus prae-
 factum urbis Drusum, auspicandi gratia tribunal
 ingressum, adierit Calpurnius Salvianus in Sextum
 Marium: quod a Caesare palam increpitum causa 5
 exsiliis Salviano fuit. obiecta publice Cyzicenis in-
 curia caerimoniarum divi Augusti, additis violen-
 tia criminibus adversum cives Romanos. et ami-
 sere libertatem, quam bello Mithridatis meruerant,
 circumsessi nec minus sua constantia quam prae- 10
 sidio Luculli pulso rege. at Fonteius Capito, qui
 pro consule Asiam curaverat, absolvitur, conperto
 ficta in eum crimina per Vibium Serenum. neque
 tamen id Sereno noxae fuit, quem odium publi-
 cum tutiorem faciebat. nam ut quis destructior 15
 accusator, velut sacrosanctus erat: leves, igno-
 biles poenis adficiebantur.

37. Per idem tempus Hispania ulterior missis
 ad senatum legatis oravit, ut exemplo Asiae delu-
 brum Tiberio matrique eius extrueret. qua occa-
 sione Caesar, validus alioqui spernendis honoribus
 et respondendum ratus iis, quorum rumore argue- 5
 batur in ambitionem flexisse, huiusce modi ora-
 tionem coepit: 'scio, patres conscripti, constantiam
 meam a plerisque desideratam, quod Asiae civi-
 tatibus nuper idem istud petentibus non sim ad-
 versatus. ergo et prioris silentii defensionem, et 10
 quid in futurum statuerim, simul aperiam. cum
 divus Augustus sibi atque urbi Romae templum

apud Pergamum sisti non prohibuisset, qui omnia
facta dictaque eius vice legis observem, placitum
15 iam exemplum promptius secutus sum, quia cultui
meo veneratio senatus adiungebatur. ceterum ut
semel recepisse veniam habuerit, ita omnes per
provincias effigie numinum sacrari ambitiosum,
superbum; et vanescet Augusti honor, si promi-
20 scis adulationibus vulgatur.

38. 'Ego me, patres conscripti, mortalem esse
et hominum officia fungi satisque habere, si locum
principem impleam, et vos testor et meminisse
posteror volo; qui satis superque memoriae meae
5 tribuent, ut maioribus meis dignum, rerum vestra-
rum providum, constantem in periculis, offensionum
pro utilitate publica non pavidum credant. haec
mihi in animis vestris templa, hae pulcherrimae
effigies et mansurae. nam quae saxo struuntur,
10 si iudicium posterorum in odium vertit, pro sepul-
cris spernuntur. proinde socios cives et deos ipsos
precor, hos ut mihi ad finem usque vitae quietam
et intelligentem humani divinique iuris mentem
dunt, illos ut, quandoque concessero, cum laude
15 et bonis recordationibus facta atque famam nomi-
nis mei prosequantur.' perstititque posthac secretis
etiam sermonibus aspernari talem sui cultum.
quod alii modestiam, multi, quia diffideret, quidam
ut degeneris animi interpretabantur. optimos
20 quippe mortalium altissima cupere: sic Herculem
et Liberum apud Graecos, Quirinum apud nos
deum numero additos: melius Augustum, qui spe-
raverit. cetera principibus statim adesse: unum

insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam;
nam contemptu famae contemni virtutes. 25

39. At Seianus nimia fortuna socors et mulie-
bri insuper cupidine incensus, promissum matri-
monium flagitante Livia, componit ad Caesarem
codicillos: moris quippe tum erat quamquam prae-
5 sentem scripto adire. eius talis forma fuit: bene-
volentia patris Augusti et mox plurimis Tiberii
iudiciis ita insuevisse, ut spes votaque sua non
prius ad deos quam ad principum aures conferret.
neque fulgorem honorum umquam precatum: ex-
cubias ac labores, ut unum e militibus, pro in- 10
columitate imperatoris malle. ac tamen quod
pulcherrimum adeptum, ut coniunctione Caesaris
dignus crederetur: hinc initium spei. et quoniam
audiverit Augustum in conlocanda filia non nihil
etiam de equitibus Romanis consultavisse, ita, si 15
maritus Liviae quaereretur, haberet in animo ami-
cum sola necessitudinis gloria usurum. non enim
exuere inposita munia: satis aestimare firmari
domum adversum iniquas Agrippinae offensiones,
idque liberorum causa; nam sibi multum superque 20
vitae fore, quod tali cum principe explevisset.

40. Ad ea Tiberius laudata pietate Seiani
suisque in eum beneficiis modice percursis, cum
tempus tamquam ad integram consultationem pe-
tivisset, adiunxit: ceteris mortalibus in eo stare
consilia, quid sibi conducere putent; principum 5
diversam esse sortem, quibus praecipua rerum ad
famam derigenda. ideo se non illuc decurrere,
quod promptum rescriptu, posse ipsam Liviam sta-

tuere, nubendum post Drusum an in penetibus
 10 isdem tolerandum haberet; esse illi matrem et
 aviam, propiora consilia. simplicius acturum, de
 inimicitiis primum Agrippinae, quas longe acrius
 arsuras, si matrimonium Liviae velut in partes
 15 domum Caesarum distraxisset. sic quoque erum-
 pere aemulationem feminarum, eaque discordia
 nepotes suos convelli: quid si intendatur certamen
 tali coniugio? falleris enim, Seiane, si te mansu-
 rum in eodem ordine putas, et Liviam, quae Gaius
 20 Caesari, mox Druso nupta fuerit, ea mente actu-
 ram, ut cum equite Romano senescat. ego ut si-
 nam, credisne passuros qui fratrem eius, qui pa-
 trem maioresque nostros in summis imperiis vi-
 dere? vis tu quidem istum intra locum sistere:
 25 sed illi magistratus et primores, qui te invito
 perrumpunt omnibusque de rebus consulunt, ex-
 cessisse iam pridem equestre fastigium longaque
 antisse patris mei amicitias non occulti ferunt
 perque invidiam tui me quoque incusant. at enim
 30 Augustus filiam suam equiti Romano tradere me-
 ditatus est. mirum hercule, si, cum in omnis curas
 distraheretur immensumque attolli provideret quem
 coniunctione tali super alios extulisset, C. Procu-
 leium et quosdam in sermonibus habuit insigni
 tranquillitate vitae, nullis rei publicae negotiis per-
 35 mixtos. sed si dubitatione Augusti movemur, quanto
 validius est quod Marco Agrippae, mox mihi con-
 locavit? atque ego haec pro amicitia non occul-
 tavi: ceterum neque tuis neque Liviae destinatis
 adversabor. ipse quid intra animum volutaverim,

quibus adhuc necessitudinibus inmiscere te mihi 40
 parem, omittam ad praesens referre: id tantum
 aperiam, nihil esse tam excelsum, quod non vir-
 tutes istae tuusque in me animus mereantur, da-
 toque tempore vel in senatu vel in contione non
 reticebo. 45

41. Rursum Seianus, non iam de matrimonio,
 sed altius metuens, tacita suspicionum, vulgi ru-
 morem, ingruentem invidiam deprecatur. ac ne
 adsiduos in domum coetus arcendo infringeret
 potentiam aut receptando facultatem criminanti- 5
 bus praeberet, huc flexit, ut Tiberium ad vitam
 procul Roma amoenis locis degendam impelleret.
 multa quippe providebat: sua in manu aditus litte-
 rarumque magna ex parte se arbitrum fore, cum
 per milites commearent; mox Caesarem vergente 10
 iam senecta secretoque loci mollitum munia im-
 perii facilius tramissurum: et minui sibi invidiam
 adempta salutantum turba, sublatisque inanibus
 veram potentiam augeri. igitur paulatim negotia
 urbis, populi adcursum, multitudinem affluentium 15
 increpat, extollens laudibus quietem et solitudinem,
 quis abesse taedia et offensiones ac praecipua
 rerum maxime agitari.

42. Ac forte habita per illos dies de Votieno
 Montano, celebris ingenii viro, cognitio cunctan-
 tem iam Tiberium perpulit, ut vitandos crederet
 patrum coetus vocesque, quae plerumque verae et
 graves coram ingerebantur. nam postulato Votieno 5
 ob contumelias in Caesarem dictas, testis Aemilius
 e militaribus viris dum studio probandi cuncta

refert et quamquam inter obstrepentes magna ad-
 severatione nititur, audivit Tiberius probra, quis
 10 per occultum lacerabatur, adeoque percussus est,
 ut se vel statim vel in cognitione purgaturum cla-
 mitaret precibusque proximorum, adulatione om-
 nium aegre componeret animum. et Votienus qui-
 dem maiestatis poenis adfectus est: Caesar obiec-
 15 tam sibi adversus reos inclementiam eo pervica-
 cius amplexus, Aquiliam adulterii delatam cum
 Vario Ligure, quamquam Lentulus Gaetulicus con-
 sul designatus lege Iulia damnasset, exsilio puni-
 vit Apidiumque Merulam, quod in acta divi Au-
 20 gusti non iuraverat, albo senatorio erasit.

43. Auditae dehinc Lacedaemoniorum et Mes-
 seniorum legationes de iure templi Dianae Lim-
 natidis, quod suis a maioribus suaque in terra
 dicatum Lacedaemonii firmabant annalium memo-
 5 ria vatumque carminibus, sed Macedonis Philippi,
 cum quo bellassent, armis ademptum ac post C.
 Caesaris et M. Antonii sententia redditum. contra
 Messenii veterem inter Herculis posteros divisio-
 nem Peloponnesi protulere, suoque regi Denth-
 10 liatem agrum, in quo id delubrum, cecissee; mo-
 nimentaue eius rei sculpta saxi et aere prisco
 manere. quod si vatum, annalium ad testimonia
 vocentur, plures sibi ac locupletiores esse; neque
 Philippum potentia, sed ex vero statuisset: idem
 15 regis Antigoni, idem imperatoris Mummii iudicium;
 sic Milesios permissio publice arbitrio, postremo
 Atidium Geminum praetorem Achaiae decrevisse.
 ita secundum Messenios datum. et Segestani aedem

Veneris montem apud Erycum, vetustate dilapsam,
 restaurari postulavere, nota memorantes de origine ²⁰
 eius et laeta Tiberio. suscepit curam libens ut
 consanguineus. tunc tractatae Massiliensium pre-
 ces probatumque P. Rutilii exemplum; namque
 eum legibus pulsum civem sibi Zmyrnaei addide-
 rant. quo iure Vulcatius Moschus exsul in Massi- ²⁵
 lienses receptus bona sua rei publicae eorum ut
 patriae reliquerat.

44. Obiere eo anno viri nobiles Cn. Lentulus
 et L. Domitius. Lentulo super consulatum et trium-
 phalia de Getis gloriae fuerat bene tolerata pau-
 pertas, dein magnae opes innocenter partae et
 modeste habitae. Domitium decoravit pater civili ⁵
 bello maris potens, donec Antonii partibus, mox
 Caesaris misceretur. avus Pharsalica acie pro op-
 tumatibus ceciderat. ipse delectus, cui minor An-
 tonia, Octavia genita, in matrimonium daretur,
 post cum exercitu flumen Albim transcendit, lon- ¹⁰
 gius penetrata Germania, quam quisquam priorum,
 easque ob res insignia triumphii adeptus est. obiit
 et L. Antonius, multa claritudine generis, sed in-
 prospera. nam patre eius Iulo Antonio ob adulterium
 Iuliae morte punito hunc admodum adulescentu- ¹⁵
 lum, sororis nepotem, seposuit Augustus in civi-
 tatem Massiliensem, ubi specie studiorum nomen
 exsillii tegetur. habitus tamen supremis honor,
 ossaque tumulo Octavio inlata per decretum
 20 senatus.

45. Isdem consulibus facinus atrox in cite-
 riore Hispania admissum a quodam agresti nationis

Termestinae. is praetorem provinciae L. Pisonem, pace incuriosum, ex improviso in itinere adortus uno vulnere in mortem adfecit; ac pernecitate equi profugus, postquam saltuosos locos attigerat, dimisso equo per derupta et avia sequentis frustratus est. neque diu fefellit: nam preno ductoque per proximos pagos equo, cuius foret cognitum. et repertus cum tormentis edere conscios adigetur, voce magna sermone patrio frustra se interrogari clamitavit: adsisterent socii ac spectarent; nullam vim tantam doloris fore, ut veritatem eliceret. idemque cum postero ad quaestionem retraheretur, eo nisu proripuit se custodibus saxoque caput adfixit, ut statim exanimaretur. sed Piso Termestinatorum dolo caesus habetur; quippe pecunias e publico interceptas acrius quam ut tolerarent barbari cogebat.

46. Lentulo Gaetulico C. Calvisio consulibus decreta triumphi insignia Poppaeo Sabino contusis Thraecum gentibus, qui montium editis sine cultu atque eo ferocius agitabant. causa motus super hominum ingenium, quod pati dilectus et validissimum quemque militiae nostrae dare aspernabantur, ne regibus quidem parere nisi ex libidine soliti, aut si mitterent auxilia, suos ductores praeficere nec nisi adversum accolas belligerare. ac tum rumor inceserat fore ut disiecti aliisque nationibus permixti diversas in terras traherentur. sed antequam arma inciperent, misere legatos amicitiam obsequiumque memoraturos, et mansura haec, si nullo novo onere temptarentur: sin ut

victis servitium indiceretur, esse sibi ferrum et iuventutem et promptum libertati aut ad mortem animum. simul castella rupibus indita conlatosque illic parentes et coniuges ostentabant bellumque impeditum arduum cruentum minitabantur.

47. At Sabinus, donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus responsis, postquam Pomponius Labeo e Moesia cum legione, rex Rhometalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, venere, addita praesenti copia ad hostem pergit, compositum iam per angustias saltuum. quidam audentius apertis in collibus visebantur, quos dux Romanus acie suggestus haud aegre pepulit, sanguine barbarorum modico ob propinqua suffugia. mox castris in loco communitis valida manu montem occupat, angustum et aequali dorso continuum usque ad proximum castellum, quod magna vis armata aut incondita tuebatur. simul in ferocissimos, qui ante vallum more gentis cum carminibus et tripudiis persultabant, mittit delectos sagittariorum. ii dum eminus grassabantur, crebra et inulta vulnera fecere: propius incedentes eruptione subita turbati sunt receptique subsidio Sugambrae cohortis, quam Romanus promptam ad pericula nec minus cantuum et armorum tumultu trucem haud procul instruxerat.

48. Translata dehinc castra hostem propter, relictis apud priora munimenta Thraecibus, quos nobis adfuisse memoravi. iisque permissum vastare, urere, trahere praedas, dum populatio lucem intra

5 sisteretur noctemque in castris tutam et vigilem
 capessent. id primo servatum: mox versi in
 luxum et raptis opulenti omittunt stationes, lasci-
 via epularum aut somno et vino procumbere. igitur
 10 hostes incuria eorum conperta duo agmina
 parant, quorum altero populatores invaderentur,
 alii castra Romana adpugnarent, non spe capiendi,
 sed ut clamore, telis suo quisque periculo inten-
 tus sonorem alterius proelii non acciperet. tenebrae
 insuper delectae augendam ad formidinem. sed
 15 qui vallum legionum temptabant, facile pelluntur;
 Thraecum auxilia repentino incursu territa, cum
 pars munitionibus adiacerent, plures extra pala-
 rentur, tanto infensius caesi, quanto perfugae et
 proditores ferre arma ad suum patriaeque servi-
 20 tium incusabantur.

49. Postera die Sabinus exercitum aequo
 loco ostendit, si barbari successu noctis alacres
 proelium auderent. et postquam castello aut con-
 iunctis tumulis non degrediebantur, obsidium coe-
 5 pit per praesidia, quae opportune iam muniebat;
 dein fossam loricamque contexens quattuor milia
 passuum ambitu amplexus est; tum paulatim, ut
 aquam pabulumque eriperet, contrahere claustra
 artaque circumdare; et struebatur agger, unde
 10 saxa hastae ignes propinquum iam in hostem iace-
 rentur. sed nihil aequae quam sitis fatigabat, cum
 ingens multitudo bellatorum, inbellium uno reli-
 quo fonte uterentur; simul equi armenta, ut mos
 barbaris, iuxta clausa, egestate pabuli exanimari;
 15 adiacere corpora hominum, quos vulnera, quos

sitis peremerat; pollui cuncta sanie, odore, con-
 tactu.

50. Rebusque turbatis malum extremum dis-
 cordia accessit, his deditioem, aliis mortem et
 mutuos inter se ictus parantibus; et erant qui non
 inultum exitium, sed eruptionem suaderent. neque
 ignobiles tantum his diversi sententiis, verum e
 5 ducibus Dinis, provectus senecta et longo usu vim
 atque clementiam Romanam edoctus, ponenda
 arma, unum adffictis id remedium disserebat, pri-
 musque se cum coniuge et liberis victori permisit:
 secuti aetate aut sexu inbecilli et quibus maior
 10 vitae quam gloriae cupido. at iuventus Tarsam
 inter et Turesim distrahebatur. utriusque destina-
 tum cum libertate occidere, sed Tarsa properan-
 dum finem, abrumpendas pariter spes ac metus
 clamitans, dedit exemplum demisso in pectus ferro; 15
 nec defuere qui eodem modo oppeterent. Turesis
 sua cum manu noctem opperitur, haud nescio duce
 nostro; igitur firmatae stationes densioribus globis.
 et ingruerat nox nimbo atrox, hostisque clamore
 turbido, modo per vastum silentium, incertos obses- 20
 sores effecerat, cum Sabinus circumire, hortari, ne
 ad ambigua sonitus aut simulationem quietis ca-
 sum insidiantibus aperirent, sed sua quisque mu-
 nia servarent immoti telisque non in falsum iactis.

51. Interea barbari catervis decurrentes nunc
 in vallum manualia saxa, praeustas sudes, decisa
 robora iacere, nunc virgultis et cratibus et corpo-
 ribus exanimis complere fossas, quidam pontis et
 scalas ante fabricati inferre propugnaculis eaque 5

prensare, detrahere et adversum resistantis com-
 minus niti. miles contra deturbare telis, pellere
 umbonibus, muralia pila, congestas lapidum moles
 provolvere. his partae victoriae spes et, si cedant,
 10 insignitius flagitium, illis extrema iam salus et
 adsistentes plerisque matres et coniuges earumque
 lamenta addunt animos. nox aliis in audaciam,
 aliis ad formidinem opportuna; incerti ictus, vul-
 nera improvisa; suorum atque hostium ignoratio
 15 et montis anfractu repercussae velut a tergo voces
 adeo cuncta miscuerant, ut quaedam munimenta
 Romani quasi perrupta omiserint. neque tamen
 pervasere hostes nisi admodum pauci: ceteros,
 deiecto promptissimo quoque aut saucio, adpetente
 20 iam luce trusere in summa castelli, ubi tandem
 coacta deditio. et proxima sponte incolarum re-
 cepta: reliquis, quo minus vi aut obsidio subige-
 rentur, praematura montis Haemi et saeva hiems
 subvenit.

52. At Romae commota principis domo, ut
 series futuri in Agrippinam exitii inciperet, Claudia
 Pulchra sobrina eius postulatur accusante Domitio
 Afro. is recens praectura, modicus dignationis et
 5 quoquo facinore properus clarescere, crimen inpu-
 dicitiae, adulterum Furnium, veneficia in prin-
 cipem et devotiones obiectabat. Agrippina semper
 atrox, tum et periculo propinqua accensa, pergit
 ad Tiberium ac forte sacrificantem patri repperit.
 10 quo initio invidiae non eiusdem ait mactare divo
 Augusto victimas et posteros eius insectari. non
 in effigies mutas divinum spiritum transfusum:

se imaginem veram, caelesti sanguine ortam, in-
 tellegere discrimen, suscipere sordes. frustra Pul-
 chram praescribi, cui sola exitii causa sit, quod 15
 Agrippinam stulte prorsus ad cultum delegerit,
 oblita Sosiae ob eadem adfictae. audita haec ra-
 ram occulti pectoris vocem elicuere, correptamque
 Graeco versu admonuit non ideo laedi, quia non
 regnaret. Pulchra et Furnius damnantur. Afer 20
 primoribus oratorum additus, divulgato ingenio et
 secuta adseveratione Caesaris, qua suo iure diser-
 tum eum appellavit. mox capessendis accusationi-
 bus aut reos tutando prosperiore eloquentiae quam
 morum fama fuit, nisi quod aetas extrema mul- 25
 tum etiam eloquentiae dempsit, dum fessa mente
 retinet silentii impatientiam.

53. At Agrippina pervicax irae et morbo cor-
 poris implicata, cum viseret eam Caesar, profusis
 diu ac per silentium lacrimis, mox invidiam et
 preces orditur: subveniret solitudini, daret mari-
 tum; habilem adhuc iuventam sibi, neque aliud 5
 probis quam ex matrimonio solacium; esse in civi-
 tate insignes viros, qui Germanici coniugem ac
 liberos eius recipere dignarentur. sed Caesar non
 ignarus, quantum ex re publica peteretur, ne
 tamen offensionis aut metus manifestus foret, sine 10
 responso quamquam instantem reliquit. id ego, a
 scriptoribus annalium non traditum, repperi in
 commentariis Agrippinae filiae, quae Neronis prin-
 cipis mater vitam suam et casus suorum posteris
 15 memoravit.

54. Ceterum Seianus maerentem et improvidam altius percudit, immissis qui per speciem amicitiae monerent paratum ei venenum, vitandas socii epulas. atque illa simulationum nescia, cum
 5 propter discumberet, non vultu aut sermone flecti, nullos attingere cibos, donec advertit Tiberius, forte an quia audiverat; idque quo acrius experiretur, poma, ut erant adposita, laudans nurui sua manu tradidit. aucta ex eo suspicio Agrippinae,
 10 et intacta ore servis tramisit. nec tamen Tiberii vox coram secuta, sed obversus ad matrem non mirum ait, si quid severius in eam statuisset, a qua veneficii insimularetur. inde rumor parari exitium, neque id imperatorem palam audere, secretum ad perpetrandum quaeri.
 15

55. Sed Caesar quo famam averteret, adesse frequens senatui legatosque Asiae, ambigentes quam in civitate templum statueretur, pluris per dies audivit. undecim urbes certabant, pari ambitione, viribus diversae. neque multum distantia inter se memorabant de vetustate generis, studio in populum Romanum per bella Persi et Aristonici aliorumque regum. verum Hypaepeni Trallianique Laodicenis ac Magnetibus simul tramissi ut parum
 10 validi; ne Ilienses quidem, cum parentem urbis Romae Troiam referrent, nisi antiquitatis gloria pollebant. paulum addubitatum, quod Halicarnasii mille et ducentos per annos nullo motu terrae nutavisse sedes suas vivoque in saxo fundamenta
 15 templi adseveraverant. Pergamenos (eo ipso nitentur) aede Augusto ibi sita satis adeptos cre-

ditum. Ephesii Milesiique, hi Apollinis, illi Dianae caerimonia occupavisse civitates visi. ita Sardinios inter Zmyrnaeosque deliberatum. Sardiniani decretum Etruriae recitavere ut consanguinei: nam
 20 Tyrrhenum Lydumque Atye rege genitos ob multitudinem divisisse gentem; Lydum patriis in terris resedissee, Tyrrheno datum novas ut conderet sedes; et ducum e nominibus indita vocabula illis per Asiam, his in Italia; auctamque adhuc Lydo-
 25 rum opulentiam missis in Graeciam populis, cui mox a Pelope nomen. simul litteras imperatorum et icta nobiscum foedera bello Macedonum ubertatemque fluminum suorum, temperiem caeli ac dices circum terras memorabant.
 30

56. At Zmyrnaei repetita vetustate, seu Tantalus Iove ortus illos, sive Theseus divina et ipse stirpe, sive una Amazonum condidisset, transcendere ad ea, quis maxime fidebant, in populum Romanum officii, missa navali copia non modo externa ad
 5 bella, sed quae in Italia tolerabantur; seque primos templum urbis Romae statuisse, M. Porcio consule, magnis quidem iam populi Romani rebus, nondum tamen ad summum elatis, stante adhuc Punica urbe et validis per Asiam regibus. simul
 10 L. Sullam testem adferebant, gravissimo in discrimine exercitus ob asperitatem hiemis et penuriam vestis, cum id Zmyrnam in contionem nuntiatum foret, omnes qui adstabant detraxisse corpori tegmina nostrisque legionibus misisse. ita
 15 rogati sententiam patres Zmyrnaeos praetulere. censuitque Vibius Marsus, ut M. Lepido, cui ea

provincia obvenerat, super numerum legaretur, qui templi curam susciperet. et quia Lepidus ipse
 20 deligere per modestiam abnuebat, Valerius Naso
 e praetoriis sorte missus est.

57. Inter quae diu meditato prolatoque saepius consilio tandem Caesar in Campaniam abscessit, specie dedicandi templa apud Capuam Iovi, apud Nolam Augusto, sed certus procul urbe degere. causam abscessus quamquam secutus plurimos auctorum ad Seiani artes rettuli, quia tamen caede eius patrata sex postea annos pari secreto coniunxit, plerumque permoveor, num ad ipsum referri verius sit, saevitiam ac libidinem cum factis promeret, locis occultantem. erant qui crederent in senectute corporis quoque habitum pudori fuisse: quippe illi praegracilis et incurva proceritas, nudus capillo vertex, ulcerosa facies ac plerumque medicaminibus interstincta; et Rhodi secreto vitare
 15 coetus, recondere voluptates insuerat. traditur etiam matris inpotentia extrusum, quam dominationis sociam aspernabatur neque depellere poterat, cum dominationem ipsam donum eius accepisset. nam dubitaverat Augustus Germanicum, sororis
 20 nepotem et cunctis laudatum, rei Romanae imponere, sed precibus uxoris evictus Tiberio Germanicum, sibi Tiberium adscivit. idque Augusta exprobrabat, reposedebat.

58. Profectio arto comitatu fuit: unus senator consulatu functus, Cocceius Nerva, cui legum peritia, eques Romanus praeter Seianum ex illustribus Curtius Atticus, ceteri liberalibus studiis

praediti, ferme Graeci, quorum sermonibus levaretur. ferebant periti caelestium iis motibus siderum excessisse Roma Tiberium, ut reditus illi negaretur. unde exitii causa multis fuit properum finem vitae coniectantibus vulgantibusque; neque enim tam incredibilem casum providebant, ut
 10 undecim per annos libens patria careret. mox patuit breve confinium artis et falsi, veraque quam obscuris tegerentur. nam in urbem non regressurum haud forte dictum: ceterorum nescii egere, cum propinquo rure aut litore et saepe moenia urbis
 15 adsidens extremam senectam compleverit.

59. Ac forte illis diebus oblatum Caesari anceps periculum auxit vana rumoris praebuitque ipsi materiem, cur amicitiae constantiaeque Seiani magis fideret. vescebantur in villa, cui vocabulum Speluncae, mare Amunclanum inter et Fundanos
 5 montes, nativo in specu. eius os lapsis repente saxis obruit quosdam ministros: hinc metus in omnes et fuga eorum, qui convivium celebrabant. Seianus genu vultuque et manibus super Caesarem
 10 suspensus opposuit sese incidentibus, atque habitu tali repertus est a militibus, qui subsidio venerant. maior ex eo, et quamquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur. adsimulabatque iudicis partes adversum Germanici stirpem, subditis qui accusatorum nomina sustinerent maxi-
 15 meque insectarentur Neronem proximum successioni et, quamquam modesta iuventa, plerumque tamen quid in praesentiarum conducirer oblitum, dum a libertis et clientibus, apiscendae potentiae

20 properis, exstimulatur ut erectum et fidentem animum ostenderet: velle id populum Romanum, cupere exercitus, neque ausurum contra Seianum, qui nunc patientiam senis et segnitiam iuvenis iuxta insultet.

60. Haec atque talia audienti nihil quidem pravae cogitationis, sed interdum voces procedebant contumaces et inconsultae, quas adpositi custodes exceptas auctasque cum deferrent neque
5 Neroni defendere daretur, diversae insuper sollicitudinum formae oriebantur. nam alius occursum eius vitare, quidam salutatione reddita statim averti, plerique inceptum sermonem abrumpere, insistentibus contra inidentibusque qui Seiano
10 fautores aderant. enimvero Tiberius torvus aut falsum renidens vultu: seu loqueretur seu taceret iuvenis, crimen ex silentio, ex voce. ne nox quidem secuta, cum uxor vigilias somnos suspiria matri Liviae atque illa Seiano patefaceret; qui fratrem quoque
15 Neronis Drusum traxit in partes, spe obiecta principis loci, si priorem aetate et iam labefactum demovisset. atrox Drusi ingenium super cupidinem potentiae et solita fratribus odia accendebatur invidia, quod mater Agrippina promptior Neroni
20 erat. neque tamen Seianus ita Drusum fovebat, ut non in eum quoque semina futuri exitii meditaretur, gnarus praeferozem et insidiis magis opportunum.

61. Fine anni excessere insignes viri Asinius Agrippa, claris maioribus quam vetustis vitaque non degener, et Q. Haterius, familia senatoria,

eloquentiae, quoad vixit, celebratae: monimenta ingeni eius haud perinde retinentur. scilicet impetu magis quam cura vigeat; utque aliorum meditatio et labor in posterum valescit, sic Haterii canorum illud et profluens cum ipso simul extinctum est.

62. M. Licinio L. Calpurnio consulibus ingentium bellorum cladem aequavit malum improvisum: eius initium simul et finis exstitit. nam coepto apud Fidenam amphitheatro Atilius quidam
5 libertini generis, quo spectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit, ut qui non abundantia pecuniae nec municipalis ambitione, sed in sordidam mercedem id
10 negotium quaesivisset. adfluxere avidi talium, imperitante Tiberio procul voluptatibus habiti, virile ac muliebre secus, omnis aetas, ob propinquitatem loci effusius; unde gravior pestis fuit, conferta
15 mole, dein convulsa, dum ruit intus aut in exteriora effunditur immensamque vim mortalium, spectaculo intentos aut qui circum adstabant, praecipue trahit atque operit. et illi quidem, quos
20 principium stragis in mortem adflixerat, ut tali sorte, cruciatum effugere: miserandi magis quos abrupta parte corporis nondum vita deseruerat; qui per diem visu, per noctem ululatus et gemitu coniuges aut liberos noscebant. iam ceteri fama exciti, hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari. etiam quorum diversa de causa amici aut necessarii aberant, pavere tamen; ne
25

quedum comperto, quos illa vis perculisset, latior ex incerto metus.

63. Ut coepere dimoveri obruta, concursus ad exanimos complectentium, osculantium; et saepe certamen, si confusior facies, sed par forma aut aetas errorem adgnoscentibus fecerat. quinquaginta hominum milia eo casu debilitata vel obruta sunt; cautumque in posterum senatus consulto, ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum milium res, neve amphitheatrum imponeretur nisi solo firmitatis spectatae. Atilius in exsilium actus est. ceterum sub recentem cladem patuere procerum domus, fomenta et medici passim praebiti, fuitque urbs per illos dies quamquam maesta facie veterum institutis similis, qui magna post proelia saucios largitione et cura sustentabant.

64. Nondum ea clades exoleverat, cum ignis violentia urbem ultra solitum adfecit, deusto monte Caelio; feralemque annum ferebant et ominibus adversis susceptum principi consilium absentiae, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes, ni Caesar obviam isset tribuendo pecunias ex modo detrimenti. actaeque ei grates apud senatum ab inlustribus famaue apud populum, quia sine ambitione aut proximorum precibus ignotos etiam et ultro accitos munificentia iuverat. adduntur sententiae, ut mons Caelius in posterum Augustus appellaretur, quando cunctis circum flagrantibus sola Tiberii effigies, sita in domo Iunii senatoris, inviolata mansisset. evenisse id olim Claudiae

Quintae, eiusque statuam vim ignium bis elapsam maiores apud aedem matris deum consecravisse. sanctos acceptosque numinibus Claudios et augendam caerimoniam loco, in quo tantum in principem honorem di ostenderint.

65. Haud fuerit absurdum tradere montem eum antiquitus Querquetulanum cognomento fuisse, quod talis silvae frequens fecundusque erat, mox Caelium appellatum a Caele Vibenna, qui dux gentis Etruscae cum auxilium portavisset, sedem eam acceperat a Tarquinio Prisco, seu quis alius regum dedit: nam scriptores in eo dissentiunt. cetera non ambigua sunt, magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitavisse, unde Tuseum vicum e vocabulo advenarum dictum.

66. Sed ut studia procerum et largitio principis adversum casus solacium tulerant, ita accuatorum maior in dies et infestior vis sine levamento grassabatur; corripueratque Varum Quintilium, divitem et Caesari propinquum, Domitius Afer, Claudiae Pulchrae matris eius condemnator, nullo mirante quod diu egens et parto nuper praemio male usus plura ad flagitia accingeretur. P. Dolabellam socium delationis exstitisse miraculo erat, quia claris maioribus et Varo conexus suam ipse nobilitatem, suum sanguinem perditum ibat. restitit tamen senatus et opperendum imperatorem censuit, quod unum urgentium malorum suffugium in tempus erat.

67. At Caesar dedicatis per Campaniam templis, quamquam edicto monuisset, ne quis quietem

eius inrumperet, concursusque oppidanorum dis-
 posito milite prohiberentur, perosus tamen muni-
 5 cipia et colonias omniaque in continenti sita,
 Capreas se in insulam abdidit, trium milium freto ab
 extremis Surrentini promunturii diiunctam. solitu-
 dinem eius placuisse maxime crediderim, quoniam
 inportuosum circa mare et vix modicis navigiis
 10 pauca subsidia; neque adpulerit quisquam nisi
 gnaro custode. caeli temperies hieme mitis obiectu
 montis, quo saeva ventorum arcentur; aestas in
 favonium obversa et aperto circum pelago pera-
 moena; prospectabatque pulcherrimum sinum, ante-
 15 quam Vesuvius mons ardescens faciem loci ver-
 teret. Graecos ea tenuisse Capreasque Telebois
 habitatas fama tradit. sed tum Tiberius duodecim
 villarum nominibus et molibus insederat, quanto
 intentus olim publicas ad curas, tanto occultiores
 20 in luxus et malum otium resolutus. manebat quippe
 suspicionum et credendi temeritas, quam Seianus
 augere etiam in urbe suetus acrius turbabat non
 iam occultis adversum Agrippinam et Neronem
 insidiis. quis additus miles nuntios, introitus, aperta
 25 secreta velut in annales referebat, ultroque strue-
 bantur, qui monerent perfugere ad Germaniae ex-
 ercitus vel celeberrimo fori effigiem divi Augusti
 amplecti populumque ac senatum auxilio vocare.
 eaque spreta ab illis, velut pararent, obiciebantur.

68. Iunio Silano et Silio Nerva consulibus
 foedum anni principium incessit tracto in car-
 cerem inlustri equite Romano, Titio Sabino, ob
 amicitiam Germanici: neque enim omiserat coniu-

gem liberosque eius percolere, sectator domi, comes 5
 in publico, post tot clientes unus eoque apud bonos
 laudatus et gravis iniquis. hunc Latinius Latiaris,
 Porcius Cato, Petilius Rufus, M. Opsius praetura
 functi adgrediuntur, cupidine consulatus, ad quem
 non nisi per Seianum aditus; neque Seiani volun- 10
 tas nisi scelere quaerebatur. compositum inter
 ipsos, ut Latiaris, qui modico usu Sabinum con-
 tingebat, strueret dolum, ceteri testes adessent,
 deinde accusationem inciperent. igitur Latiaris
 iacere fortuitos primum sermones, mox laudare 15
 constantiam, quod non, ut ceteri, florentis domus
 amicus adffictam deseruisset; simul honora de
 Germanico, Agrippinam miserans, disserebat. et
 postquam Sabinus, ut sunt molles in calamitate
 mortalium animi, effudit lacrimas, iunxit questus, 20
 audentius iam onerat Seianum, saevitiam, super-
 biam, spes eius. ne in Tiberium quidem convicio
 abstinet; iique sermones, tamquam vetita miscuis-
 sent, speciem artae amicitiae fecere. ac iam ultro
 Sabinus quaerere Latiarem, ventitare domum, do- 25
 lores suos quasi ad fidissimum deferre.

69. Consultant quos memoravi, quonam modo
 ea plurimum auditu acciperentur. nam loco, in quem
 coibatur, servanda solitudinis facies; et si pone
 fores adsisterent, metus visus, sonitus aut forte 5
 ortae suspicionis erat. tectum inter et laquearia
 tres senatores, haud minus turpi latebra quam de-
 testanda fraude, sese abstrudunt, foraminibus et
 rimis aurem admovent. interea Latiaris repertum
 in publico Sabinum, velut recens cognita narra-

10 turus, domum et in cubiculum trahit; praeteritaque
et instantia, quorum adfatim copia, ac novos ter-
rores cumulat. eadem ille et diutius, quanto maesta,
ubi semel prorupere, difficilius reticentur. prope-
rata inde accusatio, missisque ad Caesarem litteris
15 ordinem fraudis suumque ipsi dedecus narravere.
non alias magis anxia et pavens civitas, reticens
adversum proximos; congressus, colloquia, notae
ignotaeque aures vitari; etiam muta atque inanima,
tectum et parietes circumspectabantur.

70. Sed Caesar sollemnia incipientis anni
kalendis Ianuariis epistula precatus, vertit in Sa-
binum, corruptos quosdam libertorum et petitem
se arguens, ultionemque haud obscure posebat.
5 nec mora quin decerneretur; et trahebatur dam-
natus, quantum obducta veste et adstrictis fauci-
bus niti poterat, clamitans sic inchoari annum,
has Seiano victimas cadere. quo intendisset oculos,
quo verba acciderent, fuga vastitas, deseri itinera
10 fora. et quidam regrediebantur ostentabantque se
rursum, id ipsum paventes, quod timuissent. quem
enim diem vacuum poena, ubi inter sacra et vota,
quo tempore verbis etiam profanis abstineri mos
esset, vincla et laqueus inducantur? non inpru-
15 dentem Tiberium tantam invidiam adisse, sed
quaesitum meditatumque, ne quid impedire creda-
tur, quo minus novi magistratus, quo modo de-
lubra et altaria, sic carcerem recludent. secutae
insuper litterae grates agentis, quod hominem in-
20 fensum rei publicae punivissent, adiecto trepidam
sibi vitam, suspectas inimicorum insidias, nullo

nominatim conpellato; neque tamen dubitabatur
in Neronem et Agrippinam intendi.

71. Ni mihi destinatum foret suum quaeque
in annum referre, avebat animus antire statimque
memorare exitus, quos Latinius atque Opsius cete-
rique flagitii eius repertoires habuerunt, non modo
postquam Gaius Caesar rerum potitus est, sed in-
5 columi Tiberio, qui scelerum ministros ut perverti
ab aliis nolebat, ita plerumque satiatum et oblatum
in eandem operam recentibus veteres et prae-
graves adfixit: verum has atque alias sontium
poenas in tempore trademus. tum censuit Asinius 10
Gallus, cuius liberorum Agrippina matertera erat,
petendum a principe, ut metus suos senatui fate-
retur amoverique sineret. nullam aeque Tiberius,
ut rebatur, ex virtutibus suis quam dissimulationem
diligebat: eo aegrius accepit recludi quae pre- 15
meret. sed mitigavit Seianus, non Galli amore,
verum ut cunctationes principis opperiretur, gnarus
lentum in meditando, ubi prorupisset, tristibus
dictis atrocia facta coniungere.

Per idem tempus Iulia mortem obiit, quam 20
neptem Augustus convictam adulterii damnaverat,
proieceratque in insulam Trimerum, haud procul
Apulis litoribus. illic viginti annis exsilium tole-
ravit Augustae ope sustentata, quae florentes pri-
vignos cum per occultum subvertisset, misericor- 25
diam erga adfectos palam ostentabat.

72. Eodem anno Frisii, transrhenanus popu-
lus, pacem exuere, nostra magis avaritia quam
obsequii impatientes. tributum iis Drusus iniunxerat

modicum pro angustia rerum, ut in usus militares
 5 coria boum penderent, non intenta cuiusquam cura,
 quae firmitudo, quae mensura, donec Olennius e
 primipilaribus regendis Frisiis inpositus terga uro-
 rum delegit, quorum ad formam acciperentur. id
 10 aliis quoque nationibus arduum apud Germanos
 difficilius tolerabatur, quis ingentium beluarum
 feraces saltus, modica domi armenta sunt. ac
 primo boves ipsos, mox agros, postremo corpora
 coniugum aut liberorum servitio tradebant. hinc
 ira et questus, et postquam non subveniebatur,
 15 remedium ex bello. rapti qui tributo aderant mi-
 lites et patibulo adfixi: Olennius infensos fuga
 praevenit, receptus castello, cui nomen Flevum;
 et haud spernenda illic civium sociorumque manus
 litora Oceani praesidebat.

73. Quod ubi L. Apronio inferioris Germaniae
 pro praetore cognitum, vexilla legionum e superi-
 ore provincia peditumque et equitum auxiliarium
 delectos accivit ac simul utrumque exercitum
 5 Rheno devectum Frisiis intulit, soluto iam castelli
 obsidio et ad sua tutanda degressis rebellibus.
 igitur proxima aestuaria aggeribus et pontibus
 traducendo graviori agmini firmat. atque interim
 repertis vadis alam Canninefatem et quod peditum
 10 Germanorum inter nostros merebat circumgredi
 terga hostium iubet, qui iam acie compositi pel-
 lunt turmas sociales equitesque legionum subsidio
 missos. tum tres leves cohortes ac rursus duae,
 dein tempore interiecto alarius eques inmissus:
 15 satis validi, si simul incubissent, per intervallum

adventantes neque constantiam addiderant tur-
 batis et pavore fugientium auferebantur. Cethego
 Labeoni legato quintae legionis quod reliquum
 auxiliorum tradit. atque ille dubia suorum re in
 anceps tractus missis nuntiis vim legionum in- 20
 plorabat. prorumpunt quintani ante alios et acri
 pugna hoste pulso recipiunt cohortis alasque fessas
 vulneribus. neque dux Romanus ultum iit aut cor-
 pora humavit, quamquam multi tribunorum prae-
 factorumque et insignes centuriones cecidissent. 25
 mox compertum a transfugis nongentos Romano-
 rum apud lucum, quem Baduhennae vocant, pugna
 in posterum extracta confectos, et aliam quadrin-
 gentorum manum occupata Cruptorigis quondam
 stipendiarii villa, postquam proditio metuebatur, 30
 mutuis ictibus procubuisse.

74. Clarum inde inter Germanos Frisium
 nomen, dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum
 permetteret. neque senatus in eo cura, an imperii
 extrema dehonestarentur: pavor internus occupa-
 verat animos, cui remedium adulatione quaere- 5
 batur. ita quamquam diversis super rebus consule-
 rentur, aram clementiae, aram amicitiae effigies-
 que circum Caesaris ac Seiani censuere, crebris-
 que precibus efflagitabant visendi sui copiam face-
 rent. non illi tamen in urbem aut propinqua urbi 10
 degressi sunt: satis visum omittere insulam et in
 proximo Campaniae aspici. eo venire patres, eques,
 magna pars plebis, anxii erga Seianum, cuius du-
 rior congressus, atque eo per ambitum et socie-
 tate consiliorum parabatur. satis constabat auctam 15

ei adrogantiam foedum illud in propatulo servi-
tium spectanti; quippe Romae sueti discursus, et
magnitudine urbis incertum, quod quisque ad ne-
gotium pergat: ibi campo aut litore iacentes nullo
20 discrimine noctem ac diem iuxta gratiam aut
fastus ianitorum perpetiebantur, donec id quoque
vetitum: et revenere in urbem trepidi, quos non
sermone, non visu dignatus erat, quidam male
alacres, quibus infaustae amicitiae gravis exitus
25 imminebat.

75. Ceterum Tiberius neptem Agrippinam
Germanico ortam cum coram Cn. Domitio tradi-
disset, in urbe celebrari nuptias iussit. in Domitio
super vetustatem generis propinquum Caesaribus
5 sanguinem delegerat; nam is aviam Octaviam et
per eam Augustum avunculum praeferebat.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER V. Fragmentum.

1. Rubellio et Fufio consulibus, quorum utri-
que Geminus cognomentum erat, Iulia Augusta
mortem obiit, aetate extrema, nobilitatis per
Claudiam familiam et adoptione Liviorum Iulio-
rumque clarissimae. primum ei matrimonium et
5 liberi fuere cum Tiberio Nerone, qui bello Peru-
sino profugus, pace inter Sex. Pompeium ac
triumviros pacta in urbem rediit. exim Caesar
cupidine formae aufert marito, incertum an invi-
tam, adeo properus, ut ne spatio quidem ad eni-
10 tendum dato penatibus suis gravidam induxerit.
nullam posthac subolem edidit, sed sanguini Au-
gusti per coniunctionem Agrippinae et Germanici
adnexa communes pronepotes habuit. sanctitate
domus priscum ad morem, comis ultra quam an-
15 tiquis feminis probatum, mater inpotens, uxor fa-
cilis et cum artibus mariti, simulatione filii bene
composita. funus eius modicum, testamentum diu
inritum fuit. laudata est pro rostris a Gaio Cae-
sare pronepote, qui ¹²⁸ mox rerum potitus est. 20

2. At Tiberius, quod supremis in matrem
officiis defuisset, nihil mutata amoenitate vitae,
magnitudinem negotiorum per litteras excusavit,

honorisque memoriae eius ab senatu large decretos
 5 quasi per modestiam imminuit, paucis admodum
 receptis et addito, ne caelestis religio decerneretur:
 sic ipsam maluisse. quin et parte eiusdem
 epistulae increpuit amicitias muliebres, Fufium con-
 sulem oblique perstringens. is gratia Augustae
 10 floruerat, aptus adliciendis feminarum animis,
 dicax idem et Tiberium acerbis facetiis inridere
 solitus, quarum apud praepotentes in longum me-
 moria est.

3. Ceterum ex eo praerupta iam et urgens
 dominatio: nam incolumi Augusta erat adhuc per-
 fugium, quia Tiberio inveteratum erga matrem ob-
 sequium, neque Seianus audebat auctoritati pa-
 5 rentis antire: tunc velut frenis exsoluti prorupe-
 runt, missaeque in Agrippinam ac Neronem litte-
 rae, quas pridem adlatas et cohibitas ab Augusta
 credidit vulgus: haud enim multo post mortem
 eius recitatae sunt. verba inerant quaesita asperi-
 10 tate: sed non arma, non rerum novarum studium,
 amores iuvenum et inpudicitiam nepoti obiecta-
 bat. in nurum ne id quidem confingere ausus, ad-
 rogantiam oris et contumacem animum incusavit,
 magno senatus pavore ac silentio, donec pauci,
 15 quis nulla ex honesto spes (et publica mala sin-
 gulis in occasionem gratiae trahuntur), ut refer-
 retur postulavere, promptissimo Cotta Messalino
 cum atroci sententia. sed aliis a primoribus ma-
 ximeque a magistratibus trepidabatur: quippe
 20 Tiberius etsi infense invectus cetera ambigua
 reliquerat.

4. Fuit in senatu Iunius Rusticus, componen-
 dis patrum actis delectus a Caesare, eoque medi-
 tationes eius introspicere creditus. is fatali quo-
 dam motu (neque enim ante specimen constantiae
 dederat) seu prava sollertia, dum imminentium
 5 oblitus incerta pavet, inserere se dubitantibus ac
 monere consules, ne relationem inciperent; disse-
 rebatque brevibus momentis summa verti: posse
 quandoque domus Germanici exitium paenitentiae
 esse seni. simul populus effigies Agrippinae ac
 10 Neronis gerens circumstetit curiam faustisque
 in Caesarem ominibus falsas litteras et principe
 invito exitium domui eius intendi clamitat. ita
 nihil triste illo die patratum. ferebantur etiam sub
 nominibus consularium fictae in Seianum senten-
 15 tiae, exercentibus plerisque per occultum atque eo
 procacius libidinem ingeniorum. unde illi ira vio-
 lentior et materies criminandi: spretum dolorem
 principis ab senatu, descivisse populum: audiri
 iam et legi novas contiones, nova patrum con-
 20 sulta: quid reliquum nisi ut caperent ferrum et,
 quorum imagines pro vexillis secuti forent, duces
 imperatoresque deligerent?

5. Igitur Caesar repetitis adversum nepotem
 et nurum probris increpitaque per edictum plebe,
 questus apud patres quod fraude unius senatoris
 imperatoria maiestas elusa publice foret, integra
 tamen sibi cuncta postulavit. nec ultra delibera-
 5 tum, quo minus non quidem extrema decernerent
 (id enim vetitum), sed paratos ad ultionem vi
 principis impediri testarentur.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER VI.

V, 6. . . . Quattuor et quadraginta orationes
 super ea re habitae, ex quis ob metum paucae,
 plures adsuetudine . . . . . 'mihi pudorem aut
 Seiano invidiam adlaturum censui. versa est for-
 tuna, et ille quidem, qui collegam et generum
 adsciverat, sibi ignoscit: ceteri, quem per de-
 decora fovere, cum scelere insectantur. miserius
 sit ob amicitiam accusari an amicum accusare,
 haud discreverim. non crudelitatem, non clemen-
 tiam cuiusquam experiar, sed liber et mihi ipsi
 probatus antibo periculum. vos obtestor, ne me-
 moriam nostri per maerorem quam laeti retinea-
 tis, adiciendo me quoque iis, qui sine egregio
 publica mala effugerunt.'

V, 7. Tunc singulos, ut cuique absistere, ad-
 loqui animus erat, retinens aut dimittens partem
 diei absumpsit, multoque adhuc coetu et cunctis
 intrepidum vultum eius spectantibus, cum super-
 esse tempus novissimis crederent, gladio, quem
 sinu abdiderat, incubuit. neque Caesar ullis crimi-
 nibus aut probris defunctum insectatus est, cum
 in Blaesum multa foedaque incusavisset.

V, 8. Relatum inde de P. Vitellio et Pom-
 ponio Secundo. illum indices arguebant claustra
 aerarii, cui praefectus erat, et militarem pecuniam
 rebus novis obtulisse; huic a Considio praetura
 functo obiectabatur Aelii Galli amicitia, qui pu-
 nito Seiano in hortos Pomponii quasi fidissimum
 ad subsidium perfugisset. neque aliud periclitan-
 tibus auxilii quam in fratrum constantia fuit, qui
 vades exstitere. mox crebris prolationibus spem
 ac metum iuxta gravatus Vitellius petito per spe-
 ciem studiorum scalpro levem ictum venis intulit
 vitamque aegritudine animi finivit. at Pomponius
 multa morum elegantia et ingenio inlustri, dum
 adversam fortunam aequus tolerat, Tiberio super-
 stes fuit.

V, 9. Placitum posthac, ut in reliquos Seiani
 liberos adverteretur, vanescente quamquam plebis
 ira ac plerisque per priora supplicia lenitis. igitur
 portantur in carcerem, filius imminentium intel-
 legens, puella adeo nescia, ut crebro interrogaret,
 quod ob delictum et quo traheretur; neque factu-
 ram ultra, et posse se puerili verbere moneri. tra-
 dunt temporis eius auctores, quia triumvirali sup-
 plicio adfici virginem inauditum habebatur, a car-
 nifice laqueum iuxta compressam; exim obliis fau-
 cibus id aetatis corpora in Gemonias abiecta.

V, 10. Per idem tempus Asia atque Achaia
 exterritae sunt acri magis quam diuturno rumore,
 Drusum Germanici filium apud Cycladas insulas,
 mox in continenti visum. et erat iuvenis haud dis-
 pari aetate, quibusdam Caesaris libertis velut ad-

gnitus; per dolumque comitantibus adliciebantur ignari fama nominis et promptis Graecorum animis ad nova et mira. quippe elapsum custodiae pergere ad paternos exercitus, Aegyptum aut S¹⁰uriam invasurum, fingeant simul credebantque. iam iuventutis concursu, iam publicis studiis frequentabatur, laetus praesentibus et inani spe, cum auditum id Poppaeo Sabino: is Macedoniae tum intentus Achaiam quoque curabat. igitur quo vera
¹⁵ seu falsa antiret, Toronaeum Thermaeumque sinum praefestinans, mox Euboeam Aegaei maris insulam et Piraeum Atticae orae, dein Corinthiense litus angustiasque Isthmi evadit; marique Ionio Nicolim Romanam coloniam ingressus, ibi demum
²⁰ cognoscit sollertius interrogatum, quisnam foret, dixisse M. Silano genitum, et multis sectatorum dilapsis ascendisse navem tamquam Italiam peteret. scripsitque haec Tiberio, neque nos originem finemve eius rei ultra comperimus.

V, 11. Exitu anni diu aucta discordia consulatum erupit. nam Trio, facilis capessendis inimicitiiis et foro exercitus, ut segnem Regulum ad opprimendos Seiani ministros oblique perstrinxerat: ille, nisi lacesseretur, modestiae retinens, non modo rettudit collegam, sed ut noxium coniurationis ad disquisitionem trahebat. multisque patrum orantibus ponerent odia in perniciem itura, mansere infensi ac minitantes, donec magistratu
¹⁰ abirent.

VI, 1. Cn. Domitius et Camillus Scribonianus consulatum inierant, cum Caesar tramisso quod

Capreas et Surrentum interluit freto Campaniam praelegebat, ambiguus an urbem intraret, seu, quia contra destinaverat, speciem venturi simulans. et
⁵ saepe in propinqua degressus, aditis iuxta Tiberim hortis, saxa rursum et solitudinem maris repetiit, pudore scelerum et libidinum, quibus adeo indomitis exarserat, ut more regio pubem ingenuam stupris pollueret. nec formam tantum et decora
¹⁰ corpora, sed in his modestam pueritiam, in aliis imagines maiorum incitamentum cupidinis habebat. tuncque primum ignota antea vocabula reperta sunt sellariorum et spintriarum ex foeditate loci ac multiplici patientia; praepositique servi, qui
¹⁵ conquirent pertraherent, dona in promptos, minas adversum abnuentes, et si retinerent propinquus aut parens, vim raptus suaque ipsi libita velut in captos exercebant.

2. At Romae principio anni, quasi recens cognitis Liviae flagitiis ac non pridem etiam punitis, atroces sententiae dicebantur, in effigies quoque ac memoriam eius, et bona Seiani ablata aerario ut in fiscum cogerentur, tamquam referret.
⁵ Scipiones haec et Silani et Cassii isdem ferme aut paulum inmutatis verbis adseveratione multa censebant, cum repente Togonius Gallus, dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditur. nam principem orabat deligere
¹⁰ senatores, ex quis viginti sorte ducti et ferro accincti, quotiens curiam inisset, salutem eius defenderent. crediderat nimirum epistulae subsidio sibi alterum ex consulibus poscentis, ut tutus a Capreis

15 urbem peteret. Tiberius tamen, ludibria seriis permiscere solitus, egit gratis benevolentiae patrum: sed quos omitti posse, quos deligi? semperne eosdem an subinde alios? et honoribus perfunctos an iuvenes, privatos an e magistratibus? quam deinde
20 speciem fore sumentium in limine curiae gladios? neque sibi vitam tanti, si armis tegenda foret. haec adversus Togonium verbis moderans, ne quid ultra abolitionem sententiae suaderet.

3. At Iunium Gallionem, qui censuerat, ut praetoriani actis stipendiis ius apiscerentur in quattuordecim ordinibus sedendi, violenter increpuit, velut coram rogitans, quid illi cum militibus,
5 quos neque dicta neque praemia nisi ab imperatore accipere par esset. repperisse prorsus quod divus Augustus non providerit: an potius discordiam et seditionem a satellite Seiani quaesitam, qua rudes animos nomine honoris ad corrumpendum militiae
10 morem propelleret? hoc pretium Gallio meditatae adulationis tulit, statim curia, deinde Italia exactus; et quia incusabatur facile toleraturus exsiliium delecta Lesbo, insula nobili et amoena, retrahitur in urbem custoditurque domibus magistratum.
15 isdem litteris Caesar Sextium Paconianum praetorium perculit magno patrum gaudio, audacem, maleficum, omnium secreta rimantem delectumque ab Seiano, cuius ope dolus Gaio Caesari pararetur. quod postquam patefactum, prorupere
20 concepta pridem odia, et summum supplicium decernebatur, ni professus indicium foret.

4. Ut vero Latinium Latiarem ingressus est, accusator ac reus iuxta invisi gratissimum spectaculum praebebant. Latiaris, ut rettuli, praecipuus olim circumveniendi Titii Sabini et tunc luendae poenae primus fuit. inter quae Haterius Agrippa
5 consules anni prioris invasit, cur mutua accusatione intenta nunc silerent: metum prorsus et noxae conscientiam pro foedere haberi; at non patribus reticenda quae audivissent. Regulus manere tempus ultionis, seque coram principe exsecuturum; Trio
10 aemulationem inter collegas et si qua discordes iecissent melius obliterari respondit. urgente Agrippa Sanquinius Maximus e consularibus oravit senatum, ne curas imperatoris conquisitis insuper acerbitatibus augerent: sufficere ipsum statuendis
15 remediis. sic Regulo salus et Trioni dilatio exitii quaesita. Haterius invisior fuit, quia somno aut libidinosis vigiliis marcidus et ob segnitiam quamvis crudelem principem non metuens inlustribus viris perniciem inter ganeam ac stupra medita-
20 batur.

5. Exim Cotta Messalinus, saevissimae cuiusque sententiae auctor eoque inveterata invidia, ubi primum facultas data, arguitur pleraque in C. Caesarem quasi incertae virilitatis, et cum die
5 natali Augustae inter sacerdotes epularetur, novendialem eam cenam dixisse; querensque de potentia M. Lepidi ac L. Arruntii, cum quibus ob rem pecuniariam disceptabat, addidisse: 'illos quidem senatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus.' quae
10 cuncta a primoribus civitatis revincebatur, iisque

instantibus ad imperatorem provocavit. nec multo post litterae adferuntur, quibus in modum defensionis, repetito inter se atque Cottam amicitiae principio crebrisque eius officiis commemoratis, ne
 15 verba prave detorta neu convivalium fabularum simplicitas in crimen duceretur postulavit.

6. Insigne visum est earum Caesaris litterarum initium; nam his verbis exorsus est: 'quid scribam vobis, patres conscripti, aut quo modo scribam aut quid omnino non scribam hoc tem-
 5 pore, di me deaque peius perdant, quam perire me cotidie sentio, si scio.' adeo facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant. neque frustra praestantissimus sapientiae firmare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes,
 10 posse aspici laniatus et ictus, quando ut corpora verberibus, ita saevitia, libidine, malis consultis animus dilaceretur. quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasque ipse poenas fateretur.

7. Tum facta patribus potestate statuendi de C. Caeciliano senatore, qui plurima adversum Cottam prompserat, placitum eandem poenam in-
 5 rogari quam in Aruseium et Sanquinium, accusatores L. Arruntii: quo non aliud honorificentius Cottae evenit, qui nobilis quidem, sed egens ob luxum, per flagitia infamis, sanctissimis Arruntii artibus dignitate ultionis aequabatur.

8. Servaeus posthac et Minucius Thermus
 10 inducti, Servaeus praetura functus et quondam Germanici comes, Minucius equestri loco, modeste

habita Seiani amicitia; unde illis maior miseratio. contra Tiberius praecipuos ad scelera increpans admonuit C. Cestium patrem dicere senatui quae sibi scripsisset, suscepitque Cestius accusationem.
 15 quod maxime exitiabile tulere illa tempora, cum primores senatus infimas etiam delationes exercerent, alii propalam, multi per occultum; neque discerneres alienos a coniunctis, amicos ab ignotis, quid repens aut vetustate obscurum: perinde
 20 in foro, in convivio, quaqua de re locuti incusabantur, ut quis praevenire et reum destinare properat, pars ad subsidium sui, plures infecti quasi valetudine et contactu. sed Minucius et Servaeus damnati indicibus accessere. tractique sunt in ca-
 25 sum eundem Iulius Africanus e Santonis Gallica civitate, Seius Quadratus: originem non repperi. neque sum ignarus a plerisque scriptoribus ommissa multorum pericula et poenas, dum copia fatiscunt aut, quae ipsis nimia et maesta fuerant, ne pari
 30 taedio lecturos adficerent verentur: nobis pleraque digna cognitu obvenere, quamquam ab aliis incelebrata.

8. Nam ea tempestate, qua Seiani amicitiam ceteri falso exuerant, ausus est eques Romanus M. Terentius, ob id reus, amplecti, ad hunc modum apud senatum ordiendo: 'fortuna quidem
 5 meae fortasse minus expediat adgnoscerere crimen quam abnuere: sed utcumque casura res est, fatebor et fuisse me Seiano amicum, et ut essem expetisse, et postquam adeptus eram laetatum. videram collegam patris regendis praetoriis cohorti-

10 bus, mox urbis et militiae munia simul obeuntem.
 illius propinqui et adfines honoribus augebantur;
 ut quisque Seiano intimus, ita ad Caesaris ami-
 15 citiam validus: contra quibus infensus esset, metu
 ac sordibus conflictabantur. nec quemquam exemplo
 adsumo: cunctos, qui novissimi consilii expertes
 fuimus, meo unius discrimine defendam. non enim
 Seianum Vulsiniensem, sed Claudiae et Iuliae do-
 20 mus partem, quas adfinitate occupaverat, tuum,
 Caesar, generum, tui consulatus socium, tua offi-
 cia in re publica capessentem colebamus. non est
 nostrum aestimare, quem supra ceteros et quibus
 de causis extollas: tibi summum rerum iudicium
 25 di dedere, nobis obsequii gloria relicta est. spec-
 tamus porro quae coram habentur, cui ex te opes
 honores, quis plurima iuvandi nocendive potentia,
 quae Seiano fuisse nemo negaverit. abditos prin-
 cipis sensus, et si quid occultius parat, exquirere
 inlicitum, anceps: nec ideo adsequare. ne, patres
 30 nos cogitaveritis. etiam Satrium atque Pomponium
 venerabamur; libertis quoque ac ianitoribus eius
 notescere pro magnifico accipiebatur. quid ergo?
 indistincta haec defensio et promisca dabitur?
 immo iustis terminis dividatur. insidiae in rem
 35 publicam, consilia caedis adversum imperatorem
 puniantur: de amicitia et officiis idem finis et te,
 Caesar, et nos absolverit.

9. Constantia orationis, et quia repertus erat,
 qui efferret quae omnes animo agitabant, eo usque

potuere, ut accusatores eius, additis quae ante
 deliquerant, exsilio aut morte multarentur.

Secutae dehinc Tiberii litterae in Sex. Visti- 5
 lium praetorium, quem Druso fratri percarum in
 cohortem suam transtulerat. causa offensionis Vi-
 stilio fuit, seu composuerat quaedam in Gaium
 Caesarem ut impudicum, sive ficto habita fides.
 atque ob id convictu principis prohibitus cum 10
 senili manu ferrum temptavisset, obligat venas;
 precatusque per codicillos, immiti rescripto resol-
 vit. acervatim ex eo Annius Pollio, Appius Sila-
 nus Scauro Mamercio simul ac Sabino Calvisio
 maiestatis postulantur, et Vinicianus Pollioni patri 15
 adiciebatur, clari genus et quidam summis hono-
 ribus. contremuerantque patres (nam quotus quis-
 que adfinitatis aut amicitiae tot inlustrium viro-
 rum experts erat?), ni Celsus urbanae cohortis tri-
 bunus, tum inter indices, Appium et Calvisium 20
 discrimini exemisset. Caesar Pollionis ac Vini-
 ciani Scaurique causam, ut ipse cum senatu no-
 sceret, distulit, datis quibusdam in Scaurum tristi-
 bus notis.

10. Ne feminae quidem exsortes periculi. quia
 occupandae rei publicae argui non poterant, ob
 lacrimas ineusabantur; necataque est anus Vitia,
 Fufi Gemini mater, quod filii necem flevisset. haec 5
 apud senatum: nec secus apud principem Vescu-
 larius Flaccus ac Iulius Marinus ad mortem agun-
 tur, e vetustissimis familiarium, Rhodum secuti et
 apud Capreas individui, Vesularius insidiarum in
 Libonem internuntius; Marino particeps Seianus

10 Curtium Atticum oppresserat. quo laetius acceptum
sua exempla in consultores recidisse.

Per idem tempus L. Piso pontifex, rarum in
tanta claritudine, fato obiit, nullius servilis senten-
tiae sponte auctor, et quotiens necessitas ingrueret,
15 sapienter moderans. patrem ei censorium fuisse
memoravi; aetas ad octogensimum annum proces-
sit; decus triumphale in Thraecia meruerat. sed
praecipua ex eo gloria, quod praefectus urbi recens
continuum potestatem et insolentia parendi gravi-
20 orem mire temperavit.

11. Namque antea, profectis domo regibus ac
mox magistratibus, ne urbs sine imperio foret, in
tempus deligebatur, qui ius redderet ac subitis
mederetur; feruntque ab Romulo Dentrem Romu-
5 lium, post ab Tullo Hostilio Numam Marcium et
ab Tarquinio Superbo Spurium Lucretium inposi-
tos. dein consules mandabant; duratque simula-
crum, quotiens ob ferias Latinas praeficitur qui
consulare munus usurpet. ceterum Augustus bellis
10 civilibus Cilnium Maecenatem equestris ordinis
cunctis apud Romam atque Italiam praeposuit:
mox rerum potitus ob magnitudinem populi ac
tarda legum auxilia sumpsit e consularibus qui
coërceret servitia et quod civium audacia turbi-
15 dum, nisi vim metuat. primusque Messalla Cor-
vinus eam potestatem et paucos intra dies finem
accepit, quasi nescius exercendi; tum Taurus Sta-
tilius, quamquam provecta aetate, egregie tolera-
vit; dein Piso quindecim per annos pariter pro-

batus, publico funere ex decreto senatus celebra- 20
tus est.

12. Relatum inde ad patres a Quintiliano
tribuno plebei de libro Sibullae, quem Caninius
Gallus quindecimvirum recipi inter ceteros eius-
dem vatis et ea de re senatus consultum postu-
laverat. quo per discessionem facto misit litteras 5
Caesar, modice tribunum increpans ignarum anti-
qui moris ob iuventam. Gallo exprobrabat, quod
scientiae caerimoniarumque vetus incerto auctore,
ante sententiam collegii, non, ut adsolet, lecto
per magistros aestimatoque carmine, apud infre- 10
quentem senatum egisset. simul commonefecit,
quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur,
sanxisse Augustum, quem intra diem ad praeto-
rem urbanum deferrentur neque habere privatim
liceret. quod a maioribus quoque decretum erat 15
post exustum sociali bello Capitolium, quaesitis
Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Sici-
liam et Italicas colonias carminibus Sibullae, una
seu plures fuere, datoque sacerdotibus negotio,
quantum humana ope potuissent, vera discernere. 20
igitur tunc quoque notioni quindecimvirum is liber
subicitur.

13. Isdem consulibus gravitate annonae iuxta
seditionem ventum, multaque et plures per dies
in theatro licentius efflagitata, quam solitum ad-
versum imperatorem. quis commotus incusavit
magistratus patresque, quod non publica auctori- 5
tate populum coëreuisent, addiditque quibus ex
provinciis et quanto maiorem quam Augustus rei

frumentariae copiam advectaret. ita castigandae plebi compositum senatus consultum prisca severitate, neque segnius consules edixere. silentium ipsius non civile, ut crediderat, sed in superbiam accipiebatur.

14. Fine anni Geminius, Celsus, Pompeius, equites Romani, cecidere coniurationis crimine; ex quis Geminius prodigientia opum ac mollitia vitae amicus Seiano, nihil ad serium. et Iulius Celsus tribunus in vinclis laxatam catenam et circumdatam in diversum tendens suam ipse cervicem perfregit. at Rubrio Fabato, tamquam desperatis rebus Romanis Parthorum ad misericordiam fugeret, custodes additi. sane is repertus apud fretum Siciliae retractusque per centurionem nullas probabiles causas longinquae peregrinationis adferebat: mansit tamen incolumis, oblivione magis quam clementia.

15. Ser. Galba L. Sulla consulibus diu quaesito, quos neptibus suis maritos destinaret Caesar, postquam instabat virginum aetas, L. Cassium, M. Vinicium legit. Vinicio oppidanum genus: Calbus ortus, patre atque avo consularibus, cetera equestri familia erat, mitis ingenio et comptaefacundiae. Cassius plebei Romae generis, verum antiqui honoratique, et severa patris disciplina eductus facilitate saepius quam industria commendabatur. huic Drusillam, Vinicio Iuliam Germanico genitas coniungit superque ea re senatui scribit, levi cum honore iuvenum. dein redditus absentiae causis admodum vagis flexit ad graviora et offen-

siones ob rem publicam coeptas, utque Macro praefectus tribunorumque et centurionum pauci secum introirent, quotiens curiam ingrederetur, petivit. factoque large et sine praescriptione generis aut numeri senatus consulto ne tecta quidem urbis, adeo publicum consilium numquam adiit, deviis plerumque itineribus ambiens patriam et declinans.

16. Interea magna vis accusatorum in eos irupit, qui pecunias faenore auctitabant adversum legem dictatoris Caesaris, qua de modo credendi possidendique intra Italiam cavetur, omisam olim, quia privato usui bonum publicum postponitur. sane vetus urbi faenebre malum et seditionum discordiarumque creberrima causa, eoque cohibebatur antiquis quoque et minus corruptis moribus. nam primo duodecim tabulis sanctum, ne quis unciario faenore amplius exerceret, cum antea ex libidine locupletium agitaretur; dein rogatione tribunicia ad semuncias redactum, postremo vetitaversura. multisque plebi scitis obviam itum fraudibus, quae totiens repressae miras per artes rursus oriebantur. sed tum Gracchus praetor, cui ea quaestio evenerat, multitudine periclitantium subactus rettulit ad senatum, trepidique patres (neque enim quisquam tali culpa vacuus) veniam a principe petivere; et concedente annus in posterum sexque menses dati, quis secundum iussa legis rationes familiares quisque componerent.

17. Hinc inopia rei nummariae, commoto simul omnium aere alieno, et quia tot damnatis

bonisque eorum divenditis signatum argentum fisco vel aerario attinebatur. ad hoc senatus praescripserat, duas quisque faenoris partes in agris per Italiam collocaret. sed creditores in solidum appellabant, nec decorum appellatis minuere fidem. ita primo concursatio et preces, dein strepere praetoris tribunal, eaque quae remedio quaesita, venditio et emptio, in contrarium mutari, quia faenratores omnem pecuniam mercandis agris condiderant. copiam vendendi secuta vilitate, quanto quis obaeratio, aegrius distrahebant, multique fortunis provolvebantur; eversio rei familiaris dignitatem ac famam praeceps dabat, donec tulit opem Caesar disposito per mensas miliens sestertio factaque mutuandi copia sine usuris per triennium, si debitor populo in duplum praediis caviset. sic refecta fides, et paulatim privati quoque creditores reperti. neque emptio agrorum exercita ad formam senatus consulti, acribus, ut ferme talia, initiis, incurioso fine.

18. Dein redeunt priores metus postulato maiestatis Considio Proculo, qui nullo pavore diem natalem celebrans raptus in curiam pariterque damnatus interfectusque est. sorori eius Sanciae aqua atque igni interdictum accusante Q. Pomponio. is moribus inquietus haec et huiusce modi a se factitari praetendebat, ut parta apud principem gratia periculis Pomponii Secundi fratris mederetur. etiam in Pompeiam Macrinam exsilium statuitur, cuius maritum Argolicum, socerum Laconem e primoribus Achaeorum Caesar adfixerat. pater

quoque illustri eques Romanus ac frater praetorius, cum damnatio instaret, se ipsi interfecere. datum erat crimini, quod Theophanen Mytilenaeum proavum eorum Cn. Magnus inter intimos habuisset, quodque defuncto Theophani caelestes honores Graeca adulatio tribuerat.

19. Post quos Sex. Marius Hispaniarum ditissimus defertur incestasse filiam et saxo Tarpeio deicitur. ac ne dubium haberetur magnitudinem pecuniae malo vertisse, aurarias argentariasque eius, quamquam publicarentur, sibimet Tiberius seposuit. inritatusque suppliciis cunctos, qui carcere attinebantur accusati societatis cum Seiano, necari iubet. iacuit immensa strages, omnis sexus, omnis aetas, illustres ignobiles, dispersi aut aggerati. neque propinquis aut amicis adsistere, inlacrimare, ne visere quidem diutius dabatur, sed circumiecti custodes et in maerorem cuiusque intenti corpora putrefacta adsectabantur, dum in Tiberim traherentur, ubi fluitantia aut ripis adpulsa non cremare quisquam, non contingere. intereiderat sortis humanae commercium vi metus, quantumque saevitia glisceret, miseratio arcebatur.

20. Sub idem tempus Gaius Caesar, discedenti Capreas avo comes, Claudiam, M. Silani filiam, coniugio accepit, immanem animum subdola modestia tegens, non damnatione matris, non exitio fratrum rupta voce; qualem diem Tiberius induisset, pari habitu, haud multum distantibus verbis. unde mox scitum Passieni oratoris dictum

percrebuit neque meliorem umquam servum neque deteriorem dominum fuisse.

10 Non omiserim praesagium Tiberii de Servio Galba tum consule; quem accitum et diversis sermonibus pertemptatum postremo Graecis verbis in hanc sententiam adlocutus est 'et tu, Galba, quandoque degustabis imperium,' seram ac brevem potentiam significans, scientia Chaldaeorum artis, cuius apiscendae otium apud Rhodum, magistrum Thrasillum habuit, peritiam eius hoc modo expertus.

21. Quotiens super tali negotio consultaret, edita domus parte ac liberti unius conscientia utebatur. is litterarum ignarus, corpore valido, per avia ac derupta (nam saxis domus imminet) 5 praeibat eum, cuius artem experiri Tiberius statuisset, et regredientem, si vanitatis aut fraudum suspicio incesserat, in subiectum mare praecipitabat, ne index arcani existeret. igitur Thrasillum isdem rupibus inductus postquam percontantem commoverat, imperium ipsi et futura sollerter patefaciens, 10 interrogatur an suam quoque genitalem horam comperisset, quem tum annum, qualem diem haberet. ille positus siderum ac spatia dimensus haerere primo, dein pavescere, et quantum introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis et metus, postremo exclamat ambiguum sibi ac prope ultimum discrimen instare. tum complexus eum Tiberius praescium periculorum et incolumem fore gratatur, quaeque dixerat oracli vice accipiens 15 inter intimos amicorum tenet.

22. Sed mihi haec ac talia audienti in incerto iudicium est, fatone res mortalium et necessitate immutabili an forte volvantur. quippe sapientissimos veterum quique sectam eorum aemulantur diversos reperies, ac multis insitam opinionem 5 non initia nostri, non finem, non denique homines dis curae; ideo creberrime tristitia in bonos, laeta apud deteriores esse. contra alii fatum quidem congruere rebus putant, sed non e vagis stellis, verum apud principia et nexus naturalium causarum; ac tamen electionem vitae nobis relinquunt, quam ubi elegeris, certum imminentium ordinem. neque mala vel bona, quae vulgus putet: multos, qui conflictari adversis videantur, beatos, at plerosque quamquam magnas per opes miserrimos, 15 si illi gravem fortunam constanter tolerent, hi prospera inconsulte utantur. ceterum plurimis mortalium non eximitur, quin primo cuiusque ortu ventura destinentur, sed quaedam secus quam dicta sint cadere, fallaciis ignara dicentium: ita corrumpi fidem artis, cuius clara documenta et anti- 20 qua aetas et nostra tulerit. quippe a filio eiusdem Thrasulli praedictum Neronis imperium in tempore memorabitur, ne nunc incepto longius abierim.

23. Isdem consulibus Asinii Galli mors vulgatur, quem egestate cibi peremptum haud dubium, sponte an necessitate, incertum habebatur. consultusque Caesar an sepeliri sineret, non erubuit 5 permittere utroque incusare casus, qui reum abs- tulissent, antequam coram convinceretur: scilicet medio triennio defuerat tempus subeundi iudicium

consulari seni, tot consularium parenti. Drusus
deinde exstinguitur, cum se miserandis alimentis,
10 mandando e cubili tomento, nonum ad diem deti-
nisset. tradidere quidam praescriptum fuisse Ma-
croni, si arma ab Seiano temptarentur, extractum
custodiae iuvenem (nam in Palatio attinebatur)
15 ducem populo imponere. mox, quia rumor incede-
bat fore ut nuru ac nepoti conciliaretur Caesar,
saevitiam quam paenitentiam maluit.

24. Quin et invecus in defunctum probra
corporis, exitiabilem in suos, infensum rei publicae
animum obiecit recitarique factorum dictorumque
eius descripta per dies iussit, quo non aliud atro-
5 cius visum: adstitisse tot per annos, qui vultum,
gemitus, occultum etiam murmur exciperent, et
potuisse avum audire, legere, in publicum promere
vix fides, nisi quod Attii centurionis et Didymi
liberti epistulae servorum nomina praeferebant, ut
10 quis egredientem cubiculo Drusum pulsaverat, ex-
terruerat. etiam sua verba centurio saevitiae plena,
tamquam egregium, vocesque deficientis adiecerat,
quis primo quasi per dementiam funesta Tiberio,
mox, ubi exspes vitae fuit, meditatae compositas-
15 que diras inprecabatur, ut, quem ad modum nurum
filiumque fratris et nepotes necasset domumque
omnem caedibus complevisset, ita poenas nomini
generique maiorum et posteris exsolveret. obtur-
babant quidem patres specie detestandi: sed pene-
20 trabat pavor et admiratio, callidum olim et tegan-
dis sceleribus obscurum huc confidentiae venisse,
ut tamquam dimotis parietibus ostenderet nepotem

sub verbere centurionis, inter servorum ictus ex-
trema vitae alimenta frustra orantem.

25. Nondum is dolor exoleverat, cum de
Agrippina auditum, quam interfecto Seiano spe
sustentatam provixisse reor, et postquam nihil de
saevitia remittebatur, voluntate exstinctam, nisi si
negatis alimentis adsimulatus est finis, qui videre
5 tur sponte sumptus. enimvero Tiberius foedissimis
criminationibus exarsit, impudicitiam arguens et
Asinium Gallum adulterum, eiusque morte ad tae-
dium vitae compulsam. sed Agrippina aequi in-
patiens, dominandi avida, virilibus curis femina-
10 rum vitia exuerat. eodem die defunctam, quo
biennio ante Seianus poenas luisset, memoriae-
que id prodendum addidit Caesar iactavitque,
quod non laqueo strangulata neque in Gemonias
projecta foret. actae ob id grates decretumque, ut
15 quintum decimum kal. Novembris, utriusque necis
die, per omnis annos donum Iovi sacraretur.

26. Haud multo post Cocceius Nerva, con-
tinuus principi, omnis divini humanique iuris
sciens, integro statu, corpore inlaeso, moriendi
consilium cepit. quod ut Tiberio cognitum, adsi-
dere, causas requirere, addere preces, fateri po-
5 stremo grave conscientiae, grave famae suae, si
proximus amicorum nullis moriendi rationibus
vitam fugeret. aversatus sermonem Nerva absti-
nentiam cibi coniunxit. ferebant gnari cogitationum
eius, quanto propius mala rei publicae viseret,
10 ira et metu, dum integer, dum intemptatus, hone-
stum finem voluisse.

Ceterum Agrippinae perniciēs, quod vix cre-
dibile, Plancinam traxit. nupta olim Cn. Pisoni
15 et palam laeta morte Germanici, cum Piso cade-
ret, precibus Augustae nec minus inimicitis Agrip-
pinae defēsa erat. ut odium et gratia desiere,
ius valuit; petitaque criminibus haud ignotis sua
20 manu sera magis quam inmerita supplicia per-
solvit.

27. Tot luctibus funesta civitate pars mae-
roris fuit, quod Iulia Drusi filia, quondam Neronis
uxor, denupsit in domum Rubellii Blandi, cuius
avum Tiburtem equitem Romanum plerique memi-
5 nerant. extremo anni mors Aelii Lamiae funere
censorio celebrata, qui administrandae Suriae ima-
gine tandem exsolutus urbi praefuerat. genus illi
decorum, vivida senectus; et non permissa pro-
vincia dignationem addiderat. exim Flacco Pom-
10 ponio Suriae pro praetore defuncto recitantur
Caesaris litterae, quis incusabat egregium quem-
que et regendis exercitibus idoneum abnuere id
munus, seque ea necessitudine ad preces cogi, per
15 quas consularium aliqui capessere provincias adi-
gerentur, oblitus Arruntium, ne in Hispaniam per-
geret, decimum iam annum attineri. obiit eodem
anno et M. Lepidus, de cuius moderatione atque
sapientia in prioribus libris satis conlocavi. neque
nobilitas diutius demonstranda est: quippe Aemi-
20 lium genus fecundum bonorum civium, et qui eadem
familia corruptis moribus, inlustri tamen fortuna
egere.

28. Paulo Fabio L. Vitellio consulibus post
longum saeculorum ambitum avis phoenix in Ae-
gyptum venit praebuitque materiem doctissimis
indigenarum et Graecorum multa super eo mira-
culo disserendi. de quibus congruunt et plura am- 5
bigua, sed cognitu non absurda promere libet,
sacrum Soli id animal et ore ac distinctu pinna-
rum a ceteris avibus diversum consentiunt qui
formam eius effinxere: de numero annorum varia
traduntur. maxime vulgatum quingentorum spa- 10
tium: sunt qui adseverent mille quadringentos
sexaginta unum interici, prioresque alites Ses-
side primum, post Amaside dominantibus, dein
Ptolemaeo, qui ex Macedonibus tertius regnavit,
in civitatem, cui Heliopolis nomen, advolavisse, 15
multo ceterarum volucrum comitatu novam faciem
mirantium. sed antiquitas quidem obscura: inter
Ptolemaeum ac Tiberium minus ducenti quinqu-
ginta anni fuerunt. unde nonnulli falsum hunc
phoenicem neque Arabum e terris credidere, nihil- 20
que usurpavisse ex his, quae vetus memoria fir-
mavit. confecto quippe annorum numero, ubi mors
propinquet, suis in terris struere nidum eique vim
genitalem adfundere, ex qua fetum oriri; et pri-
mam adulto curam sepeliendi patris, neque id 25
temere, sed sublato murrae pondere temptatoque
per longum iter, ubi par oneri, par meatui sit,
subire patrium corpus inque Solis aram perferre
atque adolere. haec incerta et fabulosis aucta:
ceterum aspici aliquando in Aegypto eam volucrem 30
non ambigitur.

29. At Romae caede continua Pomponius Labeo, quem praefuisse Moesiae rettuli, per abruptas venas sanguinem effudit; aemulataque est coniunx Paxaea. nam promptas eius modi mortes
 5 metus carnificis faciebat, et quia damnati publicatis bonis sepultura prohibebantur, eorum, qui de se statuebant, humabantur corpora, manebant testamenta, pretium festinandi. sed Caesar missis
 10 ad senatum litteris disseruit morem fuisse maioribus, quotiens dirimerent amicitias, interdicere domo eumque finem gratiae ponere: id se repetivisse in Labeone, atque illum, quia male administratae provinciae aliorumque criminum arguebatur, culpam invidia velavisse, frustra conterrita
 15 uxore, quam etsi nocentem periculi tamen expertem fuisse. Mamercus dein Scaurus rursus postulatur, insignis nobilitate et orandis causis, vita probrosus. nihil hunc amicitia Seiani, sed labe fecit haud minus validum ad exitia Macronis
 20 odium, qui easdem artes occultius exercebat; detuleratque argumentum tragoediae a Scauro scriptae, additis versibus, qui in Tiberium flecterentur: verum ab Servilio et Cornelio accusatoribus adulterium Liviae, magorum sacra obiectabantur.
 25 Scaurus, ut dignum veteribus Aemiliis, damnationem anteit, hortante Sextia uxore, quae incitamentum mortis et particeps fuit.

30. Ac tamen accusatores, si facultas incideret, poenis adiciebantur, ut Servilius Corneliusque perditio Scauro famosi, quia pecuniam a Vario Ligure omittendae delationis ceperant, in insulas

interdicto igni atque aqua demoti sunt. et Abudius
 5 Ruso functus aedilitate, dum Lentulo Gaetulico, sub quo legioni praefuerat, periculum facessit, quod is Seiani filium generum destinasset, ultro damnatur atque urbe exigitur. Gaetulicus ea tempestate superioris Germaniae legiones curabat
 10 mirumque amorem adsecutus erat, effusae clementiae, modicus severitate et proximo quoque exercitui per L. Apronium socerum non ingratus. unde fama constans ausum mittere ad Caesarem litteras, adfinitatem sibi cum Seiano haud sponte, sed con-
 15 silio Tiberii coeptam; perinde se quam Tiberium falli potuisse, neque errorem eundem illi sine fraude, aliis exitio habendum. sibi fidem integram et, si nullis insidiis peteretur, mansuram; successorum non aliter quam indicium mortis acceptu-
 20 rum. firmarent velut foedus, quo princeps ceterarum rerum poteretur, ipse provinciam retineret. haec, mira quamquam, fidem ex eo trahebant, quod unus omnium Seiani adfinium incolumis multa-
 25 que gratia mansit, reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam aetatem magisque fama quam vi stare res suas.

31. C. Cestio M. Servilio consulibus nobiles Parthi in urbem venere, ignaro rege Artabano. is metu Germanici fidus Romanis, aequabilis in suos, mox superbiam in nos, saevitiam in populares sumpsit, fretus bellis, quae secunda ad-
 5 sum circumiectas nationes exercuerat, et senectutem Tiberii ut inermem despiciens avidusque Armeniae, cui defuncto rege Artaxia Arsacen libe-

rorum suorum veterrimum inposuit, addita contumelia et missis, qui gazam a Vonone relictam in Suria Ciliciaque reposcerent; simul veteres Persarum ac Macedonum terminos, seque invasurum possessa primum Cyro et post Alexandro per vaniloquentiam ac minas iaciebat. sed Parthis mittendi secretos nuntios validissimus auctor fuit Sinnaces, insigni familia ac perinde opibus, et proximus huic Abdus ademptae virilitatis. non despectum id apud barbaros utroque potentiam habet. ii adscitis et aliis primoribus, quia neminem gentis Arsacidarum summae rei inponere poterant, interfectis ab Artabano plerisque aut nondum adultis, Phraaten regis Phraatis filium Roma posebant: nomine tantum et auctore opus, ut sponte Caesaris genus Arsacis ripam apud Euphratis cerneretur.

32. Cupitum id Tiberio: ornat Phraaten accingitque paternum ad fastigium, destinata retinens, consiliis et astu res externas moliri, arma procul habere. interea cognitis insidiis Artabanus tardari metu, modo cupidine vindictae inardescere. et barbaris cunctatio servilis, statim exsequi regium videtur: valuit tamen utilitas, ut Abdum specie amicitiae vocatum ad epulas lento veneno inligaret, Sinnacem dissimulatione ac donis, simul per negotia moraretur. et Phraates apud Suriam dum omisso cultu Romano, cui per tot annos insueverat, instituta Parthorum sumit, patriis moribus impar morbo absumptus est. sed non Tiberius omisit incepta: Tiridatem sanguinis eiusdem

aemulum Artabano, reciperandaeque Armeniae Hiberum Mithridaten deligit conciliatque fratri Pharasmani, qui gentile imperium obtinebat; et cunctis, quae apud Orientem parabantur, L. Vitellium praefecit. eo de homine haud sum ignarus sinistram in urbe famam, pleraque foeda memorari, ceterum in regendis provinciis prisca virtute egit. unde regressus et formidine Gai Caesaris, familiaritate Claudii turpe in servitium mutatus exemplar apud posteros adulatorii dedecoris habetur, cesseruntque prima postremis, et bona iuventae senectus flagitiosa oblitteravit.

33. At ex regulis prior Mithridates Pharasmanem perpulit dolo et vi conatus suos iuvare, repertique corruptores ministros Arsacis multo auro ad scelus cogunt; simul Hiberi magnis copiis Armeniam inrumpunt et urbe Artaxata potiuntur. quae postquam Artabano cognita, filium Orodem ultorem parat; dat Parthorum copias, mittit qui auxilia mercede facerent: contra Pharasmanes adiungere Albanos, accire Sarmatas, quorum scep-tuchi utrimque donis acceptis more gentico diversa induere. sed Hiberi locorum potentes Caspia via Sarmatam in Armenios raptim effundunt. at qui Parthis adventabant, facile arcebantur, cum alios incessus hostis clausisset, unum reliquum mare inter et extremos Albanorum montes aestas impediret, quia flatibus etesiarum implentur vada: hibernus auster revolvit fluctus pulsoque introrsus freto brevia litorum nudantur.

34. Interim Oroden sociorum inopem auctus auxilio Pharasmanes vocare ad pugnam et detrec- tantem incessere, adequitare castris, infensare pabula; ac saepe in modum obsidii stationibus cingebat, donec Parthi contumeliarum insolentes circumsisterent regem, poscerent proelium. atque illis sola in equite vis: Pharasmanes et pedite valebat. nam Hiberi Albanique saltuosos locos incolentes duritiae patientiaeque magis insuevere; feruntque se Thessalis ortos, qua tempestate Iaso post avectam Medeam genitosque ex ea liberos inanem mox regiam Aetiae vacuosque Colchos repetivit. multaue de nomine eius et oraclum Phruxi celebrant; nec quisquam ariete sacrificaverit, credito vexisse Phrixum, sive id animal seu navis insigne fuit. ceterum directa utrimque acie Parthus imperium Orientis, claritudinem Arsacidarum contraque ignobilem Hiberum, mercenario milite disserebat; Pharasmanes integros semet a Parthico dominatu, quanto maiora peterent, plus decoris victores aut, si terga darent, flagitii atque periculi laturos; simul horridam suorum aciem, picta auro Medorum agmina, hinc viros, inde praedam ostendere.

35. Enimvero apud Sarmatas non una vox ducis: se quisque stimulant, ne pugnam per sagittas sinerent: impetu et comminus praeveniendum. variae hinc bellantium species, cum Parthus sequi vel fugere pari arte suetus distraheret turmas, spatium ictibus quaereret, Sarmatae omisso arcu, quo brevius valent, contis gladiisque ruerent;

modo equestris proelii more frontis et tergi vices, aliquando ut conserta acie corporibus et pulsu armorum pellerent pellerentur. iamque et Albani Hiberique prensare, detrudere, ancipitem pugnam hostibus facere, quos super eques et propioribus vulneribus pedites adffictabant. inter quae Pharasmanes Orodesque, dum strenuis adsunt aut dubitantibus subveniunt, conspicui eoque gnari, clamore telis equis concurrunt, instantius Pharasmanes; nam vulnus per galeam adegit. nec iterare valuit, praelatus equo et fortissimis satellitum protegentibus saucium: fama tamen occisi falso credita exterruit Parthos victoriamque concessere.

36. Mox Artabanus tota mole regni ultum iit. peritia locorum ab Hiberis melius pugnatum; nec ideo abscedebat, ni contractis legionibus Vitellius et subdito rumore, tamquam Mesopotamiam invasurus, metum Romani belli fecisset. tum ommissa Armenia versaeque Artabani res, inlicente Vitellio desererent regem saevum in pace et adversis proeliorum exitiosum. igitur Sinnaces, quem antea infensum memoravi, patrem Abdagaesen aliosque occultos consilii conscios et tunc continuis cladibus promptiores ad defectionem trahit, adffluentibus paulatim, qui metu magis quam benevolentia subiecti repertis auctoribus sustulerant animum. nec iam aliud Artabano reliquum, quam si qui externorum corpori custodes aderant, suis quisque sedibus extorres, quis neque boni intellectus neque mali cura, sed mercede aluntur ministri sceleribus. his adsumptis in longinqua et

contermina Scythiae fugam maturavit, spe auxilii,
 20 quia Hyrcanis Carmaniisque per adfinitatem in-
 nexus erat: atque interim posse Parthos absen-
 tium aequos, praesentibus mobiles, ad paeniten-
 tiam mutari.

37. At Vitellius profugo Artabano et flexis
 ad novum regem popularium animis, hortatus Tiri-
 daten parata capessere, robur legionum sociorum-
 que ripam ad Euphratis ducit. sacrificantibus,
 5 cum hic more Romano suovetaurilia daret, ille
 equum placando amni adornasset, nuntiavere ac-
 colae Euphraten nulla imbrum vi sponte et in-
 mensum attolli, simul albensibus spumis in modum
 10 diadematis sinuare orbes, auspiciam prosperi trans-
 gressus. quidam callidius interpretabantur, initia
 conatus secunda neque diuturna, quia eorum, quae
 terra caelove portenderentur, certior fides, flumi-
 num instabilis natura simul ostenderet omina rap-
 peretque. sed ponte navibus effecto tramissoque
 15 exercitu primus Ornospadis multis equitum mili-
 bus in castra venit, exsul quondam et Tiberio,
 cum Delmaticum bellum conficeret, haud inglorius
 auxiliator eoque civitate Romana donatus, mox
 repetita amicitia regis multo apud eum honore,
 20 praefectus campis, qui Euphrate et Tigre inclutis
 amnibus circumfui Mesopotamiae nomen accepe-
 runt. neque multo post Sinnaces auget copias, et
 columen partium Abdagaeses gazam et paratus
 25 satis ratus monet Tiridaten primoresque, hunc,
 Phraatis avi et altoris Caesaris quaeque utrobi-

que pulchra meminerit, illos, obsequium in regem,
 reverentiam in nos, decus quisque suum et fidem
 retinerent. exim cum legionibus in Suriam re-
 meavit. 30

38. Quae duabus aestatibus gesta coniunxi,
 quo requiesceret animus a domesticis malis; non
 enim Tiberium, quamquam triennio post caedem
 Seiani, quae ceteros mollire solent, tempus preces
 satias mitigabant, quin incerta vel abolita pro
 5 gravissimis et recentibus puniret. eo metu Fulci-
 nius Trio, ingruentis accusatores haud perpessus,
 supremis tabulis multa et atrociam in Macronem
 ac praecipuos libertorum Caesaris composuit, ipsi
 fluxam senio mentem et continuo abscessu velut
 10 exsilium obiectando. quae ab heredibus occultata
 recitari Tiberius iussit, patientiam libertatis alie-
 nae ostentans et contemptor suae infamiae, an
 scelerum Seiani diu nescius mox quoquo modo
 dicta vulgari malebat veritatisque, cui adulatio
 15 officit, per probra saltem gnarus fieri. isdem die-
 bus Granius Marcianus senator, a C. Graccho
 maiestatis postulatus, vim vitae suae attulit, Ta-
 riusque Gratianus praetura functus lege eadem
 extremum ad supplicium damnatus. 20

39. Nec dispares Trebelleni Rufi et Sextii
 Paconiani exitus: nam Trebellenus sua manu ce-
 cidit, Paconianus in carcere ob carmina illic in
 principem factitata strangulatus est. haec Tiberius
 non mari, ut olim, divisus neque per longinquos
 5 nuntios accipiebat, sed urbem iuxta, eodem ut die
 vel noctis interiectu litteris consulum rescriberet,

quasi aspiciens undantem per domos sanguinem
aut manus carnificum. fine anni Poppaeus Sabinus
10 concessit vita, modicus originis, principum amicitia
consulatum ac triumphale decus adeptus maximis-
que provinciis per quattuor et viginti annos in-
positus, nullam ob eximiam artem, sed quod par
negotiis neque supra erat.

40. Q. Plautius Sex. Papinius consules se-
quuntur. eo anno neque quod L. Aruseius exsul
rediret neque quod eo accusante multi morte ad-
fecti forent, adsuetudine malorum ut atrox adver-
5 tebatur, sed exterruit quod Vibulenus Agrippa
eques Romanus, cum perorassent accusatores, in
ipsa curia depromptum sinu venenum hausit, pro-
lapsusque ac moribundus festinatis lictorum mani-
bus in carcerem raptus est, faucesque iam exani-
10 mis laqueo vexatae. ne Tigranes quidem, Armenia
quondam potitus ac tunc reus, nomine regio sup-
plicia civium effugit. at C. Galba consularis et duo
Blaesi voluntario exitu cecidere, Galba tristibus
Caesaris litteris provinciam sortiri prohibitus: Blae-
15 sis sacerdotia, integra eorum domo destinata, con-
vulsa distulerat, tunc ut vacua contulit in alios,
quod signum mortis intellexere et exsecuti sunt.
et Aemilia Lepida, quam iuveni Druso nuptam
rettuli, crebris criminibus maritum insectata, quam-
20 quam instabilis, tamen impunita agebat, dum
superfuit pater Lepidus: post a delatoribus cor-
ripitur ob servum adulterum, nec dubitabatur de
flagitio: ergo omissa defensione finem vitae sibi
posuit.

41. Per idem tempus Clitarum natio Cappa-
docii Archelao subiecta, quia nostrum in modum
deferre census, pati tributa adigebatur, in iuga
Tauri montis abscessit locorumque ingenio sese
contra imbelles regis copias tutabatur, donec M. 5
Trebellius legatus, a Vitellio praeside Suriae cum
quattuor milibus legionariorum et delectis auxiliis
missus, duos collis, quos barbari insederant (mi-
nori Cadra, alteri Davara nomen est), operibus
circumdedit et erumpere ausos ferro, ceteros siti 10
ad deditionem coëgit.

At Tiridates volentibus Parthis Nicephorium
et Anthemusiada ceterasque urbes, quae Macedo-
nibus sitae Graeca vocabula usurpant, Halumque
et Artemitam Parthica oppida recepit, certantibus 15
gaudio qui Artabanum Scythas inter eductum ob
saevitiam exsecrati come Tiridatis ingenium Ro-
manas per artes sperabant.

42. Plurimum adulationis Seleucenses induere,
civitas potens, saepta muris neque in barbarum cor-
rupta, sed conditoris Seleuci retinens. trecenti opi-
bus aut sapientia delecti ut senatus, sua populo vis.
et quotiens concordēs agunt, spernitur Parthus: 5
ubi dissensere, dum sibi quisque contra aemulos
subsidium vocant, accitus in partem adversum
omnes valet. id nuper acciderat Artabano re-
gnante, qui plebem primoribus tradidit ex suo usu:
nam populi imperium iuxta libertatem, paucorum do- 10
minatio regiae libidini propior est. tum adventan-
tem Tiridaten extollunt veterum regum honoribus et
quos recens aetas largius invenit; simul probra in

Artabanum fundebant, materna origine Arsaciden,
 15 cetera degenerem. Tiridates rem Seleucensem po-
 pulo permittit. mox consultans, quonam die sollem-
 nia regni capesseret, litteras Phraatis et Hieronis,
 qui validissimas praefecturas obtinebant, accipit,
 20 brevem moram precantium. placitumque opperiri
 viros praepollentis, atque interim Ctesiphon sedes
 imperii petita: sed ubi diem ex die prolatabant,
 multis coram et adprobantibus Surena patrio more
 Tiridaten insigni regio evinxit.

43. Ac si statim interiora ceterasque nationes
 petivisset, oppressa cunctantium dubitatio et omnes
 in unum cedebant: adsidendo castellum, in quod
 pecuniam et paelices Artabanus contulerat, dedit
 5 spatium exuendi pacta. nam Phraates et Hiero
 et si qui alii delectum capiendi diademati diem
 haud concelebraverant, pars metu, quidam invidia
 in Abdagaesen, qui tum aula et novo rege potie-
 batur, ad Artabanum vertere; isque in Hyrcanis
 10 repertus est, inlucie obsitus et alimenta arcu ex-
 pediens. ac primo tamquam dolus pararetur territus,
 ubi data fides reddendae dominationi venisse, adle-
 vatur animum et quae repentina mutatio exquiri-
 tum Hiero pueritiam Tiridatis increpat, neque penes
 15 Arsaciden imperium, sed inane nomen apud inbel-
 lem externa mollitia, vim in Abdagaesis domo.

44. Sensit vetus regnandi falsos in amore
 odia non fingere. nec ultra moratus, quam dum
 Scytharum auxilia conciret, perguit properus et
 praeveniens inimicorum astus, amicorum paeniten-
 5 tiam; neque exuerat paedorem, ut vulgum misera-

tione adverteret. non fraus, non preces, nihil omis-
 sum, quo ambiguos inliceret, prompti firmarentur.
 iamque multa manu propinqua Seleucia adven-
 tabat, cum Tiridates simul fama atque ipso Arta-
 bano percussus distrahi consiliis, iret contra an
 10 bellum cunctatione tractaret. quibus proelium et
 festinati casus placebant, disiectos et longinquitate
 itineris fessos ne animo quidem satis ad obsequium
 coaluisse disserunt, proditores nuper hostesque
 eius, quem rursum foveant. verum Abdagaeses
 15 regrediendum in Mesopotamiam censebat, ut amne
 obiecto, Armeniis interim Elymaeisque et ceteris
 a tergo excitis, aucti copiis socialibus et quas dux
 Romanus misisset fortunam temptarent. ea sen-
 tentia valuit, quia plurima auctoritas penes Ab-
 20 dagaesen et Tiridates ignavus ad pericula erat.
 sed fugae specie discessum; ac principio a gente
 Arabum facto ceteri domos abeunt vel in castra
 Artabani, donec Tiridates cum paucis in Suriam
 revector pudore proditionis omnes exsolvit. 25

45. Idem annus gravi igne urbem adfecit,
 deusta parte circi, quae Aventino contigua, ipso-
 que Aventino; quod damnum Caesar ad gloriam
 vertit exsolutis domuum et insularum pretiis. mi-
 liens sestertium in munificentia ea conlocatum, 5
 tanto acceptius in vulgum, quanto modicus pri-
 vatis aedificationibus ne publice quidem nisi duo
 opera struxit, templum Augusto et scaenam Pom-
 peiani theatri; eaque perfecta, contemptu ambi-
 tionis an per senectutem, haud dedicavit. sed 10
 aestimando cuiusque detrimento quattuor progeneri

Caesaris, Cn. Domitius, Cassius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus delecti additusque nominatione consulum P. Petronius. et pro ingenio
 15 cuiusque quaesiti decretique in principem honores; quos omiserit receperitve, in incerto fuit ob propinquum vitae finem. neque enim multo post supremi Tiberio consules, Cn. Acerronius C. Pontius, magistratum occepere, nimia iam potentia Macronis,
 20 qui gratiam Gai Caesaris numquam sibi neglectam acrius in dies fovebat impuleratque post mortem Claudiae, quam nuptam ei rettuli, uxorem suam Enniam imitando amorem iuvenem indicere pacto-
 25 que matrimonii vincere, nihil abnuentem, dum dominationis apisceretur; nam etsi commotus ingenio simulationum tamen falsa in sinu avi perdidicerat.

46. Gnarum hoc principi, eoque dubitavit de tradenda re publica, primum inter nepotes, quorum Druso genitus sanguine et caritate propior, sed nondum pubertatem ingressus, Germanici filio
 5 robur iuventae, vulgi studia, eaque apud avum odii causa. etiam de Claudio agitanti, quod is composita aetate bonarum artium cupiens erat, inminuta mens eius obstitit. sin extra domum successor quaereretur, ne memoria Augusti, ne
 10 nomen Caesarum in ludibria et contumelias vertent, metuebat: quippe illi non perinde curae gratia praesentium quam in posteros ambitio. mox incertus animi, fesso corpore, consilium, cui impar erat, fato permisit, iactis tamen vocibus, per quas
 15 intellexeretur providus futurorum; namque Macroni non abdita ambage occidentem ab eo deserere, orien-

tem spectari exprobravit. et Gaio Caesari, forte orto sermone L. Sullam inridenti, omnia Sullae vitia et nullam eiusdem virtutem habiturum praedixit. simul crebris cum lacrimis minorem ex nepotibus complexus, truci alterius vultu, 'occides hunc tu' inquit 'et te alius.' sed gravescente valetudine nihil e libidinibus omittebat, in patientia firmitudinem simulans solitusque eludere medicorum artes atque eos, qui post tricesimum aetatis
 25 annum ad internoscenda corpori suo utilia vel noxia alieni consilii indigerent.

47. Interim Romae futuris etiam post Tiberium caedibus semina iaciebantur. Laelius Balbus Acutiam, P. Vitellii quondam uxorem, maiestatis postulaverat; qua damnata cum praemium accusatori decerneretur, Iunius Otho tribunus plebei
 5 intercessit, unde illis odia, mox Othoni exitium. dein multorum amoribus famosa Albucilla, cui matrimonium cum Satrio Secundo coniurationis indice fuerat, defertur impietatis in principem; coneciebantur ut conscii et adulteri eius Cn. Do-
 10 mitius, Vibius Marsus, L. Arruntius. de claritudine Domitii supra memoravi; Marsus quoque vetustis honoribus et inlustris studiis erat. sed testium interrogationi, tormentis servorum Macronem praesedissee commentarii ad senatum missi ferebant,
 15 nullaeque in eos imperatoris litterae suspicionem dabant, invalido ac fortasse ignaro ficta pleraque ob inimicitias Macronis notas in Arruntium.

48. Igitur Domitius defensionem meditans, Marsus tamquam inediam destinavisset, produxere

vitam: Arruntius, cunctationem et moras suaden-
 tibus amicis, non eadem omnibus decora respon-
 5 dit: sibi satis aetatis, neque aliud paenitendum,
 quam quod inter ludibria et pericula anxiam senec-
 tam toleravisset, diu Seiano, nunc Macroni, semper
 alicui potentium invisus, non culpa, sed ut flagi-
 tiorum inpatiens. sane paucos ad suprema prin-
 10 cipis dies posse vitari: quem ad modum evasurum
 imminentis iuventam? an, cum Tiberius post tan-
 tam rerum experientiam vi dominationis convul-
 sus et mutatus sit, Gaium Caesarem vix finita
 pueritia, ignarum omnium aut pessimis innutritum,
 15 meliora capessiturum Macrone duce, qui ut dete-
 rior ad opprimendum Seianum delectus plura per
 scelera rem publicam conflictavisset? prospectare
 iam se acrius servitium, eoque fugere simul acta
 et instantia. haec vatis in modum dictitans venas
 20 resolvit. documento sequentia erunt bene Arrun-
 tium morte usum. Albucilla inrito ictu ab semet
 vulnerata iussu senatus in carcerem fertur. stu-
 prorum eius ministri, Carsidius Sacerdos praetorius
 ut in insulam deportaretur, Pontius Fregellanus
 25 amitteret ordinem senatorium, et eadem poenae
 in Laelium Balbum decernuntur, id quidem a lae-
 tantibus, quia Balbus truci eloquentia habebatur,
 promptus adversum insontes.

49. Isdem diebus Sex. Papinius consulari
 familia repentinum et informem exitum delegit,
 iacto in praeceps corpore. causa ad matrem refe-
 rebatur, quae pridem repudiata adsentationibus
 5 atque luxu perpulisset iuvenem ad ea, quorum ef-

fugium non nisi morte inveniret. igitur accusata
 in senatu, quamquam genua patrum advolveretur
 luctumque communem et magis inbecillum tali
 super casu feminarum animum aliaque in eundem
 dolorem maesta et miseranda diu ferret, urbe 10
 tamen in decem annos prohibita est, donec minor
 filius lubricum iuventae exiret.

50. Iam Tiberium corpus, iam vires, nondum
 dissimulatio deserebat: idem animi rigor; sermone
 ac vultu intentus quaesita interdum comitate quam-
 vis manifestam defectionem tegebat. mutatisque
 saepius locis tandem apud promunturium Miseni 5
 consedit in villa, cui L. Lucullus quondam domi-
 nus. illic eum adpropinquare supremis tali modo
 compertum. erat medicus arte insignis, nomine
 Charicles, non quidem regere valetudines principis
 solitus, consilii tamen copiam praebere. is velut 10
 propria ad negotia digrediens et per speciem of-
 ficii manum complexus pulsum venarum attigit.
 neque fefellit: nam Tiberius, incertum an offen-
 sus tantoque magis iram premens, instaurari epu-
 las iubet discumbitque ultra solitum, quasi honori 15
 abeuntis amici tribueret. Charicles tamen labi
 spiritum nec ultra biduum duraturum Macroni
 firmavit. inde cuncta conloquiis inter praesentes,
 nuntiis apud legatos et exercitus festinabantur.
 septimum decimum kal. Aprilis interclusa anima 20
 creditus est mortalitatem explevisse; et multo
 gratantum concursu ad capienda imperii primor-
 dia Gaius Caesar egrediebatur, cum repente ad-
 fertur redire Tiberio vocem ac visus vocarique

25 qui recreandae defectioni cibum adferrent. pavor hinc in omnes, et ceteri passim dispergi, se quisque maestum aut nescium fingere; Caesar in silentium fixus a summa spe novissima expectabat. Macro intrepidus opprimi senem iniectu
30 multae vestis iubet discedique ab limine. sic Tiberius finivit octavo et septuagesimo aetatis anno.

51. Pater ei Nero et utrimque origo gentis Claudiae, quamquam mater in Liviam et mox Iuliam familiam adoptionibus transierit. casus prima ab infantia ancipites; nam proscriptum patrem exsul secutus, ubi domum Augusti privignus
5 introiit, multis aemulis conflictatus est, dum Marcellus et Agrippa, mox Gaius Luciusque Caesares viguere; etiam frater eius Drusus prosperiore civium amore erat. sed maxime in lubrico egit ac
10 cepta in matrimonium Iulia, inpudicitiam uxoris tolerans aut declinans. dein Rhodo regressus vacuos principis penates duodecim annis, mox rei Romanae arbitrium tribus ferme et viginti obtinuit. morum quoque tempora illi diversa: egregium
15 vita famaue, quoad privatus vel in imperiis sub Augusto fuit; occultum ac subdolum fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere; idem inter bona malaque mixtus incolumi matre; instabilis saevitia, sed obtectis libidinibus,
20 dum Seianum dilexit timuitve: postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore et metu suo tantum ingenio utebatur.